

**T.C.
Mersin Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü**

Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı

**DOĞAN KARDEŞ DERGİSİNDE ÇOCUĞA KAZANDIRILMASI
HEDEFLENEN DEĞERLER VE ORTAYA ÇIKAN ÇOCUK MODELİ
(151-225. SAYI)**

Gönül GÜNAYDIN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mersin, 2005

**T.C.
Mersin Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü**

Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı

**DOĞAN KARDEŞ DERGİSİNDE ÇOCUĞA KAZANDIRILMASI
HEDEFLENEN DEĞERLER VE ORTAYA ÇIKAN ÇOCUK MODELİ
(151-225. SAYI)**

Gönül GÜNAYDIN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Yrd. Doç. Dr. Hayriye Topçuoğlu

Mersin, 2005

Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından Türkçe Eğitimi Anabilim Dalında YÜKSEK
LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan Yrd. Doç Dr. Hayriye Topçuoğlu

Üye Yrd. Doç Dr. Hayriye Topçuoğlu

Üye Yrd. Doç. Dr. Hürriyet Gökdayı

Üye Yrd. Doç. Dr. Orhan Özdemir

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.

.../.../...

Prof. Dr. Serra Durugönül

Enstitü Müdürü

GİRİŞ

Çocuklara yönelik yayınlar çocuğun dil, kişilik ve zihin gelişiminde etkin araçlardır. Özellikle dergiler çocuğa bir yandan edebiyatın bir çok türüyle karşılaşma, okuma alışkanlığı edinme, dönemindeki toplumsal olaylar ve değerlerle tanışma, kendi yaş grubundaki diğer çocuklarla iletişim halinde olma gibi olanakları sağladığı; diğer yandan, toplumun çocuğa kazandırmak istediği değerleri ve ona bakış açısını yansıttığı için önemlidir. Uzun soluklu bir çocuk dergisi üzerinden, bir toplumun herhangi bir zaman dilimi içindeki çocuğa bakışı hakkında verilere ulaşmak zor görünmemektedir. Türkiye’de çocuk dergilerinin hem küçük okurlarının profilini belirlemek hem de dergilerin yayın politikaları doğrultusunda önerdikleri çocuk modellerini genel hatlarıyla ortaya çıkarmak, yarının kuşaklarını anlamaya da katkı sağlayacaktır.

Bu çalışmada Doğan Kardeş dergisinde çocuğa kazandırılması amaçlanan değerleri ve bu değerler sonucunda nasıl bir çocuk modeline ulaşıldığını saptamak hedeflenmiştir.

Bu araştırmanın evreni, 1945-1978 yılları arasında, 33 yıl boyunca yayımlanan Doğan Kardeş dergisinin sayılarının tamamıdır. Evreni oluşturan dergilerin incelenmesi araştırmanın yapılmasını güçleştireceğinden ve çok daha boyutlu bir çalışma gerektirdiğinden evrenden örneklem alma yoluna gidilmiştir. Derginin 18 Ağustos 1949 ile 18 Ocak 1951 tarihleri arasında yayımlanan 75 sayısı, çocuklara önerilen değerler ve aktarılan bilgiler çerçevesinde değerlendirilmiştir. Böylece bir dönemin mevcut ve istenen çocuk profiline ulaşmak hedeflenmiştir. Bu sayıların seçiminde, çalışmamızın, Doğan Kardeş dergisinin birinci sayısından başlayan bir araştırmanın devamı niteliğinde olması belirleyici olmuştur.

“Çocuk” ve “çocukluk” kavramlarının toplumlarca nasıl algılandığı da yayın politikalarını anlamak açısından önemlidir.

“Çocuk” ya da “çocukluk” kavramını toplumsal tarihin bir parçası olarak ilk ele alan Fransız nüfus bilimci ve sosyal tarihçi P. Ariés'tir. Ariés 1960'ta yayınlanan *L'Enfant et la vie familiale sous l'ancien regime* adındaki kitabında çocukluk kavramının 15. hatta 16. yüzyıllardan önce bilinmediğini ileri sürmüştü, çocukluğun değişmez bir biyolojik olgu değil, toplumsal bir kategori olduğunu ve dolayısıyla tarihsel sürece tabi bulunduğunu ortaya koymuştur. (Tan, 1994: 16)

Ortaçağ'da Batı toplumlarında, resim ve heykel sanatı örneklerinde çocukların yetişkinlerle aynı giysileri giydiği, aynı yemekleri yediği ve aynı oyunları oynadığı gözlemlenmiştir. Bu dönemde çocuk yetişkinin yaptığı işleri yapmakta, yetişkinlerin dilinde çocuğu anlatacak farklı sözcükler bulunmamakta, yaşa ya da psikolojik gelişim evrelerine göre bir “çocukluk” kavramı tanımlanmamakta, çocuk ve yetişkin aynı yaşamı paylaşmaktadır. Çocuk ve yetişkinin aynı yaşam biçimini sürdürmeleri, bizde yakın zamana kadar, bilimsel ve toplumsal değişimleri daha geç ve daha farklı yaşayan kırsal yörelerde de tam anlamıyla geçerliydi. Yaşar Kemal'in sözleri bunun kanıtıdır: “Bana hiçbir zaman çocukmuşum gibi köyde kimse davranmadı. Başka çocuklara da. Ben köyden ayrıлып şehre düşünce çocukların çocuk olduğunu anladım.”(Onur,1994:3-4)

Çocukluğun keşif süreci, Ariés'e göre 13. yüzyılda başlamış, 15. ve 16. yüzyılların sanat eserlerinde, özellikle anne-çocuk ilişkisini vurgulayan resimlerde modern çocuk kavramına benzer yansımalar görülebilmektedir. Bunun öncesinde çocuklukla ilgili “küçük”, “oğlan”, “oğul” gibi sözcükler yetişkinlerden farklı özellikler gösteren ayrı bir evreyi tanımlamak için değil; hizmetçi, uşak gibi emir altında çalışan bir toplumsal sınıfı tanımlamak için kullanılıyordu. Çocukluğun yetişkinlikten ayrı bir olgu olarak ele

alınması, çocukluğu tanımlayan özel bir dilin oluşturulması, ilk çocuk oyuncaklarının yapılması, çocuklara özel giysilerin tasarlanması Ariés'e göre 17. yüzyılda ortaya çıkan gelişmelerdir. (Tan, 1994: 18)

Neil Postman ise, çocukluğun toplumsal bir kavram olarak 16. yüzyılda matbaanın icadıyla ortaya çıktığı ve günümüze dek gelişerek değiştiği görüşündedir. Çocukluk fikri üzerinde 18. yüzyılda iki büyük etkiden söz eder: Birincisi Locke'un "Protestan Çocuk Anlayışı" diye bilinen görüştür. Locke'a göre çocuğun zihni başlangıçta bir 'tabula rasa'dır ve onun biçimlenmesinden anne-baba, öğretmenler ve devlet sorumludur. İkincisi Roussaeau'nun "Romantik çocukluk anlayışı" diye adlandırılan, çocuğun yetişkinden farklı psikolojik özellikler taşıdığını, vahşi ruhunun eğitimle gelişebileceğini savunan görüştür. (Postman, 1995:80)

Son dönemde Neil Postman "çocukluk" kavramının yeniden kaybolduğu konusunda görüşler ileri sürmüştür. Mine Tan da günümüzde çocukla yetişkin arasındaki farkların ortadan kalkmasının 14. ve 15. yüzyıla dönüşü simgelediğini vurgular.

Postman'a göre çocukluğun yitişi ya da ortadan kayboluşunun kanıtları birkaç kaynaktan mevcuttur. Çocuklar ve yetişkinlerin üslup ve stilleri karışıp, birleşmeye başlamıştır. Çocuklarla yetişkinler arasındaki farklar, giysilerden dil, tavır, tutum, davranış ve beklentilere varıncaya kadar ciddi biçimde azalmıştır.[...] Analitik becerilerin yerine ilkel algılamaları geçiren medya, düşünsel toplumsal hiyerarşilerin çöküşünü, çocuk ve yetişkin kategorileri arasındaki farkları kaldırarak bir anlamda 14. ve 15. yüzyıl iletişim ortamına dönüşü simgelemiştir. Bu ortam, gizlerin ortadan kalktığı, yetişkin dünyasındaki şiddetin, sıkıntı, çürümüşlük, yolsuzluk ve güvensizliklerin alabildiğine sergilenip paylaşıldığı, yetişkinlerin cinsel fantezilerinde çocukların kullanıldığı, tüketiciliğin sağladığı doyumun çocuklara etkinlikle aktarıldığı bir ortamdır. (Tan, 1994:25)

Tan, aynı yazının devamında, günümüzde yetişkin zevklerin de çocuklaştığını belirtir ve bunu toplumsal yaşamdaki örneklerle açıklar:

Yetişkin zevklerin çocuklaşması giysilerde, ayaküstü beslenme biçimlerinde, bir zamanlar çocuklar için tasarlanan çizgi filmlere –örneğin Orman Masalı- ya da Spielberg

fantezilerine gösterilen ilgide, tekerlemelerle ilkel ritmlerden oluşan arabesk “hit”lerde açıkça görülmektedir. Yetişkinlerin çocuklar için tasarlanmış elektronik oyunlara –sega, nintendo, gameboy, vb- ilgisi artarken çocukların da giderek denetlenmemiş oyunlardan uzaklaştıkları, yarışmacı, örgütlü oyunlara kaydıkları izlenmektedir. Minyatür yetişkinler televizyon programlarına –Minimini Büyükler, Minikler Playback, vb- başoyuncu olmuştur. Aynı televizyon kanalında yetişkinden çocuk, çocuktan yetişkin performansı bekleyen yarışma programları art arda yayınlanmaktadır.Yetişkini çocuk, çocuğu yetişkin kapasitesinde sunan filmler –örneğin *Home Alone*- hem çocukların hem yetişkinlerin rağbet ettikleri bir tür oluşturmaktadır. (Tan, 1994:25)

Yukarıda da belirttiğimiz gibi çocukluk yaşantısı ve çocukluk kavramı toplumsal gelişmelere bağlı olarak sürekli değişmektedir. Toplumsal tarihimizde “çocukluk” kavramının nasıl değiştiğini, yani dünden bugüne nasıl bir çocukluk imajı, kavramı, anlayışı ürettiğimizi ortaya koymadan geleceğe bakamayız. (Onur, 1994: 4) Ne var ki dünyada çocukluğun bilimsel çalışmalara konu olması, 1960 gibi geç bir dönemde başlamıştır. Dolayısıyla ülkemizde de çocuk edebiyatımızın toplumsal tarihimizin her adımından nasıl etkilendiğini bire bir örnekleriyle belirleyen, toplumun belli dönemlerde çocuğa bakışını, eserlerde yaratılan “çocuk” imgesiyle, çocuğun taşıması öngörülen özellikleri araştıran çalışmalar yok denecek kadar azdır.

Cumhuriyet kurulduğunda çocuğa verilmek istenen değerlerle oluşan tasarım, çocukların yeni cumhuriyet ülküsüyle yoğrulmuş nefesler olmalarıydı. Özellikle devletin resmi politikaları bağlamında eğitim kurumlarının, dolayısıyla ders kitaplarının -o dönemde çocuklar için yayın yapan özel yayınevleri, televizyon vb. araçların olmadığı da düşünülürse- çocuğun şekillenmesinde önemi büyüktür.

Türkiye’de eğitim alanında Osmanlı’dan kopuşun önemli göstergelerinden biri Latin harflerine geçiştir. 1928’de başlayan okuma seferberliği, eğitim alanında çağdaşlaşma hareketleri ve cumhuriyet ilkeleri ders kitaplarına da yansır. 1928 ile 1945 yılları arasındaki ders kitaplarında Cumhuriyetin aydınlanmacı ruhunu yansıtan halkçı, laik

ve milli ekonomiyi güçlendirici bir söylem kullanılmıştır. (Helvacıoğlu, 1996:18) Halk toplumu değiştirecek güç olarak görülür. Emeğiyle güç koşullarda çalışan köylünün yaşamının rahat olmamasının nedenleri çocuklara öğretilir. Yoksul köylüyü sömüren, onun sırtından geçinen tefeci ve aracılara karşı çocuklar bilinçlendirilmeye çalışılır. Halkın emeğinin sömürücülerden korunması gerekliliği belirtilir. (Helvacıoğlu, 1996:105) Yine , 1945 öncesinde ders kitaplarında bireycilik eleştirilir ve toplumsallık ön plana çıkar. “milletini kendinden çok sev” anlayışı çocuklara verilir. 1950 sonrasında ise bu anlayışın yerini paranın gücü almıştır. (Helvacıoğlu, 1996:108)

1920 ve 1930’larda Cumhuriyet devrimlerinin özü olan laiklik yalnızca dinin devlet işlerinden ayrılması anlamına gelmiyor; dinin dünya işlerinden ayrılması anlamına da geliyordu. Bu, aynı zamanda, ülkenin her yanının dinsel gericiliğe karşı cephe olması demektir. 1945 öncesi ders kitaplarında dinsel gericiliğe karşı durulması gerekliliği vurgulanırken, özellikle 1950’lerden sonra, laiklik yalnızca bir tanım olarak yer alır. Cumhuriyet ülküsünün en büyük sorunlarından biri olan dinsel gericiliğe karşı mücadeleden vazgeçildiği gibi, hiç ilgisi olmayan konularda ve durumlarda Kur’an’dan ayetlere baş vurulur, kitaplarda başı örtülü küçük kız resimlerine rastlanır. (Helvacıoğlu, 1996:110)

1949’da ilkokulların 4. ve 5. sınıflarına seçmeli din derslerinin konması, 1950’den başlayarak çocuklarına din dersi aldırılmak istemeyen velilerin başvurusu dışında kalan öğrencilerin din dersi almaları ve giderek bu derslerin okullarda zorunlu haline getirilmesi; İmam Hatipler, özel okullar, Kur’an kursları ve daha pek çok araçla laikliğin içi boşaltılır. (Helvacıoğlu, 1996:114)

1920’li ve 1930’lu yıllarda savaştan çıkmış bir ülkenin yeniden yapılandırılmasıyla ilgili çalışmalar ders kitaplarında ele alınır, bu yapılandırma süreci ile

Ankara'nın kıraç topraklarının yeşermesi arasında paralellik kurulur, ülkenin profilinin yeni başkente benzeyeceği vurgulanır. (Helvacıoğlu, 1996:117) Yine bu yılların ders kitaplarında yer alan Hasan Ali Yücel'in Karabük Demir ve Çelik Fabrikasının açılışı nedeniyle yazdığı okuma parçasında, bu atılımın ülkenin çok kıymetli olan başlıca ihtiyaçlarına cevap verecek bir müessese kurmaktan ibaret olmadığı, geçmişin uyuşukluğundan kurtulmanın, ekonomik bağımsızlığın ve bilim, teknik alanında ilerlemenin simgesi olduğu vurgulanır. (Helvacıoğlu, 1996:118) 1950'lerin ders kitaplarında ise ülkenin kalkınmasından ziyade bireyin zenginleşmesine yönelik örnekler yer alır. Küçük işlerde çalışmaya başlayarak zengin olan insanlar için verilen örnek Amerika'dır. (Helvacıoğlu, 1996:48)

1928-1945 yılları arasında devletin ders kitapları aracılığıyla yaratmak istediği çocuk imajı, cumhuriyet devrimlerinin öncüsü, ülkesinin kalkınmasını birinci amacı olarak gören, kadın-erkek eşitliğine inanan, halkçı, giysileri ve yaşam biçimleriyle kentli, yüzünü batıya dönmüş çocuklar olmalarıydı. 1945 sonrasında özellikle 1950'li yıllarda erkekler zengin olmaya yönlendirilirken, kızların becerisi ev içi alanla sınırlandırılmış, cinsiyetçi ayırım yapılmış, Cumhuriyetle hesaplaşma gündeme getirilmiş, dini ve geleneksel değerler okuma parçalarında işlenmiş, toplumsallığın yerini bireyselliği vurgulayan örnekler almıştır. Cumhuriyetin ilk yirmi yedi yılında, bazı istisnalarla çocukların okudukları yayınların okul kitaplarından ve diğer devlet yayınlarından ibaret olduğu düşünülürse bu kitapların çocuk üzerindeki etkisi göz ardı edilemez.

Çocuğun şekillendirilmesiyle ilgili tasarım, toplumun yaşadığı çalkantılara, kutuplaşmalara paralel olarak sürekli değişiklik göstermiştir. Doğan Kardeş'in 151-225. sayılarının yayınlandığı 1949-1951 yıllarında çocuğa nasıl bakıldığını ve ne önerildiğini

görmek için 1940 ve 1950'li yıllarda çocuk edebiyatı alanında yapılan çalışmalara da göz atmak yararlı olacaktır.

Bu yıllarda önemli gelişmelerden biri, masal derlemelerine yönelmesidir. Naki Tezel'in Çocuk Masalları ile başlayan (1943), Güney'in Dertli Kaval (1945), 1956'da Hans Christian Andersen Ödülünü aldığı Nar Tanesi (1946), Cahit Uçuk'un Türk Çocuğuna Masallar (1946), Ateş Gözli Dev (1946), Kurnaz Tilki (1946)vb. ile süren bu çalışmalar günümüzde de önemini korumaktadır. (Şirin, 1998: 88) Ne var ki yüzyılın başında eğitimi batı eğitimine göre düzenlemenin gereğine inanıldığından ve masallar pozitivist bakış açısıyla akla ve mantığa uygun bulunmadığından ders kitaplarına alınmamıştır. (Şirin, 1988:23)

Cumhuriyet devrimlerinin takipçisi, Atatürk ideallerinin savunucusu bir nesil yetiştirilmesi planlanırken, aslında yetişkinler için yazılmış olan Rakım Çalapa'nın Mustafa Kemal Atatürk'ün Romanı (1944), Falih Rıfkı'nın Babamız Atatürk (1955) adlı eserleri çocuklara da önerilmiştir. (Enginün, 1988:193)

Cumhuriyet döneminde Faruk Nafiz Çamlıbel, Yusuf Ziya Ortaç, Vasfi Mahir Kocatürk, İbrahim Zeki Burdurlu, Orhon Seyfi Orhon, Ömer Bedrettin Uşaklı, Ahmet Kutsi Tecer, Kemalettin Kamu, Enis Behiç Koryürek'in çocuklar için yazdığı manzum şiirlerin özelliği de Cumhuriyet dönemi çocuk anlayışını yansıtmalarıdır. (Şirin, 1994:95)

Yetiştirilmek istenen çocuk tipi doğrultusunda yazılan ideolojik çocuk edebiyatı ürünlerinin yoğun olduğu yıllar 1970-1980 arasındır. (Şirin,1994:96)

Cumhuriyet döneminde yeni harflerin kabul edilmesinden sonra çocuk dergilerinin hem sayısı hem de baskı sayısı çoğalmıştır.1936'da Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu çabalarıyla çoğu çeviri olan pek çok kitap yayımlanır. Aynı kurul Çocuk Esirgeme Kurulu Çocuk Esirgeme Kurumu Dergisi(1936-1948) ile Çocuk ve Yuva

dergisini çıkarır. (Zengin,2000:57) 1940'lardan sonra en çok tanınan çocuk dergileri Çocuk Haftası (1943) ve Doğan Kardeş (1945) dergileridir.

Bayrak (1994:9-144) ve Alpay'ın(1980:179-180) tespitlerine göre, 1945-1960 yılları arasında yayımlanan çocuk dergileri: Çocuk (1936-1947), Yavrutürk (1936-1942) Yavrutürk Özel Sayısı (1938-1942) Binbir Roman (1939-1952), 1001 Özel (1951-1958) Çocuk Romanları (1941 - ?), Bilmece (1943-1945) , Çocuk Dünyası(1943), Çocuk Haftası(1943-1949; 1958-1964) , Türk Çocuğu (1944-1946) , Çocuk Gözü (1945-1946) Doğan Kardeş (1945-1978; 1988-1993), Aile (1947-1952), Can Kardeş (1947), Çocuk Alemi (1947-1949), Küçük Kardeş (1947-1948), Armağan (1950-1957), Armağan (1958-1969), Çocuk Güneşi (1950, 24 sayı),Çocuklara Armağan (1950-1956), Pekos Bill (1951-1960), Pekos Bill'in Harikulade Maceraları (1951-1953),Ateş (1952),Harika (1952), Karınca (1952-1953), Kelebek (1952),Resimli Tomurcuk (1952-1954),Yurt Çocuğu (1952),Çocuk ve Yuva (1953-1978), Koca Teks (1953), Oklahama (1953-1955), Çocuk Dünyası (1940-1943; 1954-1954), Çocuk Yuvası (1954-1975; 1957-1966), Genç Ay (1954-1959), Afacan (1934-1940; 1942-1943)

1945-1950 yılları arasında yayımlanan çocuk dergilerinin ortalama sayısı ondur. Beş yıllık kısa bir zaman diliminde çıkan dergiler nicelik olarak önemlidir; ancak, bu dergilerin nitelikleri için aynı şeyi söylemek mümkün değildir. 1940'lı yıllarda süreli çocuk yayınlarındaki artışa rağmen çıkan dergilerin çoğu kısa ömürlü olmuş, devamı gelmemiştir. Bunlar arasında 1939 yılında yayın hayatına geçen Binbir Roman dergisi 1952 yılına kadar 200 sayı çıkmıştır. Aynı zamanda bu yayın organının Binbir Özel sayıları da yayımlanmıştır. 1943-1949 yıllarında Çocuk Haftası 350 sayı, Çocuk Alemi (1947-1949) 103 sayı çıkabilmiştir. 1945'te yayın hayatına geçen Doğan Kardeş kısa sürede tanınmış ve yalnızca döneminde değil, Türk çocuk dergiciliği tarihinde de en uzun

sürelî yayınlardan biri olmuştur. Çocuk kitaplarının çok fazla olmadığı dönemde bu dergiler çocuğa okuma alışkanlığı kazandırmada önemli olmuştur. 1950’lerde ise ağırlıklı olarak, macera yüklü çizgi roman dergiciliği dönemine geçilmiştir. Meral Alpay değerlendirmesiyle:

1950’lerde dikkati çeken olay, [...] hemen hepsi Amerika Birleşik Devletlerinden alınan ‘çizgi roman’ların ortaya çıkmasıdır. Pekos Bill, Koca Teks, Oklahoma, Bill Kid, Deyvi Kroket, Tom Miks vb. adları bile yabancı olan bu dergiler, çocuklar için olmasa bile, kısa zamanda çok kâr getirmeleri açısından yayıncılar için yararlıdır denebilir. Ofset baskının kolaylığından ve ucuzluğundan yararlanıldığı, hızla satılıp tükendiği için, çocuk dergileri piyasası günümüzde de bu dergilerle doludur. (1980:174)

İnci Engünün’e göre de sorumsuz bir yayın dünyasının ürettiği çizgi romanlar çocukları okuma ve düşünme alışkanlığından uzaklaştırmakta ve geleceğin fotoroman okurlarını hazırlamaktadır. (1988:193)

Çok partili hayata geçişle birlikte basın hayatının büyük ölçüde zenginleşmesi çocukları da etkilemiş, çocuk eğitiminde resmi olanların yanı sıra özel yayınların ortaya çıkması onlara alternatif bakış açılarını görme, farklı yayınlara ulaşma olanağı sağlamıştır. (Güngör, 1987:292)

1945 yılından sonra devletin yaratmak istediği çocuk imajı, 1930’lu yıllara göre farklılıklar gösterirken, cumhuriyet devrimlerinin öncüsü, yüzünü batıya dönmüş çocuğun öncülüğünü bu dönemde “Doğan Kardeş” dergisi almıştır denilebilir. Mine Söğüt bir röportajında Doğan Kardeş dergisinde yaratılan çocuk modelinin zaman içerisinde geçirdiği değişimi özetler:

Doğan Kardeş’te 1950’lerde başlayan, büyük umutlarla, geleceğine çok şeyler yüklenen bir Türkiye’yi görüyorsunuz. Küçük, sağlıklı bir çocuk yüzüyle başlıyorsunuz ve sonra o çocuğun işsiz güçsüz, apolitik bir şekilde, yanlış politikalarla, kaybolan değerlerle nasıl 70’lere geldiğini, getirildiğini görüyorsunuz. Sonra 70’lerde bıraktığınız çocuğun da 2000’lerde bu halde olacağını görüyorsunuz. [...] Türkiye’nin yaşadığı politik değişimler, sosyal karmaşalar, şaşan, iskalanan hedefler...50’de çocuklara kuponları sakın kesmeyin, başka bir kağıda yazın

ve bulmacaları bize öyle gönderin deniyor.. Tüketimin kötü, üretimin yüce bir şey olduğunun bilindiği ve nesillere empoze edildiği bir dönemde başlıyor macera; piyano, keman çalan, resim yapan küçük yetenekler hakkında, çocukları sanata, edebiyata özendiren yazılarla donatılıyor sayfalar; 70'lerdeyse artık küçük sinema artisti bilmemkimin fotoğrafları var dergide. Kesmeyi filan bırakın, tam tersine her fırsatta kesin, tüketin deniyor çocuklara...böyle bir nesil yetiştiriliyor. 80'lere hazırlanıyor çocuklar. Nasıl yola çıkılmış ve nereye gelinmiş bunu görüyorsunuz Doğan Kardeş'te. (Tohumcu, 2005: 83)

1945 yılında yayımlanmaya başlayan Doğan Kardeş, otuz yıl gibi önemli bir zaman dilimi içinde en popüler ve 1144 sayıyla en uzun süreli çıkan çocuk dergisi olmayı başarmıştır. Yapı ve Kredi bankasının kurucusu Kazım Taşkent tarafından, 1939'da İsviçre'de bir çığ kazasında hayatını yitiren oğlu Doğan Taşkent anısına yayın hayatına geçen dergi önceleri aylık, sonra haftalık ve daha sonra yine aylık olarak basılmıştır. (Yalçın,2003: 242)

1949-1951 yıllarında 13 sayfa, ön ve arka kapak renkli olarak çıkan Doğan Kardeş'in ön ve arka kapak resimlerini Selma Emiroğlu hazırlamıştır. Kapak resimleri için seçilen konularda; mevsimler, derginin düzenlediği önemli etkinlikler, Cumhuriyet Bayramı, 10 Kasım gibi önemli günler belirleyici olmuştur. Her sayıda kapak resminin altında konu başlığı olarak "Hoş Geldin Bahar", "Şehirde Sabah", "23 Nisan Geliyor" gibi bir cümle yazılmış, bunlar derginin üçüncü sayfasında "Kapağımız" başlığı altında bir paragrafla açıklanmış ve isterlerse okurların da resim, şiir ya da şarkı ile bu konuyu canlandırabilecekleri ifade edilmiştir. Çocukların okuma zevki edinmesine yönelik olarak sayfalar genelde üç sütun halinde düzenlenmiştir. Metinlerin başlıklarında farklı yazı karakterleri kullanılmıştır. Dergideki metinlerde kullanılan resimler, çocuğun imge dünyasını harekete geçirmekten uzaktır. Daha çok metin içeriklerine uygun, metni destekler nitelikte resimlere yer verilmiştir. Resimli romanlar dışında, yer alan resimlerin kime ait olduğu belirtilmemiştir.

Kimi sayılarında çocukların el becerisini ve psikomotor becerileri geliştirici çalışmalara da yer verilmiştir. Düzenli olamamakla birlikte çocuğun okulda gördüğü dersleri, belirli gün ve haftalarla ilgili bilgileri pekiştirmesine yarayacak bilgiler de öyküleştirilerek sunulmuştur. Burada dikkati çeken Kızılay'ın önemi, sağlıklı yaşam, fotosentez gibi konuların metinlerin içine yerleştirilmesidir.

Birçok yazar ve çizeri edebiyat ve sanat dünyamıza kazandıran dergi Selim Uğurlu'ya göre Türkiye genelinde bir okul olmuştur. (Uğurlu,1988:229) Mustafa Ruhi Şirin de derginin seçkin yazar ve ressam kadrosuyla ve özenli baskısıyla kendi alanındaki büyük bir boşluğu doldurduğunu belirtir. (Şirin,1994:244)

Derginin kadrosundaki temel isimler Nihal Yalaza Taluy, Nezahat Nurettin Ege, Hikayeci Teyze, Adem Şakar ve Cevat Gobi'dir. Bu imzaların tamamı hikaye sütunlarında görünür. Taluy dışındakiler doğa ve fen olaylarını konu alan yazılar da yazmıştır. Aynı imzalar farklı türlerde de karşımıza çıkar. Taluy, resimli roman, masal, efsane, biyografi türlerinde yazılar yazmasının yanı sıra yabancı romanların çevirilerini de yapmıştır. Nezahat Nurettin Ege biyografi, mektup; Hikayeci Teyze masal, efsane, biyografi; Adem Şakar masal, biyografi türlerinde yazılar yayınlamışlardır. Enver Behnan Şapolyo, Şükrü Enis Regü romanlarıyla, Hikmet Duruer, Selma Emiroğlu, Güngör Kabakçioğlu, Yalçın Emiroğlu resimli romanlarıyla; Can Tantürk, Evin Taylan, Koray Yaman hikayeleriyle, Bülent Kahyaoğlu, Muazzez Kargı, Fethi Köngül hatıralarıyla; Bülent Tunakan efsane ile dergi sayfalarında yer almışlardır. Mektup yazan çocuk okurlar arasında özellikle İdil Biret, Suna Kan gibi isimler dikkati çeker. Doğan Kardeş yayımlandığı dönemdeki diğer çocuk dergilerinden pedagojik düzeyi, baskı kalitesi, içerik özellikleriyle ayrıldığı gibi, düzenlediği etkinliklerle de ülkemizde bir çok ilki gerçekleştirmiştir. Bunların arasında 1950'de Türkiye'de ilk çocuk sinemasının hizmete

sunulması, 1957 yılında Doğan Kardeş Dergisi ve Milli Eğitim Bakanlığı'nın işbirliğiyle ülkemizde ilk kez ilkokullar arası kompozisyon yarışmasının düzenlenmesi, 1964'te Yapı Kredi'nin 20. kuruluş yıl dönümü nedeniyle “Doğan Kardeş Çocuk Romanı Armağanı” adı altında ilk çocuk romanı yazma yarışmasının yapılması ve 1991'de dünyada ve ülkemizde ilk kez çocuk kurultayının düzenlenmesi sayılabilir. (www.ykb.com.html)

Doğan Kardeş yayınları ve etkinlikleri derginin de bir parçası olmuş, bununla ilgili duyurular, haberler, kitapların tanıtımı, msamereleler, açılan kampanyalar üçüncü sayfada yer almıştır.

Doğan Kardeş yayımlandığı ilk günden itibaren geniş kitlelere ulaşmış, çocukların ilgiyle beklediği, adından çok söz ettiren kült bir dergi olmuştur. Dergide göze çarpan en önemli özelliklerden biri, çocukların katılımı ve derginin okuyucu ile kurduğu iyi ilişkilerdir. Bugün edebiyat ve sanat alanındaki bir çok ünlü isme okur mektuplarında rastlamak mümkündür. İdil Biret, Sevim Okyay, Oya Baydar, Altan Erbulak, Suna Kan, Müjdat Gezen, Pınar Kr, Halit Refiğ bunlardan birkaçıdır. Okur mektuplarının yanı sıra 1949-1950 yıllarında dergide yayımlanan şiirlerin tamamı çocuklara aittir.

“Doğan Kardeş” marşı için açılan şiir yarışmasını 10 yaşındaki Tomris Sunter kazanmış, İdil Biret 1948 yılında henüz altı yaşındayken bu marşı bestelemiştir. Derginin ocuklara yalnız okur olarak bakmayıp, onları bire bir üretim içine sokması, çocukların kendilerini derginin bir parçası olarak görmelerini sağlamıştır.

“ ocuk dergilerinin en önemli özellikleri; bir haftalık, on beş günlük veya bir aylık bir süre içinde çocukların dünyasını ilgilendiren, haber, olay ve bilimsel gelişmelerin yansıtıldığı iletişim aracı olmalarıdır.”(Yalçın,2003:236) Başka bir deyişle, bu dergilerle çocuğun gündemdeki olaylardan haberdar olması amaçlanırken, Doğan Kardeş yaptığı etkinliklerle kendisi gündem yaratmıştır. Hindistan Cumhurbaşkanı Pandit Nehru'nun

Türkiye'ye bir fil hediye etmesi üzerine bir kampanya başlatılmış, bununla ilgili karikatür yarışması düzenlenmiş, başarıya ulaşan kampanya (1950) ülkenin gündemine oturmuş, basında yer almıştır. (Nr.179:8) Yine 1945'te ilki düzenlenen Doğan Kardeş Müsameresi'nin ardından bir çok yazar gazetelerindeki köşelerinde bu konuyu işlemiştir. Fikret Adil'in Tanin'de yayımlanan yazısı bunlardan biridir:

İlk defa olarak uzun yıllardan beri bu Kurban Bayramında çocuklara karşı mahcup olmaktan kurtulduk.Doğan Kardeş, çocuk tiyatrosunun komedi kısmında, bayramın birinci günü verdiği müsamere ile bine yakın küçük okuyucusuna hakiki bir bayram yaşattı.

Doğan Kardeş hemen baştan aşağı küçük okuyucularından mürekkep bir heyet ile Derneği menfaatine yaparak bir taşla iki kuş vurmuş oldu. Onu bütün kalbimizle tebrik edelim. (Söğüt, 2003:47-48)

Doğan Kardeş çıktığı ilk günden itibaren yaratıcı, sanata ve bilime değer veren, çalışkan, yenilikçi bir çocuk modeli yaratmaya çalışmıştır. Bunun için gerek dergide gerek derginin düzenlediği müsamereler gibi etkinliklerde piyano, keman çalan, resim yapan çocuklar öne çıkarılmış; bu değerler çocuklara yalnız sözle değil, kendi yaşlılarının yaptığı çalışmalarını görmelerini sağlayarak verilmeye çalışılmıştır. Derginin okurları olan Suna Kan, İdil Biret, Ayşegül Sarıca, Mayda Arkan Doğan Kardeş Müsameresinde çocuk yaşta konserler vermişlerdir. (Söğüt, 2003:81) 1950 yılında dergide Şükrü Enis Regü'nün henüz sekiz yaşında olan, geleceğin ressamı olarak öngörülen Hasan Kaptan'la yaptığı röportaj yayımlanır. (Nr.248:3) Derginin kapak resimlemesini yapan ve "Kara Kedi Çetesi" isimli resimli serüveni çizen Selma Emiroğlu 15 yaşındadır. Ayrıca küçük okurlar derginin açtığı resim, karikatür, şiir, yüzme vb. yarışmalara katılmaları için cesaretlendirilir. (Söğüt, 2003:53) Bu yarışmaların en önemli özelliği çocukların farklı alanlardaki yeteneklerini geliştirmeye ve yeni alışkanlıklar edinmelerine olanak sağlamasıdır. 151. sayıda başlayan "Bir Dikkat Yarışı"nda okurların dergide yapılan yarışmaları bulmaları istenir.

163. sayıda yarışmanın sonuçları “151. sayımızdaki ‘Bir Dikkat’ yarışımıza bir çok kardeşler katıldı. Gelen cevapların çoğu doğrudu. Demek bütün kardeşler beni dikkatle okuyorlar. Buna çok sevindim.” açıklamasıyla birlikte duyurulur.

Bu yarışmalara katılan kardeşlere hediye olarak verilen Doğan Kardeş kitaplarının reklamı, tanıtımı sıklıkla dergi sayfalarında yer alır. Hediye kazanan “kardeşler”, verilen kitapları bu tanıtımlardan bilmektedir. Hediyeler arasında Doğan Kardeş yayınlarının “Güzel Kitaplar” ve “Nedir, Niçin, Nasıl?” serileri, derginin aboneliği, çocukların ilgisini çeken bisiklet, dolma kalem, futbol topu, kol saati, resim albümü, içinde 25 lira bulunan kumbara, okul çehizi vb. vardır. Okurların ilgisini çekmek için hediye dağıtma eylemi, yarışmalar dışında, yapılan soruşturmalarda da sürdürülür.

192. sayıda tatildeki kardeşler için yapılan soruşturmada hazırlanan sorular, çocukların kendilerini tanımlarını ve yanlışlarını sorgulamalarını sağlayacak niteliktedir:

“10 arkadaşınıza ayrı ayrı birer kitap hediye etmek isteseydiniz; hangilerini seçerdiniz?/Her kitabı niçin seçtiğinizi birer cümle ile açıklayınız./En çok istediğiniz 5 şey nedir?/En çok korktuğunuz 5 şey nedir?/ En çok kızdığınız 5 Şey nedir?/ Sokakta yapılmaması lazım gelen 5 ayıp şey nedir?/ Bu ders yılında yaptığınız 5 iyilik nedir?/ Bu ders yılında yaptığınız 5 kabahat nedir?”

Bu soruların altına, çocukların dürüst davranmalarını sağlamak için “merak etmeyiniz, adınızı yazmayız.” açıklaması yazılmıştır.

Doğan Kardeş dergisinde dikkati çeken bir diğer nokta da hem çocuklara seslenirken kullanılan söylem hem de derginin içeriğinde çocukları dönemin politikası ve dünya anlayışıyla tanıştıran yazılardır. Derginin yayımlanmaya başladığı yıllarda Türkiye tek partili yönetimden çıkmış değildi. İkinci Dünya Savaşı yeni bitmiş, Avrupa savaşın hasarlarından kurtulmaya, kendini toparlamaya çalışırken dünya gözlerini yeni bir güç,

düşler ,zenginlikler ülkesi olarak görülen Amerika'ya çevirmişti. Türkiye'nin zenginliğiyle gündeminde olan Amerika, Doğan Kardeş sayfalarında da yerini almıştır. “Yurdumuzu Kuruyoruz” başlıklı köşede Türkiye'nin birçok bakımdan Amerika'ya benzediği vurgulanırken, çocukların çalışmasının ayıp olmadığı, Amerika'da çalışanları herkesin sevdiği yazılır. 1946 yılında düzenlenen resim yarışması sonunda sergilenen resimlerin bir sergi için Amerika'ya gönderileceği açıklanır. Dergide “Amerika denince aklınıza ne geliyor?” konulu bir resim yarışması düzenlenir. Ancak bu yarışmanın sonuçları açıklanmaz.(Söğüt, 2003:104-109)

Türkiye'nin tek partili dönemden çok partili hayata geçiş süreci, Celal Bayar'ın Cumhurbaşkanlığına seçilmesi, Kore Savaşı, 1960 ihtilali, Kıbrıs sorunu, İran-İrak savaşı ile ilgili yazılar dergi sayfalarında yerlerini almıştır. (Söğüt,2003:226) Denilebilir ki, çocuklar sanata ve bilime yönlendirilir, sağlık, eğitim gibi konularda bilinçlendirilirken; dönemin değerleri ve ülke politikasından da haberdar edilmiş; ülkenin gündemdeki toplumsal olaylara bakış açısı dergide çocuklara da yansıtılmıştır.

Türkiye'de taşıdığı evrensel, çevreci, güncel özellikleriyle bir çok çocuk dergisine örnek olmuş, yayınları ve farklı girişimleriyle çocuk edebiyatı ve eğitiminin gelişimine katkıda bulunmuş Doğan Kardeş Dergisi için yapılan eleştiriler banka yayıncılığı ile yerli unsurlardan çok yabancı kültürlerle ait unsurlara ağırlık verilmesi üzerinde yoğunlaşmıştır. İsmet Özel bankaların yayımladığı çocuk dergilerini “estetik bir idam” olarak nitelendirirken, Selim Uğurlu şu değerlendirmeyi yapmaktadır:

Doğan Kardeş'i ilk günden bu yana batı hayranlığı ile tanınan, bütün pencerelerini batıya açmış, kendi toplumuna kapılarını kapatmış bir kadro yönetti ve yönetmeye devam edecek. İleriki yıllarda bu dergiyi yönetecekleri yetiştirmek için çocuklara sayfalarını açtılar yine. Kültür arka planı batı kültüründen yana, bilgi ve kültür akışı yönünden aynı çerçevede bir yaklaşımı politika olarak benimsemiş bir Doğan Kardeş, önceki dönemlere oranla edebiyatı da sayfalarından kovmuş durumda. Derginin bir başka özelliği de bu politikasıyla evrensellik uğruna çocuklarımızı Türkiye'nin dışına taşımak olmaktadır. (Uğurlu, 1989:230)

Ülkemizde ilk çocuk dergisi olarak bilinen “Mümeyyiz”in 1869’da yayın hayatına girdiği düşünülürse, çocuk dergiciliğinin 135 yıllık uzun bir geçmişi olduğu söylenebilir. Bu geçmişte Doğan Kardeş’in belirgin bir yeri vardır. Derginin neredeyse yarım asır süren serüveni, birkaç kuşağın çocukluklarında derin izler bırakmış, derginin çocukları ciddiye alan söylemi ve yaptığı etkinlikler hem çocuk dergiciliğine hem de “çocuk” kavramına yeni bakış açıları getirmiş, çocukları bire bir üretimin içine sokan anlayış bir çok yazar, çizer ve sanatçının yetişmesine ön ayak olmuş, dergide yer alan metinler çocuk edebiyatının zenginleşmesine katkı sağlamıştır. Ayrıca 33 yıl aralıksız yayımlanan derginin Türkiye ve dünyadaki gelişmelere sayfalarında yer vermiş olması, bu gelişmeler ve değişen değerlerden “çocuk” kavramının nasıl etkilendiğini belirlemeye olanak sağlayacaktır. Çocuk edebiyatında olduğu kadar, kültür dünyamızda da önemli bir yere sahip olan Doğan Kardeş dergisinin incelenmesi bu alanda atılan adımlara bir yenisini daha ekleyecek, o dönemdeki çocuk yayınlarının çizgisi ve toplumun çocuğa bakışı hakkında bir kesit daha aydınlanacaktır.

I.BÖLÜM: DOĞAN KARDEŞ'TE YER ALAN METİNLER VE

HEDEFLenen DEĞERLER

Doğan Kardeş'te yayınlanan bütün metinlerde bilgilendirme ve değer kazandırma esastır. Edebi türlerde, romanlar, hikayeler, masallar ve efsaneler yayınlanmıştır. Dergi sayfalarında yer alan biyografiler, hatıralar, doğa ve fen olaylarını konu alan yazılar, “ansiklopedi” sütununda aktarılan bilgiler ve gazetelerden alınan iki fıkra tamamen bilgilendirmeye yöneliktir. Okurlarla iletişim karşılıklı olarak sürdürülmüş, duyurularla, okur mektuplarıyla ve düzenlenen yarışmalarla, küçük “kardeş” okurlar derginin etkin bir parçası olmuştur.

I.1. Edebî Metinler

I.1.1.Romanlar ve Resimli Romanlar

Doğan Kardeş'in 151-225. sayılarında sekiz roman, yirmi resimli roman yayınlanmıştır. 1949'da Hikmet Duruer'in hazırladığı “Eskimolar Memleketinde” (Nr.151-154), “Nil'deki Türk Çocuğu”(Nr.159-190), “Işıklı Mağara” (Nr.155-158) gibi resimli romanlara tek sayfalık yer ayrılırken, 1950 yılında bu türün örneklerinin sayısı çoğalmıştır. 1950'de Duruer'in, “Köpekler Adası”(Nr.191-208), “Kaybolan Çocuk” (Nr.213-220) ve “Küçük Çiftlik” (Nr.221-225) adlı resimli romanları basılmıştır. 163. sayıda dergi çizerlerine, Selma Emiroğlu'nun kardeşi Yalçın Emiroğlu da katılmıştır. Orta sayfa, Baga'nın Serüvenleri (Nr.163-191) ve Bir Varmış Bir Yokmuş (Nr.163-190) başlığı altında Yalçın Emiroğlu'nun hazırladığı iki resimli romana ayrılmıştır. İncelenen sayılarda yer alan diğer resimli romanlardan, derginin arka kapağında bulunan Ali ve Hasan(Nr.151-160) ile Kara Kedi Çetesini (Nr.163-225) Selma Emiroğlu; Bilgin Olacağım (Nr.192-197), Pisi Pisi (Nr.198-201) ve Ateş'le Fatoş'un Dünya Gezisi'ni (Nr.202-210) derginin yazar kadrosundan Nihal Yalaza Taluy hazırlamıştır. Güngör Kabakçı'nın hazırladığı

Ninenin Hikayesi (Nr.203-210)adlı resimli romanı da Doğan Kardeş'te yayımlanmıştır. Bunların dışında Acele Mektup(Nr.212-218), Altın Arayıcısının Kızı (Nr.218-225), Bücürle Bodur (Nr.219-225), Don Kişot'un Serüvenleri (Nr.191-202), Harabedeki Define (Nr.212-217) resimli romanlarının çizir ve yazarları belirtilmemiştir. Çalışmamızın genel malzemesi metinlerle sınırlandırıldığı için resimli romanlar değerlendirme dışı tutulmuştur. Romanların altısı Nihal Yalaza Taluy'un çevirdiği yabancı romanlardır. Kipling'in "Kurt Çocuk" adlı eseri ile Pierre Mael'in "Dağ Faresi" dışında romanların yazarı belirtilmemiş, sadece çevirenin adı verilmiştir. Kurt Çocuk romanının son bölümü, tezimizin kapsamındaki ilk 6 sayıda yer aldığı için bu bölümde değerlendirilmemiştir. (Nr.151-157) Çamlı Köşk romanı 216. sayıda başlamış ve tezimizi sınırladığımız 225. sayıdan sonraki sayılarda da devam etmiştir. Diğer romanlar : Dağ Faresi (Nr.174-190); Kaybolan Kız (Nr.151-159); Kumlar Çiçeği (Nr.160-173); Heyecanlı Bir Yaz Tatili (Nr.191-215). Telif romanlar Enis Regü ve Enver Behnan şapolyo'ya aittir. Regü'nün yazdığı Fatih İstanbu'u Nasıl Aldı 191-222., şapolyo'nun yazdığı Alp Arslan 163-176. sayılar arasında yayınlanmıştır.

Çeviri romanlarda hayvan sevgisi, çalışkanlığın övgüsü, öğrenme merakı; telif romanlarda ise tarih bilgisi ve bilinci öne çıkmaktadır. Çeviri romanlarda olayların geçtiği yerler hakkında verilen bilgiler aracılığıyla çocuklar farklı kültürlerle de tanışma olanağı bulmuştur.

I.1.1.1. Hayvan Sevgisi

Romanların üçünde kahramanların en yakın arkadaşları hayvanlardır. Hayvan sevgisinin en belirgin işlendiği iki romanda, baş karakterlerin en yakın dostu olan hayvanların isimleri aynı zamanda romanların başlıklarıdır. Kumlar Çiçeği'nde tek başına bir adaya düşen Jak isimli bir çocuğun hayatta kalma mücadelesi ve adada bir panterle kurduğu dostluk anlatılır. Bu mücadelede okuduğu kitaplar, izcilikten edindiği deneyimler ona yardımcı olur. Jak'in Kumlar Çiçeği adını verdiği panter de Jak'i tehlikelere karşı korumuş, yanından hiçbir

zaman ayrılmamıştır. Adada geçen zor günler Jak'in babası tarafından bulunmasıyla son bulur. Ancak Kumlar Çiçeği de adada kalmak istememiş, Jak'le birlikte Hindistan'a dönmüştür. Jak'in ailesi Avrupa'ya dönünce, Kumlar Çiçeği Paris'te bir hayvanat bahçesine bırakılır. Jak bu duruma üzülse de kabul etmek zorunda kalır. Birkaç gün sonra Kumlar Çiçeği'ni ziyarete gider. Hayvanat bahçesinde Jak'i gören Kumlar Çiçeği aradaki çukuru aşarak onun yanına sızdır. Bu sırada bir karmaşa olur, uzaktan çığlıklar, bağrışmalar duyulur. Kafesinden çıkan bir fil doğruca Jak'le panterin bulunduğu kalabalığa doğru gelmektedir. Tehlikeyi sezen Kumlar Çiçeği filin üstüne atılır ve aralarında korkunç bir mücadele başlar. Fil, Kumlar Çiçeği'ni öldürür.

Romanda vahşi bir hayvanın evcilleştirilmesi sonucu, insanların en yakın dostu olabileceği, ne olursa olsun birbirlerini bırakmayacağı mesajı, anlatılan olaylarla içiçe verilmiştir.(Nr.160-173)

Pierre Mael'in yazdığı Dağ Faresi'nde de para kazanmak için başka bir ülkede çalışmaya giden dokuz on yaşlarında bir çocuğun karşılaştığı güçlükler ve bu güçlüklerle mücadele etme çabası anlatılır. Bu mücadelede onun en yakın dostu, yanından hiç ayırmadığı bir dağ faresi olmuştur. Romanın kahramanı olan Jan bir gün çalışırken, bacadan düşüp ayağını kırınca, işe gidemez. Glandoz anne, Jan'a, faresiyle birlikte şehre inip, gösteriler yapmasını ve eve bir şekilde para getirmesini söyler. Başlangıçta Jan'a dilenmek gibi gözükten bu iş, canını epey sıkarsa da sokaklarda faresiyle dolaşarak para kazanmaya alışır. Ancak başlarda kazandığı parayı, daha sonra kazanamayınca evde işler iyice kötüleşir. Ustası daha çok içmeye ve Jan'ı dövmeye başlamıştır. Bu duruma daha fazla dayanamayacağını düşünen Jan evden kaçarak bir kulübeye sığınır. Sabah kulübede Jan'ı gören işçiler, ona acıyarak, çalışmasına izin verirler. Jan işinde çalışırken dağ faresi Jozefin de türlü oyunlar yapmaktadır. Jozefin'in oyunlarını çok beğenen, iyi giyimli bir kız olan Süzet babasından Jozefin'i satın almasını ister. Öksüz kalan kızının hiçbir isteğini geri çevirmeyen baba, Jan'a teklifini

götürür. Ancak Jan hiçbir şekilde faresini satmayacağını söyleyince, yazıhanesi için bir çocuk almayı düşünen bay Hüge hem kızını hem de bu becerikli çocuğu kırmamak için bir yol düşünür. Jan'a bir iki soru sorduktan sonra kendisiyle çalışmak isteyip, istemeyeceğini sorar. Jan bu teklifi seve seve kabul eder. Yazıhanede kendisine verilen her görevi başarıyla yapar. Gün geçtikçe işini ve kendini geliştirir. Bay Hüge'nin evinde de hizmetçisinden bahçıvanına, herkes Jan'ı ve Jozefin'i çok sevmiştir. Jan'ı sevmeyen bir kişi vardır. Bu, Bay Hüge'nin çocukluk arkadaşının oğlu, Oktav Rufen'dir. Oktav hain bir plan kurarak, Jan'ı hırsız durumuna düşürür ve işten atılmasına sebep olur. Ancak Süzet ve Jozefin'in çabalarıyla asıl yalancının Oktav olduğu ortaya çıkar ve Jan eski işine geri döner.(Mael,Nr.174-190)

Romanda hayvan sevgisi, olaya yayılarak verilmiştir. Roman kahramanı Jan'ın karşılaştığı güçlükleri aşmasında Jozefin'in büyük payı vardır. Jozefin olayların akışını değiştiren karakter olmuştur. Jan, onun gösterileriyle para kazanmış, onun sayesinde iyi bir iş bulabilmiştir. Jan'a düzenlenen bir oyunun gerçek yüzünü ortaya çıkaran Jozefin, romandaki son düğümü de çözen karakterdir. Jan'ın ağzından romana adını da veren dağ farelerinin yaşamıyla ilgili açıklamalar yapılmıştır. (Mael,Nr.184:11) Ayrıca içtiği zamanlarda, asabileşen, çevresindekilere zarar vermeye başlayan Glandoz Usta'nın karakterinde içkinin zararlarına işaret edilmiştir.

Çamlı Köşk adlı romanın kahramanı Peter'in de en yakın arkadaşı bir buldok köpeği olan Bill'dir. Peter'in babası ölünce annesi borçları kapatmak için oturdukları Çamlı Köşk'ü uzak bir akrabaya satmak zorunda kalmış, hasta olan kardeşine gideceği için de bir süreliğine Peter'i yatılı okula bırakmıştır. Peter yatılı okulda Bill yüzünden birçok sorunla karşılaştığı halde onu yanından ayırmak istemez ve bunun için mücadele eder. Bill'in mutfakta kalmasına izin verilir. Zamanla öğretmenler ve diğer çocuklar da Bill'e alışır. Peter, noeli geçirmek üzere köpeğiyle birlikte yengesini ziyarete gider. Ancak evde bulamayınca tatilini kendi evinde, Çamlı Köşk'te geçirmeye karar verir. Köşke giden Peter içeride köşkün

yeni sahibi Bay Lavrens'ı görünce, evde yabancı birinin olmasına şaşırır. Çağırıldığı misafirlerden hiçbiri gelmeyince, noeli yalnız geçirmek zorunda olan Bay Lavrens çocuğun bu ani gelişine sevinir. Üstelik Peter gelince, köşkte dedesinin hayaletinin çıkardığı söylenen çingırak sesleri de işitilmez olur. Bay Lavrens ile Peter arasında bir dostluk gelişir. Çocuk Bay Lavrens'ın yalnızlığına ortak olmuştur. Yaklaşan Noel için birlikte çocuklara hediyeler alıp, bir parti düzenlerler. Neşeli geçen Noel gecesinin ardından, Peter, bu gece için hayli para harcayan Bay Lavrens'a bir hediye alamadığı için üzgündür. Bay Lavrens Peter'den yalnız en yakın dostu, Bill'i istediğini söyler. Bu sözler Peter'in kafasını karıştırır. Bütün gece Bill'i hediye edip etmemekte kararsız kalır. Birdenbire annesinin bir gün "En değerli hediye, fedakarlık yaparak verdiğimiz hediyedir." sözlerini hatırlar. Bill'i hediye etmeye karar verir. Bu düşüncesini Bay Lavrens'a açıkladığında, Lavrens Amca da Peter'e çok güzel bir şeyi hediye etmek istediğini, ancak bunun ne olduğunu açıklayamayacağını söyler. Bu, satın aldığı Çamlı Köşk'tür.(Nr.216-225)

İçinde yine bir hayvan kahraman barındıran Heyecanlı Bir Yaz Tatili romanında hayvan, yine bir panterdir. Burada, hayvan olayların merkezinde yer almazsa da sonuçlanmasında etkili bir konumda gösterilir. Bir dedektiflik olayının anlatıldığı Heyecanlı Bir Yaz Tatili adlı romanda Dedektif Duglas, çocukları Cerri ve Meruji ile dostu Dik Armster'in köşkünde yaz tatillerini geçirmektedirler. Yüksek bir hariciye memuru olan Dik Armster'in seyahatlerinden birinde, bayan Bell'in çok değerli bir incisi kaybolmuştur. Mücevheri Dugas bulmuştur. Ancak hırsızlar dedektifin peşini bırakmaz ve mücevheri geri almak için, bir oyun düzenlerler. Bir gün köşkün uşağı dedektife köşkte bazı esrarlı şeylerin olduğunu söyler. Dedektif, oğlu Cerri'nin davranışlarında da tuhaflıklar sezmektedir. Bir gün köşke misafir olarak bir Hintli çocuğun geleceğinin haberi alınca, köşkteki çocukların rahatı kaçar. Köşkteki hayvanların davranışlarında da bir tuhaflık görünmeye başlar. Çocuklar ne olduğunu anlamaya çalışırken, üç hafta sonra bekledikleri Hintli mihracenin yanında

kocaman bir kedi ile çıkageldiğini görürler. Prens Şahbar köşktekilere kendini tanıtır, vapura bineceği sırada üç haftalık yolu, uçakla üç günde almaya karar verdiğini söyler. Çocuklar Hindistan'da yaşanan hırsızlık olayından ötürü başlangıçta Şahbar'a karşı önyargılı yaklaşırlarsa da zamanla ona, özellikle de panteri Püsi'ye alışır. Bu arada Cerri'ye, Bay Douglas'a isimsiz tehdit mektupları gelmektedir. Mektuplarda siyah inci kolyeyi çalmakla hırsızlık değil, kahramanlık yaptıkları, Güzel Köşk'te intikam alacakları yazmaktadır. Bay Douglas durumun ciddiyetini anlayarak, evdekileri bir şekilde bu olan bitenden haberdar etmenin gerektiğini düşünür. Ancak onları telaşlandırmaktan korkar. Sonunda aklına bir fikir gelir. Köşkte bulunanları toplayarak, onlara tatilden sıkıldığını, hep birlikte dedektiflik oynamak isteyip, istemediklerini sorar. Böylece köşkte bulunan herkes kendilerini bir oyunun içinde sanarak, farkında olmadan hırsızların yakalanmasına ve olayın çözülmesine yardımcı olurlar. Şahbar'ın panteri Püsi'nin de yardımıyla hırsızlar yakalanarak, tehlike atlatılmış olur.(Nr.191-215)

Doğan Kardeş'in incelenen sayılarında yayımlanan Kumlar Çiçeği, Dağ Faresi, Çamlı Köşk ve Heyecanlı Bir Yaz Tatili adlı romanların ortak özelliklerinden biri, romanın sonundaki düğümleri çözme görevinin, roman kahramanının dostu olan hayvanlara verilmesidir.(Nr.191-215)

I.1.1.2. Çalışkanlığın Övgüsü

Çeviri romanlarda vurgulanan başka bir değer de çalışkanlığın önemidir.

Kumlar Çiçeği adlı romanın kahramanı olan Jack meraklı, cesur, akıllı bir çocuktur. Zor durumlarda çözüm üretebilmektedir. Yaratıcıdır. Öğrendiği bilgileri, günlük hayatında kullanma becerisine sahiptir. Jak'in karakteri ve olaylar karşısında gösterdiği tepkiler aracılığıyla, bilgi sahibi olmanın ve bu bilgileri günlük yaşamda kullanmanın önemi belirtilmiştir. İssiz bir adaya düşen Jak'in kaderi Robison Cruose'ya benzer. Jak de bu adada

hayatta kalabilmek için, karşılaştığı olumsuzluklar karşısında hiçbir zaman umutsuzluğa düşmemiş, okuduğu kitaplar, dinlediği hikayeler, okulda gördüğü dersler zor durumlarda onun yardımcısı olmuştur:

Güneşe bakınca, doğuya doğru yürümek lazım geldiğini anladı. Coğrafya derslerinde, izcilikte; güneşin, yıldızların yardımıyla istikamet bulmayı öğrenmesi ne kadar işine yaramıştı.[...] İzci arkadaşlarıyla okuduğu bir hikayeyi hatırladı. Hikayede Çin korsanlarının bambu ormanlarında nasıl aşılmaz bir kale yaptıkları anlatılıyordu. (Nr.162: 11)

Pierre Mael'in Dağ Faresi romanında çalışkanlık, onur, dürüstlük ve gurur gibi değerler baş karakter Jan'ın kişilik özellikleriyle yansıtılmıştır. Hayatın güçlükleri, acıları ve felaketleri ile tanışan ve bunlarla tek başına savaşmak zorunda kalan Jan umutsuzluğa düştüğü anlarda annesinin sözlerini hatırlar: "Her işin başlangıcı güçtür Jan. Kardeşlerinle beni düşün. Çalışkan ol." (Mael,Nr.174:11)

Heyecanlı Bir Yaz Tatili adlı romanda bir dedektifin oğlu olan Cerri'ye de meraklı, akıllı, araştırmacı kişilik özellikleri yüklenmiştir. Dikkatli ve ihtiyatlı bir çocuk olan Cerri, diğer kardeşlerinin aksine planlı hareket eder, boş zamanlarında bir uçak yapmakla uğraşır. Bu özellikleri sayesinde Cerri romanda düğümlerin çözülmesinde önemli rol oynar. İleride babası gibi dedektif olmak isteyen Cerri, Babasıyla Hindistan'a gitmek istediğini söylediğinde, babası önce tahsilini tamamlaması gerektiğini belirtir: "Bunun için ilkin tahsilini tamamlaman lazım oğlum. Çünkü bizim mesleğimizde başarı kazanmak fazla bilgili olmaya bağlıdır." (Nr.193:11)

I.1.1.3. Bilme, Öğrenme Merakı, Araştırma Heyecanı

Kaybolan Kız romanının diğer romanlarla tek ortak yönü, bir maceraya dayanmasıdır. Bu kez bir hayvanla karşılaşmayız. Bir gün kimyager amcasının laboratuvarında, şurup sanıp içtiği bir ilaçla görünmez olan Gabi, bunu fırsat bilerek yolculuğa çıkmaya karar verir. İstasyona giderek, İsviçre'ye gidecek olan bir ailenin peşine takılır. Trende durmadan puf böreği yedikleri için onlara "puf ailesi" adını takan Gabi, puf'larla birlikte trenden inip, gezmeye çıkar. Bir süre sonra puf ailesinden sıkılan Gabi, yolculuğuna Gledis ile Rober

adındaki iki kardeşin peşine takılarak devam eder. Yaşadığı maceralardan sonra görünmezliğinin kaybolacağını düşünerek, memleketine geri döner. Mahallenin kasabının yaptığı kötülükleri onun kasasından paraların kaybolmasını sağlayarak kendince cezalandırır. Sonunda kasap, yaptığı her kötü, acımasız davranış karşısında, paralarından olduğunu anlar ve tamamen değişerek, iyi niyetli, yardımsever biri olur. Bu arada Gabi'nin pembe elbisesi günden güne daha görünür olmaya başlamıştır. Eve, kendisiyle alay edecekleri korkusuyla bu halde gitmek istemez. Geceleri soğukta yatar, üstelik artık açlık duymaya da başlamıştır. Bir gün kardeşi Gabi'yi fark edince eve dönmesi için onu ikna eder. Evde herkes Gabi'nin dönüşüne çok sevinir. Amcası, Gabi'nin dinlenip, karnını doyurursa eski haline dönebileceğini söyler. Birkaç gün sonra Gabi'nin görünmezliği geçer.

Kaybolan Kız romanında yaramaz bir kız olan Gabi, nasıl davranması gerektiğini, yaptığı yanlışları, zorluklardan kurtulma yollarını deneyim sonucunda öğrenmiştir. Yazar, Gabi'nin hayatını tehlikeye attığı bir olayda, onun içinden geçenleri açıklar: “Şimdi, eskiden yaptığı bütün yaramazlıklar için bir kere daha pişmanlık duyuyor, ailesini, okulunu, hatta Puf ailesini bile arıyordu.”(Nr.153:11)

Doğan Kardeş'te yayımlanan romanların kurgusunda Kaybolan Kız örneğinde olduğu gibi olumsuz kişilik özellikleri yüklenen karakterlerin cezalandırılması dikkati çeken ortak bir özelliktir. Kasap Simon'a ders veren, değişmesini sağlayan Gabi'nin oynadığı oyundur. Aynı romanda zor durumdaki arkadaşlarıyla dalga geçen, kopya çekerek öğretmenlerin gözüne giren Bert'in hilekarlığı ortaya çıkar. Metinde “hile” ile iş görenlerin foyasının er geç ortaya çıkacağı mesajı olayla, dolaylı olarak verilmiştir. Hileyle iş görenlerin, eninde sonunda yakalanacağı, söylenen yalanların gün ışığına çıkacağı mesajı Dağ Faresi'nde de vardır. Kıskanç, yaramaz ve hain bir çocuk olan Oktav, hileyle Jan'ı işten kovdurarak, onun yerine geçmek ister. Yaptığı hileler romanın sonunda ortaya çıkar ve her şeyini bırakarak, çalıştığı yerden ayrılmak zorunda kalır.

I.1.1.4. Farklı Kùltùrlere Ait Bilgilerin Aktarımı

Doğan Kardeş'te yer alan çeviri romanların tamamında olaylar farklı memleketlerde geçmektedir. Doğan Kardeş okurları bu romanlar aracılığıyla çeşitli ÷lke ve kentlerin farklı yaşam biçimleri ve kùltürleriyle tanışma olanağı bulurlar. Kaybolan Kız adlı romanda olaylar İsviçre'de geçer. Anlatılan olaylarda İsviçre'nin bir kayak merkezi olduğu bilgisi verilmiştir. Marsilya, Amerika, Portekiz, İngiltere, Paris romanda geçen diğer yer adlarıdır. Kumlar Çiçeği'nde olaylar üç farklı ÷lkede gelişir: Jak'ın kazadan sonra düştüğu orman, Hindistan ve Paris. Jack ve ailesi Hindistan'a ilk geldiklerinde yazar, Jak adına bu şehirle Avrupa şehirlerinin karşılaştırmasını yapar:

Hindistan'daki hayat bile Avrupa'daki hayattan başka türlüydü. Tabiatın zenginliği, sıcaklığını azaltmak bilmeyen kızgın güneş, korkunç görünüşlü Hint mabetleri, sokaklarda son sistem otomobillerin yanında ağır ağır ilerleyen öküz koşulu arabalar, Avrupalı bir çocuk için epey şaşırtıcı oluyordu. Hele sokak ortasında çivi çakılı tahtalar üzerinde yatan Hint fakirleri, yılanları büyüleyen sihirbazlar Jak'ın pek hoşuna gidiyordu. (Nr.160,:11)

Heyecanlı Bir Yaz Tatili romanında olaylar Marsilya'da geçer. Ancak Hindistan ve Hintliler'le ilgili bilgilere romanda daha fazla yer verilmiştir. Köşke misafir olarak gelen şahbar, Hint mihracesinin oğludur. Hindistan'da yaşanan bir hırsızlık olayından sonra şahbar'a çocuklar başlangıçta şüpheyle yaklaşır. Eve Hintli bir çocuğun geleceğini duyan Filip, Hintlilerden nefret ettiğinin söyler. Bunun üzerine Küçük Meruji ona sitemle karşı çıkar: "Öyle deme Filip; aralarında öyle iyi yürekli olanları da var ki. Hintliler dostları için her fedakarlığı yaparlar. şüphesiz Hindistan'da da, her yerde olduğu gibi, iyi ve fena insanlar vardır." (Nr.193:11) Çamlı Köşk adlı romanının kahramanı Peter'in gittiği yatılı okul Londra'dadır. Annesi, Hindistan'daki hasta ablasının yanına gitmek zorunda kalır. Mekanın bu romanda işlevsel bir yanı yoktur. Üç romanda da Hindistan'ın bir şekilde anılması dikkat çekicidir.

I.1.1.5. Tarih Bilgisi ve Tarih Bilinci

Türk tarihinde iki önemli kişiliğin ve dönemin olaylarının romanlaştırıldığı, Enver Behnan Şapolyo'nun "Alp Arslan" ile Enis Regü'nün "Fatih İstanbul'u Nasıl Aldı?" adlı eserlerinde, yurt ve ulus sevgisini geliştirme ve çocuklara tarih bilinci kazandırma esastır.

Alp Arslan adlı romanın konusu Anadolu'nun fethidir. Selçuk İmparatoru olan Alp Arslan, Anadolu'ya büyük bir sefer yapmaya hazırlanmaktadır. Bizans İmparatoru Diyojen de 1071 tarihinde büyük bir ordu hazırlayarak, Türklerin Anadolu'ya yaptığı akınlara bir son vermeye karar verir. Roman Malazgirt Zaferi ve Anadolu'nun Türkleşmesi üzerine yapılandırılmıştır. (Şapolyo,Nr.163-176) Enver Behnan Şapolyo, Alp Arslan'ın fiziksel özelliklerini anlatırken, aynı zamanda dönemin kültürel özellikleriyle de ilgili ipuçları vermiştir:

İri vücutlu geniş omuzlu ve şahin bakışlı bir askerdi. Gayet nişancı idi. Şehzadeliğinden beri Türkmen aşiretleri içinde yaşamış, onların milli oyunları olan yiğitleme, kucaklama, gürz, kargı oyunlarını hemen her zaman oynamıştı. Bu oyunlar yaya veya at üzerinde oynanır, durmadan davul, zurna çalardı. Bu oyunları aşiretin yiğit pehlivanları oynardı. İşte Alp Arslan bu Türkmenlerle beraber harp oyunları içinde yetişmiş ve pişmişti. Çektiği yayı kimse çekemezdi. Attığı oku derhal hedefine isabet ettirirdi. (Şapolyo,Nr.163:5)

Romanda Selçukların hakan seçimiyle ilgili bilgiler yazar tarafından verilmiştir:

İşte sarayım, içinde ne servetim varsa, hepsini siz verdiniz deyince, halk hakanın sarayında ne varsa, yağma eder; Hakana yalnız yatacak bir yatak ile yemek pişirecek bir tencere bırakırlardı. Yeni hakan seçildikten sonra ona eskisinden daha kıymetli eşyalar armağan ederlerdi. Selçuklarda bu şölen adeti, yalnız milli bayram şeklinde devam ediyordu. (Şapolyo,Nr.164:5)

Anadolu'da kurulan eski medeniyetlerle ilgili verilen bilgiler, çocukların tarih derslerinde gördükleri konuları pekiştirir niteliktedir:

Anadolu'da eski zamanlarda büyük medeniyetler kurulmuş, birçok kavimler yaşamıştı. Hititler, Mitaniler, Huriler, Muşkalar, Frikler, Lidyalılar, Kimerler, Galatyalılar, İranlılar, Yunanlılar. Helen medeniyetini kuran Bergamalılar, Romalılar, en son da Bizanslılar bu ülkeyi idarelerine almışlardı. Bu diyarın her köşesinde mermer saraylar, dantela gibi işlenmiş mabetler ve dünyanın ilk anfityatroları, Agoraları ve mermer heykelleri vardı. (Şapolyo:Nr.165:5)

Selçuklu tarihi ve Alp Arslan'ın Anadolu'yu fethinin anlatıldığı romanda Türklerin vicdanlı ve adil olmaları ön plana çıkarılmıştır: "Biz Türklerde bir ata adeti vardır. Bize

hakaret edenleri biz öldürmeyiz, kanunun pençesine teslim ederiz, eğer o adamı öldürürsek katil oluruz. Eğer savaş meydanlarında silahlı bir adamla çarpışarak o adamı öldürürsek gazi oluruz.”(Şapolyo,Nr.171:5) Bizans İmparatoru Romen Diyojen de kendisini esir etmeyip, affeden Alp Arslan’ın karşısında şaşkınlığa kapılır ve sık sık Türkleri över: “Türklerin bu kadar yüksek vicdanlı ve asil ruhlu olduklarını bilmiyordum. Türkler Asya’nın centilmenleri imiş.”(Şapolyo,Nr.171:5)

Yazarının yanlı bir anlatım tarzını benimsediği dikkati çeken romanda, Türkler övülürken; Bizanslılar zalim bir millet olarak tanıtılmış, Rum milletinin zulüm altında olduğu belirtilmiş ve Türk milletinin Bizans’a adalet götüreceği vurgulanmıştır. (Şapolyo,Nr.172:5)

İstanbul’un fethinin anlatıldığı Fatih İstanbul’u Nasıl Aldı adlı romanda da çocukların tarih bilincinin ve ulus sevgisinin geliştirilmesi amaçlanmıştır. 1451 yılında Sultan Murat’ın ölmesi üzerine, oğlu Sultan Mehmet tahta geçerek, babasına söz verdiği gibi İstanbul’u fethetme planları yapar ve uygulamaya koyar. Fetih sonrasında, Fatih imparatorluğun başkentini Edirne’den İstanbul’a taşır. Henüz yirmi iki yaşında bulunan genç padişah, Edirnekapı’dan çıkarken, birden durup başını geri çevirir. Dünya durdukça İstanbul’un Türklerin elinde kalmasını diler: “Daha çocuk denecek bir yaşta olmasına rağmen, ince zekası, harikulade kuvvet ve enerjisi sayesinde kısa bir zamanda bütün komşu devletlere kendini sevdirdi.” (Regü,Nr.191:6-7)sözleriyle tanıtılan Mehmet, zeki, adil, cesur, kahraman bir padişah olarak verilmiştir. Romanda Fatih’in en büyük isteğinin İstanbul’u almak olduğu ve bunun için var gücüyle çalıştığı sık sık dile getirilmiştir: “Rahmetli babam II. Murat ölmeden önce bana vasiyet etti. Ben de babama İstanbul’u alacağıma söz verdim.” (Regü,Nr.191:6-7); “İmparatorunuza söyleyin, benim parada, mülkte gözüm yok. Ben İstanbul’u almaya ahtettim. Onu ne pahasına olursa olsun alacağım.” (Regü,Nr.193: 6-7); “Paşa ölmek var, dönmek yok!.. her ne pahasına olursa olsun bu güzel şehri alacağım.” (Regü,Nr.197: 6-7) vb.

Fatih İstanbul'un güzelliğine vurulmuştur. Para karşılığında savaştan çekilmeyi öneren askerlerine kızır: “ Ben mala, paraya değil, güzelliğe vurgunum. Söyleyin buradaki güzellik nerede var. Boğazın, Marmaranın, Halicin, surların güzelliğini dünyanın neresinde bulabilirsiniz?”(Regü,Nr.213:6-7)

Romanda Türkler övülürken, Bizanslıların Türklerden korktuğu dile getirilmiştir: “Bizanslılar Türklerin hücumlarından müthiş korkuyorlardı. Halk geceleri uyku uyuyamıyor, sabahlara kadar kiliselerde dua ediyordu. O gece Bizanslıların gözüne uyku girmedi. Bütün halk kiliselere koşarak sabah kadar Tanrı'ya dua etti.” (Regü,Nr.214:6-7)

Türklerin adaletli oldukları, Fatih'in fethettiği yerlerdeki halka tanıdığı haklar ve esirlere karşı tavırlarında ortaya koyulmak istenmiştir:

Bu gece sabaha karşı büyük hücumla geçeceğiz. Tanrının izniyle artık güzel İstanbul bizimdir. Hepimiz evvelce kararlaştırdığımız gibi hareket edeceğiz. Düşman üstümüze saldırmadıkça silah kullanmayacağız. Kimseye kötü muamele etmeyeceğiz. Bunu bütün askerlere bildirin. Ellerinden yüz kızartıcı bir şey çıkmasın. (Regü,Nr.215:6-7)

Fatih'in sanat sevgisi, Bizanslıların sanat eserlerine gösterdiği saygıyla işlenmiştir: “Cahil adam. Bunlar sanat eseridir. Onları yok etmeye kimsenin hakkı yoktur. Biz Tanrının ne bahtiyar kullarıyız ki, böyle muazzam tarihi bir şehre sahip olduk. Onu daha güzel bir hale getireceğimiz yerde, üstelik yıkmaya çalışıyoruz.” (Regü,Nr.220:6-7)

Doğrudan doğruya çocukları düşünerek yazılmış olan tarihî romanların azlığı göz önünde bulundurulduğunda, Doğan Kardeş'in yayımladığı bu türdeki romanlar önem kazanmaktadır.

I.1.2. Hikayeler

Doğan Kardeş dergisinde en çok yer verilen tür hikayedir. Tezimizin kapsamındaki sayılar dahilinde, toplam yüz seksen beş hikaye yayınlanmıştır. Bunların on sekizi imzasızdır. En çok hikayesi yayınlanan yazarlar Cevat Gobi, Adem Şakar, Nezahat Nurettin Ege ve Nihal Yalaza Taluy'dur. Gobi'nin altmış üç, Şakar'ın otuz bir, Ege'nin yirmi

dokuz, Taluy'un yirmi bir hikayesi basılmıştır. Dergide Hikayeci Teyze imzasıyla yayınlanmış on dokuz hikaye yer almıştır. Can Tantürk'ün üç, Koray Yaman ve Evin Taylan'ın da birer hikayesi yayınlanmıştır. Genel döküm, Ek'te derginin türlere göre gruplandırılmış alfabetik dizininde verildiği için burada tekrar edilmeyecektir.

Kahramanlarının çoğunu hayvanların oluşturduğu hikayelerde, çocuklara hayvan sevgisi, iyilik, dürüstlük gibi değerler sunulmuş; ayrıca sağlık ve bahçe bakımı gibi konularda bilgiler aktarılmıştır. Bilgi verici metinlerde olay ikinci plana atılmış, iletiler genellikle araştırmacı çocukların ya da ebeveynlerin ağzından verilmiştir. Biri dışında hikayelerin tamamı yazarın ağzından anlatılmıştır.

I.1.2.1. Hayvan Sevgisi

En fazla işlenen konu hayvan sevgisidir. Hikayelerin kahramanları genelde çocuklar ve hayvanlardır.

Yaralı bir hayvanla ilgilenmek hem çocuktaki merhamet duygusunun hem hayvan sevgisinin tipik bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Doğan Kardeş'teki hikayelerde çocuk kahramanlar hayvanlar karşısında duyarlıdır.

Olayların akışı metindeki çocuğun hayvanlara karşı gösterdiği tepki ile gelişir. "Leyleğin Hikayesi"nde göç ederken yorulup Büyükada'da bir köşkün bahçesine düşen bir leyleğin köşkteki çocuk tarafından iyileştirilip, özgürlüğe kavuşması anlatılır. Köşkteki çocuk leyleğin yaralarını sarar, D.D.T. ile bitlerini temizler ve onu iyileştirir. Bahçedeki diğer hayvanlardan martı, leyleğe uçmanın ve özgürlüğün güzelliğinden bahseder. Leylek bir gün sahibiyile vedalaşarak, İzmit civarında geç kalmış bir leylek kafilesine katılır ve yuvasına döner. Bir leyleğin ağzından anlatılan hikayede, leyleklerin özellikleri, kaplumbağaların çok uzun yaşamaları ve kuşların göç zamanları ile ilgili bilgiler satır aralarında verilmiştir. Hikayenin sonunda leylek küçük okurlarına bir ders verir: "Hoşçakalın. Kulağınıza küpe olsun: Hayvanları her zaman sevin."(Yaman,Nr.178: 4)

“Yaralı Kuş” hikayesinde iki zıt karakter vardır: Kuşu sapanla avlayarak, ona işkence yapan çocuklar ve kuşu onların elinden alıp iyileştiren çocuk. Yolda bir kuşa eziyet edildiğini gören çocuk, kuşu zorba çocukların elinden zorla alarak, eve götürür, yaralarını temizler, yemek yedirir. Birkaç hafta sonra tamamen iyileşen kuş, pencereden uçup gider. Kuşu kurtaran çocuğun ağzından anlatılan metinde hayvan sevgisi olaya yayılarak verilmiştir. Aynı zamanda çocuk iyileştirdiği kuşun uçup gitmesine de üzülmemiş, aksine onu hürriyetine kavuşturduğu için sevinmiştir. Böylece metinde hayvanların doğal ortamlarında yaşaması gerektiği mesajı da örtülü olarak verilmiştir. (Taylan,Nr.187,s.6-7)

“Kuşun Türküsü” adlı hikayede de hayvanlara kötü davranan, küçük çocukları döven, yaramaz bir çocuk anlatılır. Onun yaraladığı bir kuşu iyileştiren kız ise yaramaz çocuğun zıt karakterindedir. Yaramazın yaraladığı kuşu, kız iyileştirir. Kuş da bu iyiliği unutmaz, küçük kızı şarkılarıyla ölümden kurtarır. (Şakar, Nr.180:9)

“Kırda Çiğdem Toplarken” adlı hikayede, çocuklar, avcı tarafından yaralanan bir ayı yavrusunu kucaklayarak, mağaraya benzeyen kuytu bir köşeye getirirler. Küçük ayının yarasını mataralarındaki suyla yıkarlar. Ayı, hikayede abartılı bir örnektir. Çocukların, normalde korkup, kaçacakları vahşi bir hayvana bile merhametle, korkmadan yaşmaları önemlidir. Metinde “hayvan sevgisi” çocukların davranışıyla verilmiştir. (Hikayeci Teyze, Nr.185:5)

Çocukta hayvan sevgisini beslemenin bir yolu da hayvanların insan yaşamına verebileceği desteği ve özellikle ne kadar sadık olduklarını farkettiler:

Dostluk konulu hikayelerin de kişileri hayvanlar arasından seçilmiştir. Bu hikayelerde dostların birbirlerini yalnız bırakmaması gerektiği olaya yayılarak verilmiştir. “Arkadaş” adlı hikayede, köpeği Karabaş’la her şeyini paylaşan Mehmet adlı bir çocuğun başından geçen bir olay anlatılmıştır. Mehmet yağmurlu bir gecede düşüncesizce hareket

ederek, karşı kıyıya geçmeye çalışır. Anafora kapılan Mehmet'i ölümden Karabaş kurtarır. (Şakar,Nr.161:8)

İmzasız "Bekçi ile Ayı" hikayesinde de bir insanla bir hayvanın dostluğu işlenmiştir. Finlandiya'da küçük bir gölün kıyısında oturan ihtiyar bir yol bekçisi kurtların kovaladığı bir ayıyı ölümden kurtarır. Bütün kışı, kendisine yardım eden bekçinin kulübesinde uyuyarak geçiren ayıyı avcının boynuna taktığı beyaz kemikten yapılmış bir gerdanlık sayesinde bütün avcılar tanır ve ona hiç dokunmazlar. (Nr.177: 6-7)

İmzasız "Nello'nun Köpeği" adlı hikayede zor koşullar altında yaşayan bir büyükbaba ve torunun, hayatlarına bir köpeğin girmesiyle kolaylaşan çalışma koşulları anlatılmıştır. Sahibinin ölü zannederek yol ortasında bıraktığı Peter'i bulan Nello, köpeği eve getirir, iyileştirir. Peter Nello'ya ve dedesine ağır yüklerin taşınmasında yardımcı olur. Birkaç yıl sonra Nello büyükbabasının işini devralır, köpeği Peter'in de yardımıyla çiftçilerin sütlerini toplayıp, şehirdeki müşterilerine teslim eder. Hikayedeki kişilerden Peter'in sahibine olumsuz bir kişilik yüklenmiş, bu olumsuz kişilik sahibin köpeğe karşı kaba davranışlarıyla sergilenmiştir. Hikayede olaylar anlatıcının ağzından aktarılmış, açık iletiler de yine anlatıcı tarafından verilmiştir: "Zaten bütün köpekler, çok sadık dostlardır. Uzun yıllardan beri dünyanın her köşesinde insanlara sonsuz hizmetler yapmışlar, birçok insanları ölümden kurtarmak için kendi hayatlarını tehlikeye atmışlardır." (Nr.151:5)

"Çobanın Arkadaşları"nda Alaca adlı köpeğinin yağmurlu havada dışarıda kalmasına üzülen Çetin'e, babası bir hikaye anlatır. Kutup memleketlerinin birinde geçen bu hikayede geyik çobanı Burtay'ın Barak isimli bir köpeği vardır. Barak, sahibinin yokluğunda onun kızına göz kulak olmaktadır. Burtay bir av dönüşü Barak'ın başını kanlar içinde görünce kızını köpeğinin yemiş olabileceğini düşünür ve köpeği vurur. Oysa, eve kurt girmiş, Barak kurtla dövüşerek onu öldürmüş, bebeği de kurtarmıştır. Çetin'in babası hikayesini bitirdiğinde dışarıdan Alaca'nın havlamaları gelmektedir. Baba, oğul arasında geçen konuşma sırasında,

babanın anlattığı hikaye çocuğun kararı kendisinin vermesini sağlamıştır. Metinde köpeklerin eve alınmasının yanlışlığı, babanın anlattığı hikayeye ve oğluna söylediği sözlerle vurgulanmıştır: “Alaca’yı alsak bile o burada durmaz ki...Çünkü o hayvanlar evi beklemeğe alışmıştır. Sadık bir arkadaştır. Soğuktan donar ama, yine bekçiliği bırakıp odaya girmez.” (Şakar, Nr.182:8)

“Kasırğa”da Çetin Kasırğa isimli atıyla çayıra çıktığı bir gün keklıklarden ürken atının birden sıçraması, çocuğun yere düşmesi ve bayılması, atın ise onu bırakmaması, başında beklemesi anlatılmıştır. (Şakar, Nr.204: 5)

“Çökelek”te en yakın dostu olan tavşanlarından bir süreliğine de olsa ayrılmak zorunda kalan ve kavuşunca çok sevinen bir çocuğun hikayesi anlatılır. (Hikayeci Teyze, Nr.185:5)

Eziyet edilen hayvanın çektiği acıyı, empati yoluyla okura hissettirebilmek, hayvanlara karşı daha duyarlı olabilmeye katkı sağlar. Hayvan sevgisi kimi hikayelerde, olumsuz kişilik özellikleri yüklenen kahramanlar aracılığıyla verilmeye çalışılmıştır. Hayvanlara eziyet eden çocukların yaptıkları yanlış, kendilerini o hayvanın yerine koyarak anlamaları sağlanmıştır.

“Korkunç Rüya” adlı hikayede, Hasan adında kuşlara zarar veren bir çocuğun gördüğü bir rüyadan sonra, kuşları avlamaktan vazgeçmesi anlatılır. Rüyasında kanatları olduğunu gören Hasan kendini vahşi bir ormanın ortasında bulur. Çevresinde bulunan hayvanlar arasından bir serçe: “Buradan çok uzaklarda pek şirin bir memleket var. Ne yazık ki oranın insanları çok kötü. Hiç acımadan kardeşlerimizi öldürüyorlar. İşte şu karşıda duran çocuğu görüyor musunuz? Daha üç gün önce sevgili anneciğimle biricik kardeşimi yakalayıp daracık bir kafese hapsetti.” diyerek Hasan’ı şikayet eder. (Şakar, Nr.167:8)

“Mehmet”in Rüyası’nda da hayvanlara eziyet etmekten, gördüğü bir rüya sonucu vazgeçen bir çocuğun hikayesi anlatılır. Yine rüyasında kanatlarının olduğunu gören Mehmet,

bir ninenin onu kanatlarını kesmekle tehdit etmesi üzerine, yakalayıp hapsediği kuşun hissettiklerini anlar. Uyanınca yaptığı yanlışın farkına vararak kuşu bırakır. (Şakar, Nr.219:4)

Bir çocuk tarafından avlanan yavru kuşun hikayesinin anlatıldığı imzasız “Şarkıcı Kuşun Gözyaşları”nda da benzer bir konu işlenmiştir. Yavru kuşu yuvasında göremeyen anne kuş, onu aramaya çıkar. Yaralı yavru kuşu bir çocuk bulmuş ve eve götürmüştür. Bir kiremitin altından yavrusunun sesini duyan anne kuş, ne yaparsa da, evin içine giremez. Ertesi gün geldiğinde, bahçede yavrusunun ölüsüyle karşılaşır. (Nr.184:4)

“Marsık” adlı hikayede, Ayla’nın eve getirdiği kediye farkında olmadan yaptığı eziyetler anlatılır. Ayla kediyi hiç boş bırakmamakta, onu bebek gibi kucağında gezdirmektedir. Hatta kediye elbise giydirmeye bile kalkmıştır. Son olarak hayvana piyano dersi de vermeye çalışınca, annesi uyarır: “Kedi bebek değildir kızım. Hem hayvana eziyet ediyorsunuz, hem de kendiniz bu hallere geliyorsunuz. Hayvanlara acıyın. Onlara eziyet etmeyin. Unutmayın ki onlar da bizim gibi bir can taşıyorlar.” (Taluy, Nr.220:8)

“İyi Kalpli Altan”da, derslerinde başarılı, akıllı bir çocuk olan Altan arkadaşları hayvanlara eziyet ederek eğlendikleri için onlarla oyun oynamaz. Öğretmen Altan’a arkadaşlarıyla oyuna katılması için ısrar edince, Altan “Bu nasıl oyun? Bir kuşun yuvasını bozmak, bir arkadaşın canını acıtmak, zavallı bir kirpi yavrusunu top gibi savurmak oyun mudur? Lütfen söyleyiniz!.. eğer bunlar oyunsa ben de oynayayım.” (Tantürk, Nr.222:9) diyerek, arkadaşlarını eleştirir. Öğretmen çocukları uyarır ve hayvanlar eziyet edilmekten kurtulur.

Hayvanlarla ilgili hikayelerde, hayvanlar dünyasına ait birçok bilgi de olaylara yayılarak veya doğrudan ansiklopedik üslupta küçük okurlara sunulmuştur. Hayvanlarla ilgili bilgilerin verildiği hikayeler, çocukların çevrelerini ve doğayı daha iyi gözlemlemelerine ve dünyanın farklı bölgelerinde yaşayan timsah, devekuşu, penguen gibi hayvanlar hakkında fikir sahibi olmalarına olanak sağlamaktadır.

İki hikaye guguk kuşlarının yavrularını, başka kuşların yuvalarına bırakmasıyla ilgili biraz da olumsuz bir bakış açısını yansıtır. “Arsız Çocuklar ve Guguk Kuşu” adlı hikayede, yavrularının duyarsızlığına, vefasızlığına dayanamayan anne, tanrıya kendisini bir kuş yapması için yalvarır. Bir guguk kuşuna dönüşen anne, pencereden uçup giderken, çocuklarına artık onlarla yaşamak istemediğini, çünkü hepsinin kötü davrandıklarını söyleyerek kaybolur. Hikayenin sonunda guguk kuşlarının içgüdüsel olarak yaptığı eylem yazar tarafından açıklanmıştır: “O gün bugündür guguk kuşu yapayalnız dolaşır, yumurtalarını da başka kuşların yuvasına bırakır.” (Şakar, Nr.183:4) Tür olarak “efsane” ye daha yakın olan bu metinde “hikaye” alt başlığı kullanılmıştır.

“Üvey Ana” adlı hikayede ise, bir tarla kuşunun yuvasına bırakılmış olan guguk yavrusunun yaşadıkları anlatılır. Tarla kuşunun yavrularından birinin rengi, biçimi, kokusu diğerlerinden tamamen farklıdır. Anne kuş bu farklı yavruya çok kötü davranmaktadır. Bu aşağılanmalara dayanamayan yavru kuş ölmeyi düşünmektedir. Diğer yavrular annelerine neden kardeşlerine kötü davrandığını sorar. Bunun üzerine anne, onun bir guguk kuşunun kendi yuvasına gizlice attığı bir yumurtadan çıktığını, kendi yavrusu olmadığını itiraf eder ve çocuklarını bırakıp giden anneleri eleştirir: “Evet o bir guguk annenin, benim yuvama gizlice attığı yumurtadan çıktı. Bugün öğrendim ki Guguk anneler hep böyle yaparlarmış. Yüreksiz, duygusuz anneler. Evet sevgi nedir bilmeyen, yavrularına bakmayı zahmet sayan beyinsiz anneler.” (Gobi, Nr.158:6) Hikayede guguk yavrusunun yaşadıkları aracılığıyla, hayvanların yanısıra ve aslında çocukların sevgi, ilgi ve şefkate ihtiyacı oldukları vurgulanmıştır.

Hikayelerin kimilerinde ise bir değer kazandırma amacı güdülmemiş, hayvanlarla ilgili bilgilerin verilmesinde hikaye araç olarak kullanılmıştır: “Göldeki Dost” adlı hikayede Leyla teyze, gölde yaşayan dostlarından söz edince, Nilüfer bu dostların kimler olduğunu merak eder. Leyla Teyze “dostlarını” anlatırken, kurbağaların özellikleri, kurbağa yavruları, onların gelişimleri, yaşamları hakkında bilgiler aktarır:

Sen hiç gölde simsiyah kafalı uzun kuyruklu balık gibi yüzen şeyler görmedin mi?.. İşte onlar kurbağa yavrularıdır. Evvela böyle sade kafa ve kuyruktan ibarettir. Sonra bacakları, daha sonra da kuyrukları çıkar. En nihayet kuyruk düşer. Kurbağa da yavaş yavaş rengini değiştirir.../Kurbağalar kışın gölün altında sıcak çamurlu bir yuvada yaşarlar. Fakat o karanlık yuvasında bile sıcaklığı duyarak vücudunu güneşlendirmek için suyun yüzüne çıkar.İşte bu simsiyah nokta kadar küçük şeyler kurbağa yumurtalarıdır. Kurbağa yavruları bu yumurtalardan çıkıyorlar. (Ege, Nr.153:8)

“Yarasayı Dinlerken” adlı hikayede, saksığan yavruları meraklıdır, çevrelerinde görüp de anlamadıkları bir hayvanı tanımak isterler. Bunun üzerine anne saksığan yavrularının merakını gidermeye çalışır, hayvana kim olduğunu sorar. Yarasa kendini tanıtır:

Ben uçan memelilerdenim. Kuşlara fenalığım dokunmaz, hiç korkma! Böceklerle geçinirim. Vücuduma bir bak’ sizinki gibi kanatlar ve tüylerden yapılmış değildir. Şu gördüğün şeyler tüysüz derimi gergin tutmağa yarayan parmaklarımdır. Baş parmağım çengel gibi vücudumu çeker. Sarkarak uyurum. Sizin gibi yumurta yapmam, ben yavrularımı doğurur ve sütle beslerim. (Gobi, Nr.192: 4)

İmzasız “İnatçı Zebra”da, zebra ile ilgili bilgi yazar tarafından verilir: “Yaban eşekleri –onlara zebra da denir- alacalı, güzel harelî postlarıyla ormanların koyuluklarında fark edilmeden bazen sürülerle dolaşırlar. Kendilerini yırtıcı hayvanların pençelerinden korumak için çok tetik, çok sessiz yaşamak zorundadırlar.” (Nr.215:5)

Çocuklara farklı ülkelerde yaşayan canlılarla ilgili bilgilerin verildiği “Canlı Fener Kukujo” adlı hikayede, tropik ormanlarda yaşayan ve canlı fener olarak da tanınan Kukujo’yu yakalayıp, onun ışığından yararlanmak isteyen bir semender vardır. Semenderle ilgili bilgiler anlatıcı tarafından verilmiştir: “Semenderin kertenkele gibi boyu uzun. 20 santim kadar. Rengi siyahlı, sarılı. Bu da kurbağa gibi derisinden bir sıvı çıkarır. Ama bunun sıvısı ağıludur. Hem kuvvetli bir ağı! Hangi hayvana dokunursa öldürebilir. Ağır hareket eder.” (Gobi,Nr. 204-205: 8)

Eşekarlarından korkan Altınsarı’sının, bir sezi kelebeğiyle karşılaşmasını anlatan “Sezi Kelebeğinin Marifetleri” adlı hikayede, Altınsarı’sı daha önce sezi kelebeği görmediği için, onu bir eşekarısı sanır. Metinde kişileştirilen hayvanlar aracılığıyla,

kelebeklerin eşek arılarından korktuğu bilgisi verilmiş, çocukların doğayı daha iyi tanımalarına olanak sağlanmıştır. (Gobi,Nr.189:8)

“Çayır Çekirgesi İle İnek”te, karnını doyurmakta olan inek, ağzına aldığı otun konuştuğunu işitir. Konuşan bir çayır çekirgesidir. İnek çayır çekirgesini dikkatle inceler. Çekirgenin dış görünüşü, ineğin gözünden betimlenir: “Üst kanatları dar, alt kanatları yelpaze gibi kıvrıktı. Başında at dizginine benzeyen iki tane duyargası vardı. Baş da küçültülmüş bir atın başından farksızdı.” (Gobi,Nr.193:5)

Karacaların başlarından geçen bir av macerasının anlatıldığı “Karacaların Üzüntüsü” adlı hikayede, karacalarla ilgili bilgiler anlatıcı tarafından verilmiştir: “En keskin, en dik kayaların üstünde yıldırım hızıyla koşan karacaları, hiçbir yırtıcı hayvan yakalayamaz. Bunların yaşadıkları yerlere çıkabilen insanoğlu bile, ne tehlikeler ne büyük kazalar geçirir. Silahlarıyla vurdukları karacaları, kayalara tırmanıp almak, aslan avına çıkmaktan daha tehlikelidir.”(Gobi,Nr.197:8) Ayrıca metinde erkek karacaya eşini koruma, korkularını yatıştırma misyonu yüklenmiştir.

“Kuzgun Eşini Arıyor”da, eşini kaybeden ve tek başına bulamayan bir kuzgun, saksığandan yardım ister. Saksığan kuzguna fazla bağırmasın, tehlikeli bir ses duyduğunu söyler. Sesin geldiği yere gittiklerinde bir at ölüsünün yattığını, biraz daha yaklaştıklarında da, atın iskeleti arasına kuzgunun eşi Kukuli’nin sıkışmış olduğunu görürler. Kara kuzgun epey uğraştıktan sonra Kukuli’nin başını kurtarır. Saksığan eşini arayıp bulamayan kuzguna çıkışır: “Kuzgunlar başlarını at ölülerinin iskeletleri arasına sokarlar. Bunu bilmiyor muydun?”(Gobi, Nr.217: 9)

İmzasız “Tarlada Bulunan Fındıklar”da, Ahmet ve Burhan tarla sürerken bir çukur görürler. Çukurun içi iri fındık taneleriyle doludur. Burhan bu işi tarla farelerinin yapmış olabileceğini söyler. Burhan tarla fareleriyle ilgili öğrendiği bilgileri okuduğu kitaba borçludur: “tarla fareleri senede altı defa yavru dünyaya getirirlermiş. Yavrularını bahçeye

yaptıkları zaman ağaçların kabuklarını yiyerek geçinirlermiş.”(Nr.208:8) Çocuklar çukurda buldukları fındıkların bir kısmını toplayıp, bir kısmını farelere bırakırlar.

“Gül Böceğinin Ölümü”nde, Gül böceği, gülleri kurutmakta, yapraklarını delik deşik etmektedir. Gözkurdu ise güllerin dostu olduğundan, gül böceğini öldürerek, yaprakları korur. (Gobi,Nr.200:5)Hikayenin devamı olan ve bir sonraki sayıda yayımlanan “Göz Kurduna Verilen Ceza”da, diğer böcekler göz kurdunu başkalarının haklarına tecavüz etmekle suçlayarak ona hak ettiği cezayı verebilmek için hepsi birlik olur ve onu öldürürler. Metinde çiçeklerin kurumasına neden olan zararlı böceklerle ilgili bilgiler, iki böceğin kişileştirilmesi ve aralarında geçen diyaloglarla verilmiştir. (Gobi,Nr.201:9) “Görünmez Hızarcılar” adlı hikayede, ağaç kurtlarının seslerini, görünmez hızarcıların çıkardığını sanan bir nine aracılığıyla, ağaç kurtlarından kurtulmanın yolları açıklanmıştır: “Mobilyaları sık sık elden geçirmek lazım. Yoksa bu hızarcılar gider, başkaları gelir. Bırakıldığı yerde yıllarca kalan yalnız üzerlerinin tozu alınan mobilyalar, hep böyle delik deşik olmaya mahkumdur.” (Tantürk, Nr.217: 5)

“Penguenler Ülkesinde” adlı hikayede Hayvanlar Alemi kitabını karıştıran bir çocuk acayip bir hayvan görür ve bu hayvanın ne olduğunu babasına sorar. Bu soru üzerine babası bir penguen yavrusunun hikayesini anlatmaya başlar. Güney kutbunda yaşayan bir penguen yavrusu vardır. Bir an önce hayata karışmak, denizlerde yüzmek istemektedir. Ancak babası bütün bunları yapacak gelişimini henüz tamamlamadığını söyleyerek, oğlunu uyarır. Yemek yerken, yavru penguen bir önceki akşam komşularda olan gürültünün nedenini sorar. Babası birisinin penguen yumurtalarını çaldığını söyler. Meraklı penguen yumurtlama ve diğer özelliklerini öğrenmek ister. Baba penguen türünün özelliklerini oğluna anlatır: Hikayede bilgiyi verenin baba olması dikkat çekicidir. Bu konuları merak eden, araştıran çocuklar da genelde erkektir.

Hırsızlık çok ayıp ve fena bir şeydir. Ama penguenler arasında bu yumurta çalma işi sık sık olur. Soyumuz çok eskidir. Yalnız güney kutbunda değil Afrika ve Amerika'nın güney

sahillerinde yaşayan cinslerimiz vardır. Penguenler en çok güney kutbunda yaşıyorsa da dünyanın dört bir yanına dağılmıştır. Onlar yalnız karaları değil, havaları bile doldurmuşlardır. [...] Biz penguenler suda yaşamak için yaratıldık, havada uçmak için değil. Sen bu halinden memnun ol, yapamayacağın işe kalkışma! Şimdi penguenler için “ne budala şeyler” diyeceksin belki. Ama hayvanların aklını insanların kullandığı arşınla ölçmeğe kalkma. Penguenler gayet iyi yüzerler. Hiçbir insan onlar kadar yüzemez. Çünkü tabiat bizi öyle yaratmış. Ama penguenler de bundan fazlasını bilmez. Onlar tabiatı ne idare eder, ne de değiştirebilirler. Bu yalnız insanlara vergidir. Çünkü insanların akılları vardır. Sandal ve vapurlarla denizlerde hayvanlardan daha iyi yüzmeyi beceriyorlar, yaptıkları uçak, balonla gökyüzünde en uçucu kuşlardan daha büyük hızla uçuyorlar. Yerin içerisine doğru büyük kuyular açarak tabiatın zenginliklerini yer yüzüne çıkarıyorlar. (Şakar,Nr.193, 9)

Oğluna penguenlerle ilgili hikaye anlatan baba, Güney Yarımküre’yi anlatabilmek için, konunun dışına çıkar ve coğrafi bilgiler de verir . (Şakar,Nr.193:9)

İmzasız “Kunduz Yuvası’nda Bir Kavga” adlı hikayede, kunduzların yaşam biçimleri ile ilgili doğrudan bilgiler verilmiştir: “Kunduz yavruları uzun tüylü, siyah gözlü, ard ayakları ön ayaklarından daha uzun olan hayvancıklardı. Parmakları arasında, kazlarda ve ördeklerde olduğu gibi, ince bir zar vardı.” (Nr.180:9) Ayrıca hikayenin sonunda Kızılderililerin kunduzları sevme nedeni olarak çalışkanlık gösterilmiştir: “Şimdi ihtiyar kırmızıderililerin “Kunduz Milletini” niçin sevdiklerini daha iyi anlamıştı. O da, dedeleri gibi bu küçük, çalışkan, mücadeleden çok, iş ve yapıcılık için yaratılmış hayvancıkların dostu olmağa, onları korumağa söz verdi.” (Nr.180:9)

“Kovanı Kurtaran Nine”de de Yaban arılarının çalışkanlığı övülmüş, yaptıkları işler hakkında bilgi verilmiştir:

Hayvanlar arasında toplu yaşayışın en güzel örneğini veren arılar kendi aralarında iş bölümü yapmışlardır. Bey arı yahut kraliçe denen ana arının başkanlığı altında bazen 15 bin, bazen de 50 bin arı bulunur. Bu rakamlar kovanın büyüklüğüne ve iç düzenine tabidir.modern ir kovan her zaman elli bin arıyı barındıracak durumdadır. Kovanda sadece yemek yiyen ve beslenen biçimsiz, hantal arılar görülür ki, bunlar erkek arılardır. En çok yüz ya da iki yüz kadar olurlar. Kanatları geniş, karın kısımları kalın ve kütür. Kışın erkek arıları görmek mümkün değildir. Ancak baharda göze çarparlar. İşçi arlar kovanın çoğunluğunu teşkil ederler. İnce kanatlı, uzunca karınlı, çalışkan ve hareketlidirler. Kovanı koruyan bal yapan bu arılardır. Ana arı boyca en uzun ve narin olanıdır, iki santim kadar boyu vardır. bir kovanda her zaman

bir Beyarı (kraliçe) bulunur. Arıların düşmanları pek çoktur. Arı kuşu, baştankara, leylek, fareler, eşekarıları ile yabancıları başlıca düşmanlarıdır. (Gobi,Nr.222, 9)

Bazı hikayelerde bilgi kurguya dönüştürülerek verilmiştir. Çocuğun aklında bu tür bilgilerin kalması daha kolaydır. “Çıngıraklı’nın Derdi”nde, çıngıraklı yılan ava çıktığında, içindeki kemikler yüzünden çingır çingır öten kuyruğunun işini zorlaştırdığından yakınmaktadır. Arkadaşı karayılan, “Tanrı seni böyle yaratmış.” diyerek onu teselli etmeye çalışır. (Gobi, Nr.202:5) Bu hikayenin devamı olan “Çıngıraklı’yı Yakaladılar’da” Çıngıraklı, sümüklüböcek yakalamaya çalışan bir kertenkeleyle dalga geçmektedir. Bu sırada kertenkeleyi gören bir insan, belinin ortasına küreği indirir. Olayı gören çıngırak kaçmaya çalışırken kuyruğunun çıkardığı ses onu ele vermiş, insanlar kafasına vurarak çıngıraklıyı bayıltıp götürmüşlerdir. Kertenkeleyi kuyruğu kurtarmış, çıngıraklıyı kuyruğu yakalatmıştır. Kara yılan kertenkelenin kuyruğunu yenilemesi özelliğine hayran olur ve insanların neden yılanları yakaladığıyla ilgili bilgi verir: “Çıngıraklının da senin gibi, marifetli bir kuyruğu olsaydı, o da, insanların eline düşmekten kurtulur, güzel derisi çanta, ayakkabı olmazdı. Biliyorsun ya, yılan derilerinden, en kıymetli çantalar, ayakkabılar yapılıyor.”(Gobi, Nr.203:5)

“Karınca Yuvasında Düğün” (Gobi, Nr.169:9) ve “Karıncaların Yeni Kralı” (Gobi, Nr.170:9) adlı hikayelerde karıncaların yaşam biçimleriyle, “Yaban Arıları Savaşa Hazırlanıyor”da(Gobi,Nr.220:9) yaban arılarıyla ilgili bilgiler aktarılmıştır.

“Divikler Oymağında” adlı hikayede de termitofillerin baskınına uğrayan divitlerin oymağında yaşananlar anlatılır. Metinde divikler ve termitofillerle ilgili küçük bilgiler olay içinde verilmiştir. Yazar divitleri hikayenin girişinde tanıtır:

Divikler çok düzgün ve disiplinli bir cemiyet hayatı yaşarlar. Onların da arılar gibi kraliçeleri, orduları, işçileri vardır. sıcak bölgelerde büyük yuvalar yapar, toplu halde çalışırlar. Kurtçukları çok iridir. Bitkilerin köklerini kemirerek kurumalarına sebep olurlar. Kanatlandıktan sonra toplu olarak geniş ormanlarda avlanmaya çıkarlar. (Gobi, Nr.210: 5)

Tellerden Gelen Ses adlı hikayede, ormana dikilen telefon direkleri, kuşların gözünden anlatılır. Bir gün telefon tellerine bir kuş konar. Beyaz fincanların üstüne bir yuva

kurmayı düşünürken bir sesin “karın ölmüş, hemen eve dön.” dediğini duyar. Yuvasına gittiğinde eşini sapasağlam bulur. Kimse bu sesin nereden geldiğine bir anlam veremez. Bir gün öğretmen puhu kuşu gelir ve bu tellerin insanların uzaktakilerle konuşabilmek için geliştirdikleri yeni bir buluş olduğunu söyler. Kuşlar, ağızla konuşmak varken, insanların neden teller vasıtasıyla konuşmaya başladığını anlayamaz. (Şakar,Nr.152:9)

Hikayelerde yer alan hayvanlar aracılığıyla türlü insan tipleri üzerinde düşünme fırsatı sağlanmış, çocuklara kazandırılmak istenen değerler, onlara yüklenen kişilik özellikleriyle verilmiştir. İyilik, kibir, çalışmanın önemi, kendini tanımak gibi değerler hayvanların başlarından geçen olaylarla vurgulanmıştır.

I.1.2.2. Bilme, Öğrenme, Araştırma Heyecanı

Hikayelerde yer alan çocukların ortak özelliklerinden biri de bilmeye, öğrenmeye olan tutkularıdır. Bu tutku Doğan Kardeş’te ilgili her yazıda önerilmiş, yüceltilmiş ve kazanılması gereken bir değere dönüştürülmüştür.

“Aynur’un Hediyesi” adlı hikayede Aynur, meraklı; araştırmayı seven bir çocuktur. Abla ve ağabeyinin kitaplarından kelebeklerin nasıl büyüdüklerini öğrenerek bunu denemeye karar verir. Sınıfına içinde uzun bir tırtıl olan bir karton kutuyla gelir ve bu tırtıldan birkaç hafta sonra kelebek çıkacağını söyler. Kimse ona inanmaz. Tırtılın gelişim evreleri gözlenir. Onuncu günün sonunda kozanın içinden kelebek çıkar. Arkadaşları ve Aynur sevinçten ne yapacağını bilemez. Öğretmen de Aynur’a teşekkür ederek, bundan daha güzel bir kelebek görmediğini söyler. Aynur’un kişiliğinde araştırmacı olmanın önemi vurgulanmıştır. Ayrıca hikaye, bir kelebeğin gelişme evrelerinin bilgisini de vermektedir (Ege,Nr.155: 4)

“Ahmet’le Aynur’un Oyun Evi”nde çocuklar kendi yaratıcılıklarını kullanarak, bir ev yapar ve karşılaştıkları sorunu da tecrübe sonucunda kendileri çözer. Anneleri bu

davranışlarından ötürü çocuklarını över: “Mehmet çok akıllı bir çocuk. Gördüğü şeylerin manasını anlamaya çalışıyor, sonra da öğrendiklerini icabında kullanabiliyor. Aferin, benim çalışkan, akıllı çocuklarıma.”(Nr.209: 9)

Ahmet’le Ali’nin Merakı adlı hikayede, şehirde oturan Ahmet ve Ali köye, amcalarının yanına giderler. Şehir hayatından çok farklı olan köy kültürünü tanımaya çalışırken, amcalarından hayvanların kuyruklarının ne işe yaradığını öğrenirler: “Her cins hayvan kuyruğunun başka başka faydaları vardır. Hepsinin de kuyruğu yarayacağı hizmetlere göre yapılmıştır. Bunları bilmek için tabiatın bütün inceliklerini yakından tetkik etmek lazımdır.../ Kedilerin kuyruğu kedinin gayet tehlikeli yerlerde yürümesine, ağaçlara tırmanmasına çok yardım eder.” (Ege, Nr.205:9)Metnin sonunda çocuklara, örtülü olarak, bilemedikleri konularda kitaba başvurmaları bilgisi amca tarafından verilir: “Siz bilemediğiniz hayvanların adlarını bir tarafa yazınız. Eğer ben bilemezsem beraberce tabiat kitaplarına bakar, öğrenmeye çalışırız.” (Ege, Nr.205:9)

“Ayla’nın Hatıra Defteri”nde Ayla, babasının getirdiği ipekböceklerinin gelişim evrelerini izler. Bunu not etmesini sağlayan kişi, öğretmenidir. İpekböceği yetiştirme işi, hikayede okulla bağlantı kurularak çocuklar için daha ilgi çekici hale getirilmiştir. Ayla’nın babası, kızının sorusu üzerine ipekböcekleri üzerine bilgi verir.(Şakar, Nr.191: 8)

“Ahmet’in Mıknatısı” adlı hikayede Ahmet ilkokulun beşinci sınıfına geçmiş, akıllı bir çocuktur. Çivileri bodruma düşüren arkadaşlarına, evden mıknatıs getirerek yardım eder. Metinde okulda öğrenilen bilgileri günlük hayatta kullanma becerisinin önemli olduğu vurgulanmıştır.(Ege, Nr.196:8)

“Metin’in Motorsuz Uçağı” adlı hikayenin kahramanı Metin, çalışkan, akıllı bir çocuktur. Marangozda çalışarak annesine yardım etmekte, kendisine kalan parayı da uçak yapmak için kullanmaktadır. Bütün köy onunla dalga geçmesine rağmen o sonunda düşlediği uçağı yapar. (Şakar, Nr.201:8) “Çin Balığı Ti-Fu”nda Ti-Fu, Çin denizinin en çirkin balığıdır.

Bu çirkinliği yüzünden kimse onunla arkadaşlık yapmadığı için kendini yalnız hissetmektedir. Su-Çay, bilginliğiyle nam salmıştır. Bu özelliği nedeniyle herkes ona saygı duyar. Ti-Fu da diğer balıklar arasında saygınlığı, onların bilmediği bir bilgiyi söyleyerek kazanır. (Taluy, Nr.173:4)

“Oktay İle Yalçın’ın Dostları” hikayesinin ikizleri bir çiftlikte yaşamaktadır. En sevdikleri dostları kuzular, tavuklar, atlar, ineklerdir. Çimenleri sularken gördükleri kurbağanın dostları mı düşmanları mı olduğunu bilemeyince, babalarına sormaya karar verirler. Babaları bilmedikleri yeni bir şeyi, dikkatli gözleyerek yahut tecrübe ederek öğrenmeleri gerektiğini söyler: “İnsan bilmediği bir şeyi daima başkalarından sorup öğrenmez. Kendisi de araştırır. Bir hakikati ilk defa ortaya koyanlar ne yapmışlarsa, siz de onu yaparsınız. İnsanlar tecrübe ederek, yahut da dikkatle bir şeye bakarak onun hakkında yeni yeni bilgiler öğrenmişlerdir.”(Ege,Nr.206:5) Çocuklar kurbağayla ilgili öğrendiklerini kuzenlerine mektup yazarak anlatmak istediklerinde babaları onları destekler: “Aferin çocuklar, insan daima öğrendiği iyi bir şeyi başkalarına da öğretmeye gayret etmeli. Arkadaşlarınız sizin bilgilerinizden faydalanırlarsa, onlar da yeni şeyler öğrendikleri zaman sizlere öğretirler.”(Ege, Nr.206: 5)

“Yakan Cam” adlı hikayenin kahramanları olan Solmaz ve Yılmaz, Tahsin Amcalarının hediye ettiği büyüteçle araştırmalar yapan, çevrelerini gözleyen, meraklı, araştırmacı çocuklardır. Metinde çocuklar büyüteçle çevrelerini gözlerken, arının nasıl bal yaptığını öğrenirler. “Bu balonlar çiçek tozları. Arının bacaklarına yapışmış demek. Arılar çiçek tozlarını da kovanlarına taşıyorlar. Herhalde bu tozlarla bal yapıyorlar. Eğer bu lup yerine elimizde bir mikroskop olsaydı, tozların ne biçimde olduğunu, neye yaradığını daha iyi incelerdik.” (Gobi,Nr.208: 5)

“Ördek Yavrusunun Dünya Gezisi” adlı hikayede, meraklı ördek yavrusu Yelo, dünyayı tanımak istemektedir. Köstebek, kunduz ve kedi onunla bilgilerini paylaşır. Metinde

hayvanlar yaşam biçimlerine göre dünyayı tanımlamıştır. Kirpiye göre dünya: “kocaman bir kirpiye benzer. Üstündeki ağaçlar da onun dikenleridir.” (Hikayeci Teyze,Nr.201:4) Yeşil kurbağa'nın gözünde: “dünya, ada çiçekleriyle dolu, ucu bucağı görünmeyen bir çayırdır. Böyle olmasaydı kurbağalar üstünde yaşayamazdı.” (Hikayeci Teyze,Nr.201:4) Köstebek itiraz eder: “Hiç de öyle değil. Dünya kocaman, siyah bir delikten başka bir şey değildir.” (Hikayeci Teyze,Nr.201:4) Tartışan hayvancıkları bir ağaç dalından dinleyen kuzgun: “Dünya dediğiniz şeyin ne olduğunu hiç biriniz benim kadar bilemezsiniz.. Doğduğum yuva yüksek bir minarenin üzerindeydi.bence dünya, şurada burada yükselen minarelerle yusuvarlak bir toptur.” (Hikayeci Teyze,Nr.201:4) Kendini bilgin olarak gören kedi ise bildiklerini özetler: “Bana göre dünya, güneşin ısıttığı kocaman bir ocaktır; diye miyavladı. Ama insanların dediklerine bakılırsa, kuzgunun söylediği gibi bir yuvarlakmış; hem de durmadan dönüyormuş. Bu yuvarlağın karşı tarafındaki insanlar simsiyahmış.” (Hikayeci Teyze,Nr.201:4) Metinde, çocuğa bir konuya çok farklı bakış açılarıyla yaklaşılacağı gösterilmiştir.

İmzasız “Fil Neye Benzer” adlı hikayede de, Vaktiyle Bağdat'ta Harunreşit adında bilgin ve akıllı bir halife vardır. Vezirlerinden bulup getirmelerini istediği körlere, fili elleriyle yoklayarak filin neye benzediğini söylemelerini emreder. Birinci kör filin dağa, ikincisi boruya, üçüncüsü süpürgeye, dördüncüsü geniş bir yaprağa benzediğini söyler. Bu deneyim üzerine halife vezirlerine, bir şeyi tanımak için, onu bütün yönleriyle bilmek gerektiği öğüdünü verir: “Gördünüz ya! İnsanlar görmedikleri, bilmedikleri şeyleri böyle tarif ederler. Onun için onlarla alay etmeyiniz.” (Nr.225:8)

Doğa olaylarını açıklayan hikayelerde, hava, su ve güneşin önemi, rüzgar, mevsim değişimi gibi konular hakkında çocukların bilgilendirilmesi amaçlanmıştır. Bu hikayelerin kahramanı olan çocuklar doğa olaylarına karşı meraklı ve araştırmacıdır. “Erdoğan'ın Denemeleri” adlı hikayede, Erdoğan akıllı, kardeşiyle bilgilerini paylaşan, saygılı bir

çocuktur. Havayla ilgili bildiklerini kardeşine anlatırken, ona deney yaptırma yolunu seçmiş, yaptığı deney sonucunda, kardeşinin bilgiye kendisinin ulaşması sağlamıştır:

Bu gözümüzle görmediğimiz, elimizle tutamadığımız, fakat her tarafı doldurduğunu bildiğimiz şey...Havadır.../ Havanın varlığını hissetmek için en iyi yol rüzgarlı bir günde açıklık bir yerde, mesela bir çayırdaki yürümektir. Eğer rüzgarlı bir günde okula giderken seni arkandan iten bir şey varmış gibi geldiğini hatırlarsan, havayı hissetmiş olursun.../ demek ki her tarafı dolduran hava bizi yaşıyor.(Hikayeci Teyze,Nr.198:4)

I.1.2.3. Çalışkanlığın Övgüsü

Yaşlandığı halde çalışmadan duramayan “Karıncı Nine”nin hikayesinde, ninenin abartılı bir çalışma tutkusu görülür. Sonunda kendine uygun bir iş bulan karıncı nine mutluluğa kavuşur. Çalışmanın önemi, ninenin karakteri ve yazarın sözleriyle vurgulanmıştır: “Çalışmak, didinmek için yaratılan birisi için, boş oturmak çok ağır, çok üzücü bir şeydir. Karıncı Nine de boş oturmaktan sıkılıyor, onun için ağlıyordu. Onun gözünde boş oturanlar, hazır yiyciler en fena yaratıklardır. Kafası ve kalbi işleyen bir canlının boş oturmasını kimse affetmez.” (Gobi,Nr.154:8)

“Ölüm Çanağı” adlı hikayenin kahramanları kayın kelebeği Hennes ile at sineğidir. Kelebek çalışarak bal yapmakta, at sineği ise çalışmanın aptallık olduğunu düşünmekte, zahmetsizce yaşamaktadır. At sineğinin başkalarının emeklerinin üstünden yaşamını sürdürmesine sinirlenen, kelebek ona bir oyun hazırlar. At sineği çalışmamanın cezasını, açgözlülüğünü ölümle öder. (Gobi,Nr.186:9)

Tembel bir maymunun, orangutanlara yem olmasının anlatıldığı “Tenbel” adlı hikayede, Baba orangutan ile oğlu ormana yiyecek bulmaya gittiklerinde, insanların ormanı ateşe verdiklerini görürler. Rastladıkları bir maymun tembel olduğu için yerinden kıpırdamamıştır. Baba orangutan tembellerin her zaman av olacağını söyleyerek bu maymunu yer ve tembellerin hayatta her zaman kaybedeceğini söyler: “Çalışanlar yaşar, tembeller de işte böyle herkese av olur.” (Gobi,Nr.173, 9)

“Değirmencinin Oğlu Mehmet” adlı hikayenin kahramanı, ilkokulun son sınıfına giden çok akıllı bir çocuktur. Babasının en büyük isteği Mehmet’in okuyup bir memur olmasıdır. Ancak değirmende çalışarak babasının çok yorulduğunu gören Mehmet okumak yerine, köyde kalarak babasına yardım etmek istemektedir. Şaban ağa oğlunun bu düşüncesini bir türlü kabul etmez. Bir sabah Mehmet koca buğday çuvalını sırtlayıp ambara devirmek isterken, yükün altında kalıp yığılmıştır. Şaban ağa oğluna sarılır, çevresindekiler böyle bir oğul yetiştirdiği için kendini şanslı sayması gerektiğini söyler. Metinde çocukların çalışkan ve ailelerini düşünen bireyler olması övülmüştür.(Tantürk, Nr.221:4)

“Celile’nin Perileri”nde Celile, zor olaylarla karşılaşmış, her şey yolunda giderken, ani bir hastalıkla babasını yitirmiş, ardından annesi bir trafik kazası geçirmiştir. Bütün bu olaylar Celile’yi etkiler. Bütün işler ona kalmıştır. Fakat o kendini bu zor durumdan hayal gücü sayesinde yarattığı iki periyle konuşarak kurtarır. Metinde Celile’nin zor durumlar karşısında sergilediği sabır örnek gösterilmiş, hamaratlığı övülmüştür. Sonunda anlatıcı yazar çocuklara bir öğüt verir: “İş görürken bu perileri siz de yardıma çağırarak isterseniz, gerçek isimlerini söyleyeyim: bunlar, sağ ve sol eldir.” (Hikayeci Teyze,Nr.207: 9)

I.1.2.4. Sorumluluk Bilinci

Bazı hikayelerde sorumlulukları yerine getirmenin kişinin hem kendisine hem karşısındakine sağlayacağı yarar gösterilmiştir. “Sınıf Dergisi” adlı hikayenin kahramanı olan Oya’ya, sınıfta çıkaracakları dergi için yazı yazma görevi verilmiştir. Ama Oya sorumluluklarını yerine getirmemekte, düzensiz, dağınık iş yapmakta ve ev işlerinde annesine hiç yardım etmemektedir. Oya’nın sorumsuzluğu karşısında, annesi ona bir ders vermek ister, sınıf dergisi için Oya’nın yerine getirmesi gereken sorumluluğu üstlenerek, kapağa yazdığı başlıkla Oya’nın yanlışını fark etmesini sağlamıştır: “Varolsun büyüklerine yardım eden çocuklar!” (Hikayeci Teyze,Nr.188:4)

“Yıldız Aygöl” adlı hikayede de, çalışmaktan sıkılan Zeynep, bir gece balkona çıktığında gökyüzünde o ana dek hiç görmediği bir yıldız gözüne ilişir. Yıldız gittikçe irileşir, Zeynep’in balkonunun parmaklığına konarak küçük bir kız şeklini alır, ödevlerini yapmadığında kendisine verilen cezalardan şikayet eden Zeynep’e kendi yaşamından söz eder: “Sen bir sayfa güzel yazı yazmak, bir problem çözmek için belki epey didinip yoruluyorsun. Ama bitirince de başarının zevkini tadıyorsun. Biz, yıldızlar ise, vaktimizi boş geçirdiğimiz için böyle mahzun görünüyoruz. Işığımızdan bile faydalanamıyoruz.” (Taluy,Nr.202:8) Zeynep, bu sözlerden sonra ders çalışmakla ilgili düşüncelerini değiştirir.

“Handan’ın Sarı Çantası”nda tatile çıkan bir ailenin başından geçen ilginç olay anlatılmıştır. Handan’ın sarı çantasıyla bir hırsızın çantası trende karışmıştır. Çantayı açınca içinde değerli mücevherler gören aile durumu hemen polise bildirir. Handan’ın babası bulunan bir eşyanın ne yapılacağını söyler: “Kimin olursa olsun, çantayı polis müdürlüğüne teslim etmeliyiz.”(Taluy,Nr.207:4)

Sorumluluk bilincinin önemli bir göstergesi de meslek tercihi yapabilmektir. Ege’nin yazdığı üç hikayede, meslek seçimini küçük yaşlarda yapmanın önemi belirtilmiştir.Dikkati çeken, hikyedeki bütün kahramanların seçimlerini denizcilikten yana yapmalarındır.

“Balık Avına Dönüş” hikayesinde, Aydın fakir, babasını kaybetmiş, zor koşullarda yaşayan bir çocuktur. Denizci olmayı istemesi üzerine, annesi ona bu meslek hakkında bilgiler verir: “Denizcilik, çok iyi, çok şerefli bir meslektir. Bizim Karadeniz, dünyanın balığı en çok olan bölgelerinden biridir. Uzun senelerden beri bütün Karadenizliler balık tutarak ve gemicilik ederek ekmeklerini kazanmışlardır. Ama deniz işleri çok tehlikeli ve güçtür.”(Ege,Nr.152:5)

“Orhan Deniz Seyahatine Hazırlanıyor” hikayesinin kahramanı Orhan da ileride denizci olmak istemektedir. Bu kararını annesi destekler: “İnsan ne kadar çabuk mesleğini seçer ve o meslekte başarı göstermek için çalışırsa, o kadar muvaffak olur.” (Ege,Nr.192:5)

“Gemicilik Oyunu”nun kahramanları olan Aydın’la Turgut da babaları ve dedeleri gibi denizci olmaya karar vermişlerdir. Her ikisinin de büyükbabaları, büyük dedeleri Türk donanmasına hizmetler etmiş kahraman denizcilerdir. Bir gün Aydın’la Turgut’un babaları, onlara kocaman bir sandık verir. Çocuklar bu sandığı gemi yapar, iskele kurar, arkadaşlarını yolcu kılığına sokar, geminin direğine kocaman bir Türk bayrağı asarak gemicilik oyunu oynarlar.(Ege,Nr.207:5)

I.1.2.5. Kendini Sevme ve Özgüven

Kibre karşılık kişinin kendini sevmediği, aşağılık duygusu içinde olduğu örnekler de görülebilir. Bazı hikayeler, çocuklara her koşulda kendilerini sevmenin yollarını açar niteliktedir.

Sırtındaki bağadan sıkılan, onu parçalamak isteyen yavru kaplumbağanın hikayesinin anlatıldığı “Halinden Şikayet Etme”de kardeşleri ve annesi sırtındaki kabuğun onun en iyi kalkanı olduğunu söylese de, küçük Bağa özgür olmak için sırtındaki yükten kurtulmakta kararlıdır. Bunun üzerine anne, kaplumbağanın yanlısını kendisinin görmesini sağlamak için, karşılaşılabileceği tehlikeleri gösterme yoluna gitmiş, Bağa yanlış düşüncelere kapıldığını, başından geçen bir tecrübe sonucunda anlamıştır. Metnin sonunda anne kaplumbağa yavrusuna öğüt verir: “Bir daha halinden şikayet etme!” (Gobi,Nr.181:8)

“Nakrofor’un Dileği” adlı hikayede de kahraman kendini olduğu gibi kabul etmek gerektiğini deneyim sonucu kavramıştır. Nakrofor, leşlerle beslendiği için durumundan şikayet eden bir böcektir. At sineği, Nakrofor’un doğasının öyle olduğunu, kendini kabullenmesi gerektiğini göstermek için ona mazı böceğinin yemeğini tattırır ve kendisine özenen Nakrofor’u uyarır: “Bu dünyada halinden memnun olmayanlar pek çoktur. Şimdi

anlıyorum ki, sen de akılsızlardan birisin. Senin kokmuş dediğin leşlerden daha fenası var. Onun için haline şükret! Ne yapalım Allah seni böyle yaratmış.” (Gobi,Nr.191:5)

“Leyleğin Yuvadan Attığı Yavru” adlı hikayede leylek, diğer kardeşlerinden farklı özelliklere sahiptir. Baba leylek bu özellikleri görmezden gelerek, onun da diğer kuşlar gibi aynı zamanda, aynı davranışları göstermesini beklemektedir. Başaramayınca yavrusunu tehdit etmiş ve yuvadan atmıştır. Kuşu bulan Orhan, onu iyileştirmiş, onun dostu olmuştur. Hikayede anne leylek, babaya göre daha anlayışlıdır: “Kardeşlerine bak! Onlar nasıl uçuyor. Sen neden bu kadar korkak, çekingen oldun... Haydi baban gelmeden uç! Seni havada görünce kim bilir ne kadar sevinecek!.. Haydi güzelim korkma, ben de senin yanında uçacağım. Ah bilsen uçmak öyle tatlı, öyle güzeldir ki...” (Gobi,Nr.183:8)

“Balinaların Savaşı” adlı hikayede, ana balina kendine çok fazla güvenmektedir. Diğer balıklar onu engin denizlere açılma fikrinden vazgeçirmeye çalışsa da, o inatla ilerler. kuyruk çarpışlarıyla köpekbalıklarını uzaklaştırır. Arkadaşlarına köpekbalıklarından nasıl kurtulduğunu anlatırken, kendine güvenmenin altını çizer: “Düşman ne kadar çok ve kuvvetli olursa olsun, kendine inanan ve güvenen bir varlık hiçbir zaman yenilmez.” (Gobi,Nr.216:9)

“Demir Sobanın Üzüntüsü”nde, Demirci dükkanında, hantal olduğu için kendine müşteri bulamayan eski bir demir soba, kimse onu beğenmediği için üzülmemektedir. Hayatın çok kötü olduğunu düşündüğü sırada pencereye konan serçe ona yaşama sevinci verir: “Şu dünya ne kadar güzel!dedi. Boş yere ağlayıp sızlama dostum! Senin de gelin gibi kızarıp süzüleceğin günler gelir. Kış benim içim felakettir, fakat ben o zaman da şimdiki gibi: cik, cik, cik! diye ötüyorum... Sabrın sonu selamettir.” (Şakar, Nr.179:9)

İmzasız “İskender’in Atı”nda Büyük İskender’in çocukluğunda cesur, atılgan ve çevik olduğu bilgisi verilmiş, cesareti övülmüştür. (Nr.214:9)

I.1.2.6. Kibrin Eleştirisi

Kibirli olmanın yanlışlığının anlatıldığı hikayelerde genelde, kibirli olan karakter hikayenin sonunda cezalandırılmıştır.

“Kartal Yuvası” adlı hikayede anne kartal yavrularına kendilerinden daha güçlü bir hayvanın olmadığını anlatır. Bir gün anne kartal avlanmaya çıktığında, en büyük yavru Çaparan kardeşlerini, anneleri gibi çıkıp avlanmaya ikna eder. Avcılarla karşılaşan yavru kartallar yuvayı terk ettiklerine ve fazla böbürlendiklerine pişman olurlar. İnsanların kendilerinden daha üstün olduklarına karar verirler. Metinde kartalların neden kibirli oldukları yazar tarafından açıklanmıştır:

Kartal etoburların hatta bütün kuşların kralı sayılır. O, bu ünvanı boş yere almış değildir. Gücü, cesareti, atılganlığı ona bu sıfatı verdirmiştir. Kuşlar kralı, her zaman en yüksek dağların, sarp kayalıkların üstünde sarayını kurar, yeryüzüne yükseklerden bakar. Bu bakışla bütün canlılar onun gözüne çok küçük, çok zavallı görünür. O koca fil bile birkaç bin metreden ancak karınca kadar görünebilir. Kuşlar kralının böbürlenmesine başlıca sebep de budur. Her yaratığın uzaktan küçük ve miskin görünüşü. (Gobi,Nr.206:4)

“Övünmenin Cezası”nda, kendini çok beğenen bir kırlangıç, bu ukalalığının cezasını, hayvanlara gösteriş yapayım derken, deniz canavarına yem olarak öder. (Taluy,Nr.209:8)

“Sakız Kabağının Üzüntüsü” adlı hikayede, kabak, meyvelerini tutabilecek bir dal olmadığı için üzgündür. Eşek hıyarı ise, tohumlarını fişkırlarak saçtığını, böyle dertlerinin olmadığını, ona kimseciklerin dokunmadığını söyleyerek böbürlenir. Ancak, ertesi gün yabancı otları ayıklamaya gelen bahçıvanın elinden kurtulamaz. (Gobi,Nr.219:5)

“Fındık Kurdu”nda, kendini çok beğenen ve zümrüt böceği olduğunu söyleyen fındık kurdu, gübre böceği tarafından dayak yer ve sonunda bir fındık kurdu olduğunu kabul eder. (Gobi,Nr.163:9)

“Çetin’in Kahramanlığı” adlı hikayede, kendisini bir kahraman gibi göstermeye çalışan Çetin’in anlattıklarının yalan olduğu ortaya çıkar.(Şakar, Nr.225:5)

Kendini beğenen Benekli isimli bir tavuğun, köyden kaçmasıyla başına gelen kötü olayların anlatıldığı “Benekli’nin Başına Gelenler” adlı hikayede, Benekli bir çiftliğe gitmeyi

kafasına koyar. Yola çıkar, macera atlatır ve sonunda çiftliğe benzer bir ev bulur. Tüylerini kabartarak içeri süzülür. Ancak içeri girdiğinde tavukların hepsi büyük bir gürültü çıkarır. Ev sahibi, benekliyi görünce, onu alaya alır. Bu kadar küçük ve çirkin bir tavuğu ne yapacağını bilemez. Benekli bundan sonra bütün ömrünü penç tavuklarının arasından civciv çıkarmakla geçirir ve bir daha hiç kibirlenmez. (Taluy, Nr.167:4)

“Eski Bir Sandalın Hikayesi”nde, yıllardan beri bir kazığa bağlı olarak dere ağzında durmakta olan eski sandalın yanına ufak, yepyeni bir sandal getirip bağlanır. Artık işe yaramayacağını düşünen eski sandala bir sürü kırlangıç gelerek, sandala bir önceki gece fırtınanın yuvalarını dağıttığını, onda barınıp barınamayacaklarını sorar. Sandal, şaşırır, sevinir. Ertesi gün şiddetli bir fırtına çıkar. Her iki sandal da bağlı buldukları kazıklardan ayrılarak sürüklenmeye başlar. Eski sandal, gövdesindeki deliklerden ötürü batma tehlikesi geçirir. Ancak ördekler ayaklarını bu deliklerden sokarak bunu önler. Kurbağalar, fareler ve ördeklerin de yardımıyla sandal kurtulur. Hikayede kibirli olmanın kötü olduğu ve yardımlaşmanın önemi olaya yayılarak verilmiştir.(Hikayeci Teyze, Nr.174:8)

“Muslu Hanın Hizmetçisi”nde Muslu Han, Fransız Kralı 14. Lui’nin yemek yerken hiç kimseyi, hatta misafirlerini bile sofrasına oturtmadığını duymuştur. 14. Lui gibi yalnız yemek yemeye karar veren Muslu Han’ın gözü ona hizmet eden kıza takılır. Daha önce hiç yalnız yemediği için dikkat etmemiştir. Muslu Han ona dikkatlice bakınca kız bir suç işlediğini sanmış, eli ayağına dolaşmıştır. Muslu Han bu duruma hiddetlenir, uşaklarına bu kızı zindana atmalarını söyler. Tam muhafızlar gelirken yüzü kızaran kız, elindeki çorbayı Muslu Han’ın suratına fırlatır. Herkes hizmetçinin birden bire delirdiğini sanmıştır. Hizmetçi ise delirmediğini, bunu halk, hakanın bir hizmetçiyi ufacak bir sakarlık yüzünden en büyük cezaya çarptırdığını söylemesini diye, bilerek yaptığını söyler. Muslu Han düşünür. Hizmetçisini küstah fakat akıllı olduğu için affeder. Bir daha da kimseyi taklide kalkmaz, insafli bir hakan olur. (Taluy,Nr.176: 9)

I.I.2.7. Toplumsal İlişkilerde Duyarlı Olma

Kişiler arası ilişkilerde iyiliğin, işbirliğinin ve dostluğun gözetildiği görülür. Bu değerlerin edinilmiş olması gerektiği sıklıkla vurgulanır. Birçok hikayede iyiliğin ödüllendirildiği, işbirliğinin kişileri güçlü kıldığı ve dostluğun insani ilişkileri pekiştirdiği mesajı verilmiştir.

İmzasız “Sobanın İçinden Çıkan Çocuk” hikayesinde, August sanata meraklı, cesur, fakir bir çocuktur. En büyük zevki resim yapmak ve buz gibi havalarda üşüyerek işten döndüğünde evdeki çini sobanın karşısına geçip ısınmaktır. Avrupa’nın en meşhur sanatkarlarından Augustin Hirsevogel’in eseri olan soba, babanın borçları dolayısıyla satılınca August, sobanın içine girip saklanmaya karar verir. Soba bir krala satılmıştır. August krala durumu anlatır. Kral tüccardan, aldığı paranın tamamının August’un babasına verilmesini ister, August’u da iyi bir ressam olarak yetişmesi için sarayına alır.(Ege,Nr.151:8-9)

“İyilik Unutulmaz” adlı hikayede, sahibi öldükten sonra, sokakta yaşamaya başlayan, yırtıcı bir kedi olan Samur, bir serçe yavrusunu yemekten, anne serçenin yalvarmaları üzerine vazgeçer. Serçe de başka bir gün Samur’a yardım ederek onu köpeğin saldırısından kurtarır. “İyilik eden iyilik bulur.” düşüncesi metne hakimdir. (Taluy,Nr.157:8)

Gördüğü bir olay sonucu kimseye iyilik yapmamaya karar veren bir karıncanın, bu karardan nasıl döndüğünün anlatıldığı imzasız “İyilik” adlı hikayede, herkesin birbirine iyilik etmesi gerektiği hem olaya yayılarak, hem de metnin sonunda karıncanın söylediği sözle verilmiştir: “Dünyada herkes birbirine iyilik etmeliymiş.” (Nr.181: 6-7)

Yapılan iyiliğin karşılıksız kalmayacağı anlatıldığı bir başka hikaye de “İyiliğe İyilik”tir. Suda çırpanan bir maymunu kurtaran filin hayatı tehlikeye girer. Avcılar onun peşindedir. Bunu gören maymun, ağaçtan avcının sırtına atlayarak, hedefini şaşırır. (Taluy,Nr.225:8)

Kişilere yardımcı olurken gururlarını kırmamak insani bir davranıştır. “En İyi Hareket” adlı hikayede Sezai Amca, çocukların çok sevdiği küreyi, babasının düzenlediği “en iyi hareket yarışı”nda bir arkadaşını mahcup olmaktan kurtardığı için kazanmıştır. (Hikayeci Teyze, Nr.199:5)

İmzasız “Sihirli Keman” adlı hikayenin kahramanı ünlü kemancı Paganini’dir. İhtiyar, kör bir adam yılbaşı gecesi keman çalarak para kazanmaya çalışmaktadır. Paganini bu adama yardım ederek, kazancını artırmıştır. (Nr.174:6-7)

“Akla Karanın Barışması” adlı hikayenin kahramanları Ak ve Kara’dır. Hikayenin başında bu isimlerin nereden alındığına dair bir bilgi verilir: “Cemal Nadir amcanın Ak’la Kara’sını hatırlar mısınız? Bunlar, birbirlerini kızdırmak için hep zıt işler yapan, biri siyah, öbürü beyaz yüzlü iki adamcıktı. İşte size şimdi anlatacağımız hikayenin kahramanları da onlar gibi bir akla karadır.” (Taluy,Nr.172:9) Ak elma satmaktadır. Kara’ya göre daha iyi niyetlidir. Kestane satan Kara ise biraz daha cimridir. Bunlar birbirlerini hiç çekemez, sürekli kavga ederler. Güneşli bir günün akşamı hava birden soğur. Ak, akşam satışının Kara’nın eline geçtiğini görünce yavaş yavaş eve dönmeye hazırlanır. Kestaneci, teraziyi mangala çarpınca, bütün kestaneler yola dökülür. Kara, dökülen kestanelerden bir kaçını alan küfeciye kızar. Ak, küfeciye yanına çağırarak eline üç dört elma sıkıştırır. Yoldan geçen yaşlı bir adam elmacının yaptığı işi över. Kara da çocuğu yanına çağırır, kesekağıdına koyduğu kestaneleri çocuğun eline sıkıştırır. Kestaneci ve elmacı göz göze gelir, ikisi de yaptıkları işten memnun kalmışlardır. O günden sonra Ak’la Kara barışmış, bir daha da hiç kavga etmemişlerdir. (Taluy,Nr.172:9)

Yayınlanan metinlerde iyiliğin ödüllendirilmesine karşılık kötülükler cezalandırılmıştır. Bazı hikayeler yapılan kötülüklerin cezalandırılmasıyla ilgilidir. “Tilkinin İntikamı”nda, tilkinin, yavrularını ve annesini yiyen yaşlı kurt Vuro’dan aldığı intikam anlatılmıştır. Metinde kötülük yapanın yine kötülük bulacağı ifade edilmiştir. (Gobi,Nr.182:5)

İmzasız “Aslanla Pire” adlı bir Hint hikayesinde, Hint mihracesi, avda yakaladığı bir aslan yavrusunu yanına alarak, büyütür. Bir gün aslan yanlışlıkla mihracenin elini ısırır. Mihrace aslanı affeder. Bir başka gün ise, kendisini rahatsız eden bir pireyi, suya atarak öldürür. Yaptığı bu iki davranışın birbiriyle çeliştiğini söyleyen yardımcılarına, mihrace karşı çıkar: “Bize fenalık yapanları, yaptıkları fenalık için değil, onların hakikaten kötülük etmek isteyip istemediklerine göre cezalandırmalıyız. Çünkü çoğu zaman bizi inciten bir hareket gerçekte kötülük olsun diye yapılmamıştır.” (Nr.175:6-7)

“Maymun Çinko’nun Kurnazlığı”nda olaylar, Afrika’da zencilerin yaşadığı vahşi ortamlarda geçmektedir. Bulu, köyün en yaramaz çocuğudur. Bulu’nun köyündeki nehirde küçük zenci çocukları yiyen Fluk adında bir timsah vardır. Fluk, Bulu’yu karısının yaş günü için ziyafet yapmayı tasarlamaktadır. Ancak bu hain planı, maymun Çinko sezmiştir. Çinko, Fluk’a beyaz insanların çocuklara çeşitli renklere şekerler verdiğini, bu şekerlerin insanları etkilemediğini ancak, bu şekerleri yiyen çocukları ısırarak hayvanların öldüğünü söyler. Çinko’nun uydurduğu bu yalana inanan Fluk, eşiyi birlikte köyden ayrılarak, uzaklara gider.(Hikayeci Teyze,Nr.192:5)

Bir tabiat hikayesi olan “Düşmandan Kurtuluş”ta kelebekler, sinek kuşları ve Helikonit isimli bir böcek vardır. Felaket karşısında kelebekler birlik olup, ne yapacaklarına karar verirken, sfenks onlara hep karşı çıkmıştır. Metinde kelebekleri ihbar eden sfenks, yaptığının cezasını ölümle ödemiştir. (Gobi,Nr.174: 4)

Hikayelerde vurgulanan bir başka değer de işbirliğinin önemidir. “Ortaklaşa Yaşama” adlı hikayenin kahramanları hayvanlardır. Kabuk değiştirirken zor durumda kalan İstakoz’un yardımına koşan Şakayık onu ölmekten kurtarmıştır. Aynı zamanda beslenmek, avlanmak için de İstakozdan yararlanmıştır. Metinde hayatta kalmak için ortaklaşa yaşamın kurallarına uymak gerektiği düşüncesi vardır. (Gobi,Nr.160:4)

“Anne Kangurunun Üzüntüsü”nde, yavrularından birini canavara verme sözü veren kangurunun yardımına diğer hayvanlar yetişir ve canavar korkarak kaçar. İhtiyar kanguru, birlikten kuvvet doğduğunu söyler: “Eğer yalnız olsaydın, o seninle başka türlü konuşurdu. Bizi toplu görünce lafı değiştiriverdi, çünkü birlik, kuvvettir.”(Şakar,Nr.190:8)

“Ötücü Kuşların Toplantısında” da düşmanları karşısında zayıf kalan küçük kuşların çözüm arama çabaları anlatılmıştır. Çareyi kendilerinden daha güçlü olan leyleğe başvurmakta bulan kuşlara anne leylek yardım eder, ancak yılanla savaşırken, zehirlenerek ölür. (Gobi,Nr.195:5) Bir ayının saldırısından birlik olarak kurtulan bir at sürüsünün hikayesinin anlatıldığı “Harp Hilesi”nde de zor durumlarda, birlik olup plan yapmanın kurtarıcı olduğu mesajı verilmiştir.(Taluy,Nr.221:5)

“Kardeş Kavgası”nda köyün zenginlerinden Kasım Ağanın, Mecit ve Kazım adlarında iki oğlu vardır. Kasım ağa ölünce oğullarına miras olarak siyah bir at, gümüş saplı güzel bir kılıç, iki tane de şahin bırakmıştır. Bunlar için sürekli dövüşen iki kardeş, doğada bulunan hayvanların bile işbirliği yaparak mücadele ettiklerini gördüklerinde, yaptıkları yanlışları anlar ve barışırlar. İşbirliğinin önemi, Kazım’ın söylediği sözlerle verilmiştir: “Meğer insanlar kardeş geçinerek ve elbirliği ile çalışarak her türlü felakete karşı koyabiliyorlarmış.” (Şakar,Nr.170:4)

“Yol Vermeyen Kaya” hikayesinde, fırtına sonucu yolun ortasına yuvarlanan kayayı yerinden oynatmaya çalışan köylülerin sorunu anlatılmıştır. Bu soruna çözüm getiren ihtiyar bir amcadır. İhtiyar, neden hep birlikte hareket etmediklerini sorar. Bu sözlere hak veren köylüler hep beraber taşı yerinden kaldırıp, uçuruma yuvarlarlar. Metinde “bir elin sesi, iki elin sesi var.” deyişi olaya yayılarak verilmiştir. (Şakar, Nr.215:9)

I.1.2.8. Anne sevgisi

Doğan Kardeş’te yayımlanan bazı hikayelerde annelerin fedakarlığı, çocuklarını korumakla yükümlü olması ve anne-çocuk ilişkisi ön plana çıkarılmıştır.

“Bir Annenin Gözyaşları”nda, yangında yaralanan yavrusunu bırakmak zorunda kalarak, göç eden bir anne kırlangıcın hikayesi anlatılır. Fırtınaya yakalanan anne kırlangıç, gözyaşı olarak yavrusuna dönmüştür. Ölüm anında bile yavrusunu düşünen bir kırlangıç aracılığıyla, annenin fedakarlığı hikaye içinde vurgulanmıştır. (Şakar, Nr.154:9)

“Kukucuk ile Nonocuk” adlı hikayenin kahramanları ağaçkakanlardır. Anne ağaçkakan (Nonocuk), yavrularını düşünen, onlar için kendi canını tehlikeye atabilen bir annedir. Yazar, annenin yavrularına bakma ödevi olduğunu vurgular: “Anne kuş, dededen kalma yuvaya üç yumurta bıraktı. Onları korumak onun ödevi idi. Yumurtalar hiçbir zaman yalnız bırakılamazdı.” (Nr.157:4)

“İncir Sineği” adlı hikayede anne sözü dinlemenin önemi vurgulanmıştır. Anne sineğin yavrusunu tehlikelere karşı önceden uyarması, yavru sineği ölümden kurtarmıştır: “Sakin yavrum, kanatlarını ıslatma! Çok dikkatli ol. Su birikintilerinden uzaklaş. Kanatlı olup da uçamamak, dünyadaki acıların en büyüğüdür.” (Gobi,Nr.159:8)

“Anne Sevgisi”nde göç zamanında, zayıf ve hasta yavrusunu bırakmak istemeyen bir annenin başından geçen olaylar anlatılır. Fırtınaya yakalanan anne ve yavru kuş bir geminin güvertesinde gözlerini açarlar. Güvertedeki iki yaşlı denizci, anne sevgisinin her şeyden önemli olduğunu belirtirler: “Dünyada anne sevgisinden daha kuvvetli bir şey yoktur. Şu kuşa bak! Bütün gece fırtınalarla boğuştuğu halde yine yavrusunu bırakmamış.../Evet anne sevgisi ölümü dahi yeniyor.” (Şakar,Nr.165: 8)

“Anne Kalbi”nde, çocuklarını koruma güdüsüyle, onlara öğütler veren anne ile çocukları arasındaki çatışma işlenmiştir. Hikayenin kahramanları sincaplardır. Kınalı diğer kardeşlerinden farklı olarak, annesinin uyarılarını abartılı bulmakta, dünyanın söylendiği gibi kötü olmadığına inanmaktadır. Anne sözü dinlemeyen Kınalı’nın başı derde girince, anne sincap, çocuklarını korumak için getirdiği kısıtlamaların nedenini açıklar: “Güzel şeyleri

gizleyen fenalıkları, ışıkları örten karanlıkları düşünmek benim hakkımdır. Çünkü ben anneyim.” (Gobi,Nr.168:8)

Annelerin yavrularını çok önemseydiği ve onlara çok farklı gözlerle baktığı, yavrularını yüzdürmeye çalışan anne ördeğin davranışlarıyla, mizahi bir dille verilmiştir. “Üç Ördek Yavrusu” adlı hikayede, yavrularının yüzdüğünü gören anne ördek, yavrularının doğal olarak yaptığı işleri bile(yüzmek gibi), olağanüstü bir başarı örneği olarak görür. (Şakar,Nr.172:4)

İki hikayede anneliğin sorumlulukla eşdeğerliği vurgulanmıştır: “Martı Yumurtaları”nda, abla martının ilgilenmediği bir yavru ördek, tek başına dolaşmaya çıktığında dağ farelerine yem olur. Hikayenin sonunda ihtiyar martı: “Anne olmak kolay mı? Yumurtaları iyi korumalı. Bir şeyi yarattıktan sonra yaşatmak lazımdır.” sözleriyle anneliğin sorumluluk gerektirdiğini belirtmiştir. (Gobi,Nr.175:9)

“Kırçıl Tavşan”da da yavrularını yalnız bırakarak, onların ölümüne neden olan bir anne tavşanın hikayesi anlatılır. Yavrularını kaybeden tavşanın arkadaşının sözleriyle anne sorumluluğunun altı çizilmiştir: “Ağlamadan önce yavrularına iyi bakmayı ve onları korumayı öğren.” (Gobi,Nr.166:9)

I.1.2.9.Olumsuz Davranışlardan Uzak Durma

Hikayelerde evden kaçma, düşüncesizce hareket etme, inatçılık gibi olumsuz huy ve davranışlar kötü sonuçlarıyla gösterilmiş ve çocuklara nelerden sakınmaları gerektiği sezdirilmek istenmiştir.

Kahramanlarının meraklı, yaşadığı yerin sınırlarını aşmak isteyen karakterlerden seçildiği hikayelerde, merak bazen evden kaçma gibi olumsuz sonuçlara da neden olmaktadır. “Su Samurları Nasıl Yaşar” adlı hikayede, Kanada’da bir nehir kenarında annesi ve babası ile yaşayan küçük bir su samuru olan Kero meraklı bir çocuktur. Bu merakı sonucunda habersiz yuvadan ayrıldığı için başı derde girmiştir. Kero evden kaçmanın yanlışlığını deneyimle

öğrenmiştir: “Kero bir daha annesinin babasının yanından ayrılmamaya, onların haberi olmadan uzağa gitmemeye yemin etmişti.” (Ege,Nr.157:9)

“Evden Kaçan Köpek”te Kadur, anadan doğma kör, zavallı bir köpektir. Ufak, dar bir avluda yaşamaktadır. Bir gün bakkalın köpeği Fındık Kadur’un yanına gelir ve dışarıdaki hayatı anlatmaya başlar. Kendini bir masal aleminde hissedен Kadur, bir gün sahibinin açık bıraktığı kapıyı fırsat bilerek avludan kaçır. Ancak felaketler peşini bırakmaz. Sahibinin onu bulması sonucu yuvaya dönen Kadur, yaptığı yanlışın farkına varır. (Taluy, Nr.164:8)

“Timsahın Başına Gelenler” adlı hikayede, Krakoda macerayı seven, denize açılmak isteyen, yuvadan kaçan bir timsahdır. Evden kaçınca felaketler peşini bırakmaz. Evine dönmek istemekte ancak bunu nasıl yapacağını bilememektedir. Derdini anlattığı kuşlar ona yardım ederek, annesinin yanına götürürler. Yuvasına dönen Krakoda bir daha asilik yapmayacağına söz verir ve ömrünün sonuna dek yumuşak başlı bir timsah olarak yaşır. (Hikayeci Teyze, Nr.198:4)

“Yuvaya Dönüş” adlı hikayede yuvasından kaçan yavru kuş, Kero, Kadur ve Krokoda kadar şanslı değildir. Yazı neşeyle ormanda geçiren kuş, kış gelince çaresiz kalmış, yuvasına dönmek için mücadele etmiştir. Ancak geri döndüğünde iş işten geçmiştir. Yuvayı bomboş, kuru dallarla dolu, terkedilmiş bulur. Gözü yaşarır ve annesinin yuvasını hiç unutmadığını söyler. (Şakar,Nr.160:4)

Düşüncesizce hareket etmenin kötü sonuçlara yol açacağını anlatıldığı hikayelerde kahramanlar, deneyim sonucu yaptıkları yanlışları anlarlar. “Görünmez Kaza” adlı hikayede dört arkadaş köprünün altında dalma yarışı yapmaktadır. Celal’le Ferdi vapurun altından geçmek konusunda dalaşırılar. Celal ısrarla bu işin görüldüğü kadar kolay olmadığını, tehlike barındırdığını anlatmaya çalışırsa da Ferdi, onu korkaklıkla suçlayıp, bu işi yapmakta kararlıdır. Ferdi, vapurun bir ucundan dalıp, diğer ucundan çıkar. Ancak aynı şeyi deneyen

Celal, Ferdi gibi başarılı olamaz. Arkadaşları başı kanayan Celal'i hastaneye götürerek bir daha tehlikeli işler yapmayacaklarına dair kendilerine söz verirler.

“Tilki ile Yabankazı” adlı hikayede, tilki yabankazını yakalamak için bir çok tuzak kurmasına rağmen, başarılı olamamıştır. Daldan dala atlarken, düşüp ölü taklidi yapan tilkiyi gören kaz, büyük bir düşmanından kurtulduğunu sanarak, tilkinin yanına gelir ve hazırlanan tuzağa düşer. Kaz, kendi düşüncesizliğinin kurbanı olmuştur: “Beni buraya kendi düşüncesizliğim gönderdi. Beni yemekte haklısın.” (Gobi,Nr.187: 8)

İmzasız “Bir Sandal Gezintisi” adlı hikayede, lisenin son sınıfına geçen Semih, her gün yüzen, kürek çeken, iyi bir sporcudur. Bir gece annesini ve iki kız kardeşini sandalla gezintiye çıkarmıştır. Semih kürekleri usta bir denizci kadar iyi kullanmaktadır ancak çok fazla açılır ve bir ahtapotun kollarından zor kurtularak, ölümden dönerler.(Nr.212:9)

“Lusman ile Akola” adlı hikayenin kahramanları Lusman ile Akola arasında büyük bir kıskançlık vardır. Akola, Lusman'ı oyuna getirerek, onu yumurtalarından ayırır. Döndüğünde yuvasının alt üst edildiğini, binlerce yumurtanın yok olduğunu gören Lusman kendine kızar: “Ah bu başıma gelen felaket!.. kendi tedbirsizliğim, kendi gevezeliğim yüzünden oldu. Akola haklıdır. Ayağının önünde bir kısmet varken, neden engin denizlerde yiyecek ararsın? Ben kabahatliyim.”(Gobi,Nr.184:9) Yaramaz bir çocuk olan Yılmaz'ın, bir gün boş bulduğu bir otomobili tek başına çalıştırmasıyla, geçirdiği tehlikenin anlatıldığı “Yılmaz'ın Şoförlüğü” adlı metinde, çocukların bilmedikleri işlere burunlarını sokmamaları, her şeyi kurcalamamaları gerektiği vurgulanmıştır. (Şakar,Nr.211:8)

“Çakır'ın Çetesi”nde, Çakır, okuduğu kitaplardan etkilenerek, apartmanlarına yeni taşınan bir adamı suçlamış, kendini bir cinayeti çözen hafiyenin yerine koymuş, diğer çocukları da örgütlemiştir. Ancak, yeni taşınan adam, Çakır'ın düşündüğü gibi evinde hayvanları kesen bir canı değil, evini oyuncak atölyesi olarak kullanan bir oyuncakçıdır. Çakır bilip bilmeden bir işe girmenin, insanları tanımadan yargılamanın, okuduğu hırsız-polis

kitaplarına kendini çok fazla kaptırmanın yanlış olduğunu; başından geçen bir olay sonucunda kendisi keşfetmiştir. (Taluy,Nr.153:4)

“Fildişi Gerdanlık” adlı hikayede, yaramazlığın sonuçları işlenmiştir. Kendisine doğum gününde hediye edilen fil dişi gerdanlığın nasıl yapıldığını soran Zeynep’e, dayısı bir hikaye anlatır. Hikayeye göre, yaramazlık yapan bir fil insanlar tarafından yakalanarak, dişlerinden olmuştur. (Hikayeci Teyze,Nr. 225: 4)

İmzasız yayınlanmış olan “Tüccar Mihrace”de, sattığı sahte incilerle mihraceyi aldatan tüccar, durum ortaya çıkınca hapse atılmıştır. Mihrace onu kaplanlara parçalatacağını söyler. Bu korkuyla bir gece geçiren tüccar, hiçbir işine hile karıştırmamaya söz verir, hayatını kurtarması için babasına yalvaran prensese de dükkanında bulunan en değerli incilerden birini hediye eder.(Nr.180:6-7)

“Çakalla Tavuskuşu” adlı hikayenin konusu, çok iyi dost olan çakalla tavus kuşunun, bir olay sonunda dostluklarının bozulmasıdır. Tavus’un erik çekirdeklerini toprağa gömdüğünü gören çakal, bir çukur kazarak az önce yediği kuzunun kemiklerini gömer. Tavus, gömdüğü kemiklerin, çekirdeklerden daha geç çıkacağını söyleyen çakalla, dalga geçer. Çakal başlangıçta sesini çıkarmaz, ancak alayın dozu artınca sabrı tükenir, alaycı tavus kuşunun üzerine atlayıp, onu yer. (Taluy,Nr.200:9)

“Düşman Sözü” adlı hikayenin konusu Güney Afrika’nın ormanlarla çevrili bataklıklarında yaşayan “Kocabaş” adlı bir su aygırının yavrularını, kaplandan kurtarmasıdır. Su aygırlarıyla ilgili bilgiler anlatıcı tarafından sunulmuştur. Bu bölüm metnin girişidir: “Suaygırı, Güney Afrika’nın ormanlarla çevrili göllerinde, bataklıklarında yaşar. İri, hantal vücutlu, biçimsiz bir hayvandır. Dişleri keskin ve kuvvetlidir. En çok ota ve balıkla geçinir.”(Gobi,Nr.178: 8) Anne kaplan eşini bir su aygırının düzenlediği bir hile sonucu kaybedince çocuklarına düşmana asla güvenmemeleri konusunda öğütler verir: “Düşman sözü bu. Düşmanın yardım istemesi bile düşmanca olur. Sakın düşman sözüne inanmayın.../

Düşman ağlar, sızlar, size yaklaşmak için diller döker. Sizi avlamak için bin bir çare düşünür. Yapmacık hareketler yapar, sakın aldanmayın.” (Gobi,Nr.178:8)

Çocuklar dergide inatçılık üzerine iki hayvan hikayesi okurlar. “Zavallı Devekuşu” adlı hikayede, anne devekuşu, yavrularını düşündüğü için temkinli davranmaktadır. Baba deve kuşu ise insanların yaptıkları eziyetlerden bıkmıştır, onlarla dövüşmekte inat etmektedir. Bunun üzerine anne kuş, eşini uyarır: “İnatçılık fena şeydir.” (Gobi,Nr.198:9) Baba devekuşu geriye dönerek iki Afrikalı çocuğa saldırır ve onların eline düşerek, inadının kurbanı olur.

İmzasız “İnatçı Eşeğin Marifetleri”nde, insanların yönetiminden sıkılan bir eşek, bir ineğin kurduğu çiftliğin kapısına dayanır ve kendisine iş verilmesini ister. Ancak kendisine verilen işleri bir türlü beceremez ve bütün çiftliğin işlerini birbirine karıştırır. İnek eşeğe bağırmağa başlayınca, kaçmaya çalışır ancak yoldan gelen insanlar tarafından yakalanıp, götürülür. Eşek, insanların dünyasından sıkılıp, geldiği yeni çiftliğin kurallarına uymamakla, kendisi zarar görmüş, yine insanlara yakalanmıştır. (Nr.178:9)

I.1.2.10. Sağlığa Özen Gösterme

Çocuklar özellikle sağlık konusunda her fırsatta uyarılmış, hikayelerde dahi sağlıkla ilgili koruyucu bilgiler sıkça aktarılmıştır. Bu bilgiler genelde hikaye kahramanlarının ağzından verilmiş, çocuklar sağlıklı yaşam konusunda bilinçlendirilmek istenmiştir.

“Bir Hırsız Polis Hikayesi”nde, insanların sağlığını tehlikeye atan mikroplar hırsıza, bu hırsızları yakalama işini yapan beyaz yuvarlaklar polise benzetilmiştir. Mikropların vücuda nasıl girdiği Turgut’la Sevim’in hikayesi aracılığıyla anlatılmıştır. Turgut ve Sevim okula giden, akıllı, yaratıcı öğrencilerdir, buldukları oyun sayesinde mikroplar, bunların bulaşma ve mikroplardan korunma yolları ile ilgili açıklayıcı bilgiler verilmiştir. (Ege, Nr.168:9)

“Ayfer’in Marifeti” adlı hikayede de kan dolaşımı ve yemeklerin sindirilmesi ile ilgili bilgiler diyaloglarla verilmiştir. Ayfer arkadaşlarına marifetini öğretmek için sağlıklı ilgili açıklamalar yapar:

Damarlar derinizin altında incecik mavi çizgiler halinde görülmektedir. İhtiyar insanların ellerinin üzerinde bu çizgiler daha bellidir.../Kan damarları tıpkı su boruları gibidir. Bu damarların en kalın olanı kalbe en yakın olanıdır. Kalbimize yakın olan damarlar, baş parmağımız kadar kalındır. Kalpten uzaklaştıkça damarlar incelir. İşte bu damarlar kanı kalbden alarak vücudumuzun en ufak köşelerini kadar taşırlar. Ellerimiz, ayaklarımız hep bu kan damarlarının taşıdığı kanlarla beslenir. Sonra gözlerimizden, kulaklarımızdan, dişlerimizden kan yine kalbimize döner. Kalbimiz bir tulumba gibidir. Kanımızı vücudumuzun her tarafına kalb gönderir. (Ege,Nr.161:4)

“Turgut’un Merakı” adlı hikayede derinin görevleri ve temizliğin önemi, Turgut’un sorduğu sorulara ninesinin verdiği karşılıklar aracılığıyla açıklanır:

Ter vücudumuzun kullandığı bir çok maddeleri de dışarı attığı için kendisine mahsus acayip, sevimsiz bir kokusu vardır.../ Vücudumuz durmadan, dinlenmeden yeni yeni deriler yapar. Eski deriler de parça parça düşüp gider. Hatta bazen çorabın içinde veya saçlar arasında ufacak deri parçalarına rastlanabilir. Ama bunlar çok küçük şeylerdir.../derilerimiz vücudumuzun diğer bütün parçaları gibi yediğimiz yemeklerden yapılır. Besleyici maddeleri derimize kadar kan damarları taşır. Eğer derimizi besleyecek yemekler yemeğe ve onu temiz tutmağa dikkat edersek, o zaman cildimiz sıhhatli, güzel bir renk alır. Vazifesini iyi yapar. Derimizin ödevi, vücudumuzu korumak ve bedenimizin kullandığı maddelerin bir kısmını dışarı atmaktır. (Ege,Nr.187:5)

Metnin sonunda yazar, çocuklara temizlikle ilgili öğütler vermiştir:

Sizin yaşınıza gelmiş çocuklar temizliğe çok dikkat etmelidirler. Daima kendi havlularını, kendi mendillerini, kendi diş fırçalarını ve taraklarını kullanmağa, başkalarının temizlik eşyalarına el sürmemeğe dikkat etmelidirler. Günün muntazam saatlerinde ellerini, yüzlerini yıkamak, dişlerini fırçalamak, saçlarını taramak medeni bir insan için bir vazifedir. (Ege,Nr.187:5)

“Bir Kır Gezintisi” adlı hikayede, sağlık ve temizlik bilgileri, akıllı bir öğrenci olan Aydın ve öğretmen tarafından aktarılır. Aydın arkadaşlarına nerelerde piknik yapılması gerektiğini açıklar: “Burası otlak! Burada taze gübreler vardır. Gübre olduğu yerde de çok fazla kara sinek olur. Sinekler yumurtalarını taze gübreler üzerine yumurtlar. Onun için burada oturulup yemek yenmez.” (Ege,Nr.190:4) Öğretmen de öğrencilere sinekler hakkında açıklamalar yapar:

Nasıl oluyor da sinek ayakları tavanda baş aşağı yürüdüğü halde düşmüyor? Çünkü sineklerin bacakları bir nevi yapışkan madde ile örtülü bir yastıkla nihayet bulmaktadır. Bunlar sayesinde sinek düşmeden baş aşağı yürüyebilir. Fakat yine bu yastıklar dolayısıyla sineğin ayaklarına mikroplar, pislikler de yapışır. Sinekler pis yerlerde dolaşır. Ayaklarındaki yastıkçıklar, mikroplanır, kirlenir. Sonra evlerimize girerler, yemeklerimizin üzerinde gezerler. Böylece bütün bu pislikler yemeklere sürünür. Biz de bilmeden onları yersek, bin bir çeşit hastalık mikroplarını vücudumuza sokmuş oluruz. Onun için sinekler sağlığımızın baş düşmanlarıdır.../ Sineklerin yedikleri şeyler ise büsbütün berbattır. Sineklerin ağızları bir nevi fil hortumu gibi olduğu için katı şeyleri yiyemez. Mesela bir sineği bir şeker parçasını yerken seyredelim. Sinek şekerin üzerine kendi salyasını akıtır. Şeker bu salya ile biraz erir. Sinek bu şekerli suyu hortumu ile emer. Hatta çok defa yediği şeyleri çıkarır, tekrar emer.../ Evinizde çöp tenekelerinin kapaklarını kapalı tutunuz. O zaman sinekler yavrulamak için yer bulamazlar, üreyemezler. Bahçelerde açık yerlerde çöp yığınları, gübreler bırakmayınız. Hepsini iyice gömünüz. Rastladığınız sinekleri de filit ile, D.D.T. ile öldürünüz. (Nr.190,4)

“Leyla’nın Yardımı” ve “Turgut’un Doktorluk Oyunu” adlı iki hikayede ilk yardım bilgileri hikaye kahramanları tarafından verilmiştir. Leyla ve Turgut’un çok zeki ve dikkatli olmaları, ortak kişilik özellikleridir. Leyla sınıfta arkadaşlarının başına bir kaza geldiği zaman öğretmenlerinin hemen hastaneye, sağlık ocağına koştuklarını görmektedir. Bir gün annesine, hastanenin olmadığı yerlerde bu gibi durumlarda ne yapıldığını sorması üzerine, annesi Leyla’ya ilk yardım derslerinden söz eder. Hikayede Leyla, yaraların mikrop kapmaması için neler yapılması gerektiğini açıklar:

Her tarafta bir çok tehlikeli mikroplar vardır. Bu mikroplar yaraların içine girerse, bizi çok fena hasta edebilir. Hatta öldürebilir. Mikroplarla savaşmak için en iyi çare sıcak su ile sabundur.../ Tentürdiyot, yahut sulfasilin sıcak su ve sabundan çok kuvvetlidir. Onun için evvela yarayı yıkar, sonra sarılmayacak bir yara ise tentürdiyot koyarız.../ Tentürdiyot üzerindeki kırmızı etiket bu ilacı ağızınıza koymak tehlikelidir, demek istiyor. (Ege,Nr.192:9)

“Turgut’un Doktorluk Oyunu”nda, küçük yaralanmaların tedavisiyle ilgili bilgiler, Turgut ve arkadaşlarının oynadığı oyunun içine yerleştirilmiştir.(Ege, Nr.193:4)

“Sağlık Kahramanı” adlı hikayede, bulaşıcı hastalıklardan korunmanın yolları ve kızamıkla ilgili bilgiler, bir olayın içinde verilmiştir. Sevim kitap okumaya çok meraklı bir çocuktur. Bu yüzden çevresindeki herkes ona kitap hediye etmektedir. Sevim’in en sevdiği kitap “Sağlık Kahramanları” isimli bir eserdir. Kızamık hastalığına yakalanan Sevim bulaşıcı

hastalık karşısında ne yapmak gerektiğini davranışlarıyla gösterir. Doktor da, kızamıkla ilgili bilgiler verir:

Kızamık çok salgın bir hastalıktır. Bazı çocuklara da çok fena tesir edebilir. Nasıl olsa bir gün olacak değil mi, bir an evvel geçirsin, diye bu hastalıktan sakınmamak çok büyük bir hatadır. Sen ve kardeşin sıhhatli, kuvvetli çocuklarsınız. Siz kızamığı kolayca atlatabilirsiniz. Fakat sınıf arkadaşlarının içinde zayıf çocuklar vardır, onlar sizden kızamık mikrobunu almış olsalardı belki da ağır hasta olacaktı. Sen bu kadar istediğin bir eğlenceye gitmemekle bütün bu çocuklara çok büyük bir iyilik etmiş, onların hayatını kurtarmış oldun. (Ege:Nr.195:4)

Üç hikaye düzenli beslenmenin sağlıklı yaşama etkisi ile ilgilidir. “İkiz Kardeşler” adlı hikayede iki farklı ikiz kardeşten söz edilmiştir. Ülkü ile Onat sağlıklı beslenip, düzenli yaşarken; Ayhan ile Ayten yediklerine dikkat etmemektedir. Anlatıcı iki örnek kardeş üzerinden beslenme düzeninin önemini vurgulamıştır:

Vücudumuzu besleyecek yemekler, bize yaramayacak şeylerden daha pahalı değildir. Marul, salata, hıyar, domates, irmik, yulaf, karameladan, çaydan daha ucuzdur. Taze yumurta, çocuklara etten daha çok yarar. Halbuki yumurta etten daha pahalı değildir. Havuç da çok şifalı bir sebzedir. Öyle oldu halde çok ucuzdur. Onun için çocuklar kendilerini iyi besleyecek şeyleri yemeğe çok dikkat etmelidirler. (Nr. 197, 4)

“Ayhan’la Turan’ın Sağlık Kitabı”nda, anne ve baba çocuklarının daha sağlıklı bir ortamda büyümeleri için fedakarlık yaparak, bir köye yerleşir. Çocuklar yeni evlerini çok severler fakat burada da bir türlü kilo alamazlar. Eve gelen doktor, sorunu söylemek yerine, çocukların okudukları kitaptan kendilerinin keşfetmesini sağlar. Hikayede üzüntünün insan sağlığına etkileri ile ilgili bilgileri çocuklar okudukları sağlık kitabından öğrenir ve annelerine iletirler:

Besleyici şeyler yemekle muhakkak vücudumuzun kuvvetli olacağını sanıyorsanız yanıyorsunuz. Bir yemek ne kadar besleyici, ne kadar kuvvetli olursa olsun, eğer onu üzüntü ile, öfke ile yerseniz mideniz sindirmez. Siz de iyi beslenmiş olmazsınız.../ Sevincin ve üzüntünün yüzümüze nasıl tesir ettiğini hepimiz biliriz. Bir şeye sevindiğimiz zaman, hemen güleriz, yanaklarımız bir gül gibi kızarır. Bir şeye üzüldüğümüz zaman da gözlerimizden yaşlar boşanır, yüzümüz sapsarı kesilir, boğazımıza bir şey tıkanır gibi olur. İşte sevinç ve kederlerimiz yüzümüze böyle tesir ettiği gibi midemize de tesir eder. Neşe ile yediğimiz yemekleri midemiz gayet kolay sindirir. Çünkü mide suyu bol bol gelir, yemekleri ıslatır, eritir. Öfkeli, üzüntülü olduğumuz zaman ise midemiz suyunu akıtmaz. Yediğimiz yemekler

midemizin içinde uzun müddet tıkanır kalır. Bu yemekler ne kadar iyi pişmiş, ne kadar kuvvetli gıdalar olursa olsun vücudumuzu besleyemez. (Taluy,Nr.199:8)

“Küçük Ahmed’in Merakı” adlı hikayede de yemek yemenin, düzenli beslenmenin, sindirimin önemi ile ilgili bilgilerin verilmesi amaçlanmıştır. Bu bilgilerin sunulmasında Ahmet adındaki bir çocuğun soruları karşılığında babasının verdiği yanıtlar zemin oluşturmuştur:

Vücudumuzun beslenmesi için muhtaç olduğumuz besileri ancak üç defada alabiliriz. Sonra bunların sindirilmesine ve yemekler arasında çalışmağa, oynamağa vakit kalır.../ Eğer her gün muntazam saatlerde yemek yersek, midemiz de vazifesini öğrenmiş olur. O saatte mide suyunu vermeğe başlar. Biz de yediğimizi kolay kolay sindiririz. Adet haline gelen her şeyi vücudumuz kolaylıkla yapar. Onun için midemizin muntazam saatlerde çalışmayı adet edinmesi çok faydalı olur.../ Yemekleri çiğnemek demek, hepsini mini mini parçalara bölmek demektir. Bir yemek ne kadar ufak parçalara bölünürse o kadar kolaylıkla mide suyu ile karışır ve sindirilir.../ Yemekler büyük lokma halinde olursa, ağızımızda iyice ıslanmaz. ağızın çıkardığı bir nevi su ile de iyice karışamaz. Bundan dolayı kolay sindirilemez. Hepimiz midemizin vazifesini kolaylaştırmaya çalışmalıyız.../ Kahvaltıda daima sıcak yemekler yemeye dikkat ediniz. (Ege,Nr.202:4)

“Bir Kır Gezintisi” adlı hikayede, kandaki hücrelerle ilgili bilgiler çocukların sordukları soruları yanıtlayan anne ve babanın aracılığıyla verilmiştir:

O kandan bir damla alıp mikroskobun altında muayene etseydik,bir çok mini mini kırmızı yuvarcıklar görecektik. Bunlar kanımızın kırmızı kürecikleridir. O kırmızı kürecikler bir araya geldiği için kanımız kırmızı bir renk alıyor. Bir damla kanda milyonlarca kırmızı kürecik vardır.kanımızda beyaz kürecikler de vardır. Fakat onlar kırmızı kürecikler kadar çok olmadığı gibi onlar kadar küçük de değillerdir. Vazifeleri de başkadır. Bu beyaz küreciklere kanın polisleri ismini versek daha iyi olur. Bunlar vücudumuza giren mikropları öldürmek için çalışırlar.../ Bütün bu beyaz ve kırmızı kürecikler, damarlarımızda dolaşan sulu bir şeyin; kanın içinde yüzmektedir. Kanın büyük bir kısmı sudur. (Ege,Nr.201:5)

“Hasta Havuz” ve “Sivrisinekle Karasinek” adlı hikayelerde çocuklar su birikintilerindeki mikroplara karşı uyarılmıştır. Hasta Havuz hikayesinde olaylar bir köşkte geçmektedir. İki kardeş olan Yılmaz ve Solmaz’a, sivri sineklerin mikrop taşıdığı bilgisi ve mikroplardan korunma yolları eve gelen misafir Tahsin Bey tarafından aktarılmıştır: “Havuzdaki su sık sık değiştirilmezse, ara sıra üzerine D.D.T. serpilmezse hepinizi, hatta yakın komşularınızı bile zehirler.” (Gobi,Nr.207:8) Yılmaz da bunu doğrular: “sıtmayı yayan

sivrisinekler, durgun sularda ürer, dağılırlar.”(Gobi,Nr.207:8) “Sivrisinek ve Karasinek” hikayesinde de sinekler arasında geçen diyaloglar yoluyla, sineklerin bulaştırdığı hastalıklar açıklanmıştır: “Bunlara iyi bak! Bir damla suda kaynaşan şu sayısız hayvancıklara Plazmodyum derler. Ben bunları insanların kanına aşılar, onları sıtmaya yakalatırım.” (Gobi,Nr.180:8)

“Demirci Dükkanında Kavga” ile “Karıncaların Yeni Kralı” adlı hikayelerin konusu içkinin zararlarıdır. Birinci hikayede, Salih usta iyi bir demircidir, ancak çok fazla içmektedir. İçki yüzünden hastalanana ustanın yokluğunda dükkandaki aletler-çekiç, örs, körük, kıskaç, demir testere- kendi aralarında konuşmaya ve dükkandaki en önemli işi kendilerinin yaptığı üstüne kavga etmeye başlarlar. Sonunda hepsi paramparça olup bir köşeye yığılır. İyileşince dükkana dönen Salih Usta, dükkanın bu hale gelmesinde kendisinin suçlu olduğunu anlar ve bir daha hiç içki içmemeye karar verir. “Tevekkeli değil işlemiyen demir paslanır demişler. Birkaç güm çalışmayınca, dükkanı bak ne hale geldi. Bir daha hiç içki içmeyecek, dükkanımda çalışacağım.” (Şakar,Nr.160:9) “Karıncaların Yeni Kralı” adlı hikayede, lomeküzalar verdikleri içkiyle oymaktaki karıncaları uyutmuş ve oymağı içten fethetmişlerdir. (Gobi, Nr.170:9)

I.1.2.11. Doğal Yaşama İlgi Duyma

Hikayelerde en çok işlenen konulardan biri de bahçe bakımındır. Bu hikayelerde de konusunu sağlık bilgilerinden alan hikayelerde olduğu gibi olay arka plana atılmış, verilmek istenen bilgi ve değerler, kahramanların söyledikleri sözlerle vurgulanmıştır. “Sebze Bahçesindeki Düşmanlar” adlı hikayenin kahramanları, Sevim ve Turgut’tur. Turgut, fideleri yerde görünce birisinin bahçelerine zarar verdiğini düşünür, babasına bunun nedenini sorar, hikaye boyunca Turgut’un babası bahçelerine zarar veren böcekler ve bunlardan korunma yolları hakkında açıklamalarda bulunur:

Sebzelemizi dana burnu denilen bir böcek kesiyor. Bu muzır hayvan taze fidelerin düşmanıdır. Toprağın içindeki taze kökleri böylece keser.../Bunları yok etmenin türlü türlü çaresi

vardır. Güzelce ilaç sıkarsınız. Sebzelerin kurtları böcekleri hepsi ölür. Kimyagerler öyle çeşit çeşit ilaçlar icat ettiler ki, onlarla bütün bitki düşmanlarını kolayca ortadan kaldırabiliriz.../Her böceğin kendine göre bir yaşayışı vardır. Onun için aynı ilaç hepsine tesir etmez. (Ege,Nr.154:4)

“Tekir’in Hizmeti” adlı hikayenin kahramanları kediler ve böceklerdir. Tekir sahibini düşünen, akıllı bir kedidir. Sarman Tekir’in dostudur. Tekir, Sarman’a yonca dalını eğerek üstündeki küçük böcekleri gösterir ve bu böceklerle ilgili bilgi verir: “Hain hayvanlar bu zavallı böcekleri temizliyorlar. Halbuki bu minnacık böcekler, çiçekten çiçeğe koşarak tozlaşmayı döllenmeyi yaparlar. Bunlar olmasa, çiçekler döl vermez, tarla göğemez.” (Gobi,Nr.161:6)

“Küçük Bahçıvanlar” adlı hikayenin kahramanları olan İnal ve Okay bahçe işlerine meraklı iki çocuktur. İnal’ın solucanlar ve yabancı otlarla ilgili sorular sorması üzerine babası açıklama yapar:

Solucan toprağı içinden oya oya yumuşatır. Çiçeklerin, sebzelerin köklerinin kolaylıkla toprağın içinde yayılmasına yol açar. Yağmur yağdığı zaman, yağmur sularının toprağın derinliklerine kadar inmesine hizmet eder. Toprağı yer. Onlardan gübre yapar. Eğer dikeceğiniz tohumların iyi yetişmesini istiyorsanız, onları tekrar tarlanıza koyun.../ Eğer bahçenizdeki çiçeklerin, sebzelerin iyi büyümelerini istiyorsanız, bu yabancı otları yolun. Onlar sizin diktiğiniz tohumların yiyeceklerine ortak olurlar. Tarlalara verdiğiniz suları onlar içerler. Sizin diktiğiniz tohumlardan daha çabuk büyürler. Onlara büyümek için yer bırakmazlar. (Ege,Nr.200: 4)

“Çağlan ve Sedef’in Yardımcıları” adlı hikayede de, çocuklarını bahçe bakımı konusunda bilgilendiren bir babanın anlattıkları aracılığıyla, zararlı böceklerden kurtulmanın yolları açıklanmıştır:

Bahçelerde daha başka zararlı böcekler de yaşar. Bakın bazı çiçeklerin yapraklarında mini mini delikler var. İşte bu delikleri bu böcekler yapar.../ Bu böcekleri kuşlar yerler. Böceklerin şerrinden çiçeklerimizi korumak için, bahçenize kuşları davet etmek lazım.../ Eğer bahçenizde kuşlar için yıkanacak su, yiyebilecek bir yem olursa, zavallı kuşlar seve seve gelirler. Su içerler, yıkanır, o aralık da çiçekler için zararlı böcekleri, kurtları toplarlar. (Ege,Nr.203:4)

“Mayıs Böceğinin Rüyası”nda bir toprak kurduyla solucanın karşılaşması anlatılır. Aralarında geçen diyaloglar aracılığıyla toprak kurdunun bitkilerin köklerini kemirdiği için

zararlı bir böcek olduğu belirtilir. Anlatıcı yer solucanını tanımlar: “Ömürlerini nemli topraklar altında geçiren yer solucanları, ancak geceleri toprak dışına çıkabilirler. Toprağı bir sünger gibi delik deşik ederek havalandıran, bitkilerin gelişmesine hizmet eden solucanlar çiftçilerin en sadık yardımcısıdır.” (Gobi,Nr.196:5)

“Sevim’le Sara’nın Misafirleri” hikayesinde Sevim ve Sara’nın babası kelebek ve arıların işlevlerinden söz eder, onlara çiftçilikle ilgili bilgiler verir:

İşte şimdi bir arı şu çiçeğim içine girmeye uğraşiyor. Oradan çiçeğin özünü alacak...Arılar ve kelebekler, çiçeklerin bu tatlı özlerini çok severler.../ İnsanların diktikleri çiçeklerden arılar, kelebekler faydalanırlar. Fakat aynı zamanda arılar, kelebekler de bize hizmet ediyorlar. Bahçemizin en büyük dostu arılardır.../ Her çiçekte sarı, incecik bir toz bulunur. Sonra çiçeklerin içinde mini minicik birer yumurta keseciği vardır. Burası mini mini yumurtacılarla doludur. Eğer bu sarı tozlar bu mini mini yumurtacıların içine girebilirse bunların her birinden birer tohum çıkar. Bu arılar ve kelebekler çiçeklerin içine girerek özünü emmeğe çalışırken, onların ayaklarına, kanatlarına bu sarı tozlar bulaşır. Sonra bu tozları çiçeklerin içine silkelirler. Bu sarı tozlar böylelikle kolayca mini mini yumurtacıların içine girmiş olur. Bu yumurtacılar da büyür. Birer güzel tohum olur.../ bazı çiçeklerdeki yumurtacılar, muhakkak kendi cinsinden olan fakat başka dalda büyüyen sarı tozlarla aşılacak zorundadırlar. İşte bu çiçeklerin en büyük yardımcıları arılar ve kelebeklerdir.../ Bir çok çiftçiler bu mini mini hayvancıkların ne kadar hayırlı dostlar olduklarını bildikleri için çiftliklerinde onları misafir etmeye çalışırlar. Arı kovanları yaparlar, arıların kendi bahçelerinde yavrularını yetiştirmesine hizmet ederler. Böylelikle hem gayet iyi bal alırlar, baldan para kazanırlar.../ İnsanlar bir çok yardımcıları olmadan çiftçilik yapamazlar. Su, güneş, rüzgar, kuşlar, solucanlar, kurbağalar, arılar, kelebekler, hepsi çiftçilerin yardımcılarıdır. Dünya yüzünde çiftçilik olmayınca da hiçbir insan yaşayamaz. Öyle ise hem çiftçi kardeşlerimize teşekkür edelim. Hem de onların yardımcılarına...(Ege, Nr.204:4)

“Ali Dayı Farelerden Nasıl Kurtuldu” adlı hikayede olaylar, köyde geçmektedir. Farelerle başa çıkamayan Ali Dayı’ya yardımcı olan Mustafa şehirde okuyan, akıllı bir çocuktur. Köyü saran farelerden kurtulma yolunu bir dergide okumuştur: Tarla farelerinin bir adı da Kampanyoldur. Onları yok eden mükemmel ilaçlar var. Hem öyle zehirler ki, bir daha fareler o tarlaya uğramazlar.” (Gobi,Nr.214:8)

Havasız, susuz, güneşsiz hiçbir şeyin yaşayamadığının anlatıldığı “Tabiat Ana’nın Çocukları” adlı hikayede Erhan’la Leman iki kardeşdir. Erhan’a doğum gününde gelen

oyuncaklar arasında Erhan'ın en çok sevdiği beş odalı bir köyceğizdir. Erhan'la kız kardeşi Leman'ın bu oyuncağın canlanmasını düşündükleri sırada, yaşlı fakat dinç bir kadın ortaya çıkarak kendisinin Tabiat Ana olduğunu söyler. Rüzgar, yağmur ve güneş tabiat ananın çağrısına uyarak, köyün canlanmasında ona yardım ederler. Böylece çocuklar hayatta havasız, susuz güneşsiz hiçbir şeyin var olamayacağını anlamış olurlar.(Şakar,Nr.204:5)

Mevsimlerle ilgili iki hikayeye yer verilmiştir. “Baharın Uyanışı” (Şakar, Nr.186:9) ve Ülkü Boyman'ın çevirdiği imzasız “Ormanda Kış” adlarını taşıyan iki hikayede, mevsimlerin değişiminin hayvanlar üzerindeki etkileri üzerinde durulmuştur. (Nr.218:8)

I.1.2.12. Farklı Kültürleri Tanıma

Doğan Kardeş'te yer alan hikayelerin büyük kısmında olaylar farklı memleketlerde geçmektedir. Olayın ağır bastığı metinlerde, mekana işlevsel özellikler verilmezken, bazı hikayelerde de olay ikinci plana atılarak, çocuklara farklı kültürlerin özellikleri tanıtılmak istenmiştir. “Firavunun Minicik Atı”nda, Mısır'dan (Ramses döneminden) gelen heykelcik kişileştirilmiştir. Heykelcik Mısır tarihi konusunda da küçük bilgiler verir:

Beni satın alan genç, o zamanlar, Milattan önce aşağı yukarı 1330 senesinde, Mısır firavunu olan ikinci Ramses'in arkadaşıydı [...]Ramses'in yanında geçirdiğim hayatı sana baştan aşağıya anlatmaya kalksam, birkaç günde bitiremem. Beni öyle severdi ki, Suriye savaşında bile yanından ayırmamıştı. Öldükten sonra mezarın içine, mumyasıyla beraber beni de koydular. Ama bu hayatımın sonu değildi. 1881'de bilginler yattığımız piramidi incelerken ikinci Ramses'in mumyası yanında beni de buldular. (Hikayeci Teyze,Nr.165:4)

“Boz Baykuşun Memleketi” adlı hikayede ağırlıklı olarak Kızılderililerin yaşadığı yerlerden ve kızılderilileriden söz edilmiştir. “Kırmızıderili”lerin çok çalışkan, iyi yürekli, tembelleri hiç sevmeyen bir topluluk olduğu anlatıcı yazar tarafından vurgulanmıştır ve yaşadıkları bölge ayrıntılarıyla anlatılmıştır:

Kuzey Kanada'nın uzak bir köşesinde ıssız, vahşi bir yer vardır. Bir yerli rehberle, hafif bir kayak içinde, nehirlerden, göllerden, ucu bucağı görünmeyen ormanların önünden geçerek oraya varırsınız. Yerlilerden, hayvan avcılarından ve Kanadalı tüccarlardan başka, hiç kimseye rastlanmayan bu yerin adı “Kuzey-Batı Rüzgarlar Memleketi”dir. Ahalisi Ocibvey

kabilesindedir. Oraya nereden, ne zaman gelip yerleştiklerini kimse bilmez. Ağağ kabuklarıyla örölmüş kulübeciklerde, atalarının yüzyıllarca önce yaşadıkları gibi, yaşarlar. (Hikayeci Teyze,Nr.181:4)

İmzasız “Yargıcın Kararı” adlı hikayede farklı bir toplum anlatılmıştır: Habeşler. Habeşlerde adaletin çok önemli olduğu vurgulanmış, verilen kararlarda ihtiyar kimselere saygı duyulduğu belirtilmiştir. (Nr.195:8)

Memleket özleminin işlendiği İki Kardeş adlı hikayenin kahramanı olan Ruki Afrika'nın bataklık bir yerinde yaşayan bir zencinin onuncu çocuğudur. En iyi dostu yavruyken yanına aldığı fildir. Ruki filiyle çıktığı yolculukta kendi kültürlerinden çok farklı kültürlere sahip beyaz insanlarla karşılaşır, onlarla Avrupa'ya gider. Metinde insanın farklı kültürlerde mutluluğa, zenginliğe kavuşsa da kendi kültüründen kopamayacağı mesajı belirgindir. (Taluy,Nr.217:4)

“Küçük Çobanın Tuzağı” adlı hikayede olaylar Sardunya adındaki bir adada geçmektedir. Bu adada yaşayanlar geçimlerini hayvancılık ve çiftçilikle sağlamaktadır. Ancak bir kartal başlarına musallat olmuştur. Sirigu adındaki çoban yolunun üstünde kartalın bıraktığı parayı bulup onunla taze ekmek alır. Başına koyar. Bunu gören kartal ekmeğin üstüne konarak, ortasından gagalamaya başlar. Bunu fark eden Sirigu elini ekmeğin altına koyarak kartalın gagaladığı yeri bulur, kuşu ayağından yakalar. Kuş avazı çıktığı kadar bağırmaya başlar. Bu durumu gören köylüler kartalı vurur. Sirigu'ya köylüler aralarında mükafat olarak topladıkları parayı verir. Sirigu bu parayla kendine bir akordeon alıp ünlü bir şarkıcı olur. O zamandan beri Sardunya ekmekçileri ortası boş, halka şeklinde ekmekler yapmaya başlamışlardır.(Hikayeci Teyze,Nr.180:4)

Hikaye sütununda yer alan metinlerle masal ve efsane sütununda yer alan metinlerin aslında tür olarak çok benzeştiği, çoğunun fabl türünün örnekleri olduğu dikkati çeker. Hikaye üst başlığıyla yayınlanmış metinlerin kahramanları genellikle hayvanlardır. Çok azında çocuk kahramanlar karşımıza çıkar. Bütün metinlerde baskın olan özellik ise

“eğitcilik”tir. Karşılaştığı olaylardan ve yaptığı hatalardan ders çıkaran çocuklarla hayvanlar derginin küçük “kardeş”lerine de insanlar arası ilişkiler, toplumsal duyarlık, hayvanları sevmeye, sorumluluk, çalışkanlık, özgüven vb. konularda örnek oluştururlar.

I.1.3. Masallar

Doğan Kardeş’te masallara diğer edebî türlere oranla daha az yer verilmiştir. Dergide Hikayeci Teyze’nin “Hayvanlar Cenneti” (Nr.153), “Kahraman Memiş” (Nr.189), “Korkak Fettah” (Nr.195), “Üç İri Elmas” (Nr.200) “Ağaca Çıkmak İsteyen Kurt” (Nr.210; Nihal Yalaza Taluy’un “En Tatlı Şey” (Nr.208), “Bir Babanın Mirası” (Nr.212), “Orman Halkının Dertleri (Nr.218); Adem Şakar’ın “Kirpi Neden Dikenlidir”(Nr.156), “Güller Açarken” (Nr.158); Gülçin Soyak’ın “Köylü ile Ayı” (Nr. 217) olmak üzere toplam on bir masal yayınlanmıştır. “Nuh’un Gemisi” ise imzasız basılmıştır. (Nr.152)

Masal konuları genellikle hakan, fakir köylü ve hayvanlar çevresinde gelişmektedir. Cüce, gulyabani, peri, cin gibi gerçekdışı ve olağanüstü varlıkların yer aldığı masallara Doğan Kardeş sayfalarında rastlanmaz. Hayvanların özellikleri, cesaret, iyilik ve aklın önemi işlenen başlıca temalardır.

Masalların ikisinde hayvanların bazı özelliklerinin nasıl ortaya çıktığına ilişkin kurgusal açıklama vardır. “Kirpi Neden Dikenlidir” masalında kirpilerin neden yuvarlak ve dikenli oluşlarına dair bir olay anlatılmıştır. Kirpiyle tilkinin dostluğunu çekemeyen bir ayının oyununa gelen kirpi, korkudan diken diken ve yusuvarlak olmuştur. (Şakar, Nr.156:9) “Güller Açarken” masalında da bülbülün sesinin neden güzel olduğu açıklanmıştır. Bu masalda kişiler iki uç kesimden seçilmiştir: Padişah kızı ve yoksul bir köy çocuğu. Sesiyle herkesi kendine hayran bırakan bir genç, padişahın kızını da etkiler. Birlikte padişahın askerlerinden kaçarken yakalanırlar. Bundan kurtulmak için delikanlı bir kuşa dönüşür ve o günden sonra bülbül en tatlı nameleriyle şakımaya başlar. (Şakar, Nr.158:8)

Dünyanın oluşumunu anlatan “Nuh’un Gemisi”, üst başlıkta “eski bir masal” olarak verilmiştir.Yeryüzünün oluşumunun Nuh’un gemisini hatırlatan bir olaya dayandırıldığı metinde güneş, gün ve gece olmadan yaşanamayacağı da sezdirilmiştir. (Hikayeci Teyze, Nr.177:8)

Çocuklara ahlaki bir değer aşılama ya da bir ders verme amacı güden masalarda, çalışkanlık, iyilik, cesaret, açgözlülük gibi konular işlenmiştir. “Bir Babanın Mirası”nda, üç çocuğu olan bir Mısırlının mirasını, en akıllı adamı tarif edene bırakacağını açıklaması üzerine, en büyüğü hiçbir şey yapmadan, eğlenir. Ortanca dua eder, herkese yardım etmekten söz eder. Küçük ise kırdığı eşyaları onarmaya çalışır. Bir şeyleri düzeltmek için emek harcar. Metinde en akıllı adamın, kendi alnının teriyle çalışıp kazanan olduğu, ihtiyar adamın en küçük oğlu tarafından dile getirilmiştir: “İnsan ancak alnının teri ile kazandığı paranın kıymetini bilir. Başkasının parası ile yaşamak insanı tembelliğe alıştıırır. Onun için biz kendimiz kazanıp, kendimiz harcayacağız. Hiç kimseye muhtaç olmadan yaşayacağız.” (Taluy, Nr.214:4)

“Kahraman Memiş” masalında, vurgulanan değer, cesaret ve kuvvettir. Yolda , aksakallı bir ihtiyara rastlayan Memiş, ihtiyarın kendisine “dile benden ne dilersen.” demesi üzerine kuvvet ister ve üç başlı kaplanla evlendirilmek istenen, bir köylü kızı, kaplanla dövüşerek kurtarır. Kızla Memiş kırk gün kırk gece süren bir düğünle evlenir.

“Korkak Fettah” adlı masalda da cesaret öne çıkar.Fettah akıllı, uslu, annesinin çok sevdiği bir çocuktur. Ancak biraz korkaktır. Bir aslanın kaptığı kardeşini bulmak ve kurtarmak için korkularını yenerek vahşi hayvanların yanına gider. Her hayvan Fettah’tan bir şey ister. Sonunda Fettah korkularını yenerek, kardeşini bulur ve o günden sonra cesur bir çocuk olur. (Hikayeci Teyze, Nr.195:9)

“Üç İri Elmas” masalında ise, bir ihtiyara yardım eden ve ihtiyarın verdiği üç elmasla hayatı değişen bir çocuğun öyküsü anlatılır. Çirkin, fakir, iyi bir çocuk olan Perseval yaptığı iyiliklerin karşılığını, hakan olarak almıştır. (Hikayeci Teyze, Nr.200:8)

“Ağaca Çıkmak isteyen Kurt” masalında, sincap avlamak için uçmayı öğrenmek isteyen bir kurdun başından geçen olaylar anlatılır. Metinde kurt gücünü aşan, doğasına uymayan bir davranış için dost, düşman demeden gördüğü her hayvandan yardım ummuştur. Metinde kurdun baş vurduğu hayvanların hiç biri ağaca çıkamadığı halde, hepsi kurda çıkabildiklerini ve kendisine bunu öğretebileceklerini söylemiştir. Oysa kurdun ağaca çıkamayacağını bilmektedirler. Türlü yollarla onu kandırarak, kendi canlarını kurtarmışlardır. Metinde insanın kendini iyi tanıması ve hiçbir zaman yapamayacağı, doğasına aykırı davranışlarda bulunmaması, başkalarına özenmenin kötü sonuçlara yol açacağı olaya yayılarak, kurdun başına gelenlerle verilmiştir. (Hikayeci Teyze, Nr.210:8-9)

“Hayvanlar Cenneti” adlı masalda, annesinden izinsiz evden kaçan bir kirpinin başından geçen olaylar anlatılır. Kirpi yaptığı yaramazlıklar sonucunda, iki fareye yem olur ve hayvanlar cennetine gider. Burada onu Ezop karşılar ve onu Nuh’a götürerek kirpinin yanlışlarını anlatır: “Annesinin sözünü dinlememiş. Oburmuş. Onu barındıran, elinden geldiği kadar iyi bakan bir kızcağıza karşı nankörlük ederek kaçmış. Üstelik buraya girerken, sanki kendisi pek güzel bir şeymiş gibi, beni beğenmedi, çirkin buldu.” (Hikayeci Teyze, Nr.153:9) Nuh akıllanması için son defa kirpinin yeryüzüne gönderilmesine karar verir. Kirpi yaptıklarının yanlış olduğunu deneyim sonucu öğrenmiştir. Metinde, kirpinin ne olacağı kararını veren Nuh Baba’dır. Bir önceki sayıda Nuhun Gemisi efsanesi yer almış, böylece metinler arası gönderme yapılmıştır.

Kahramanlarını avcı, çiftçi ve bir hakanın oluşturduğu “En Tatlı Şey” adlı masalda, avcı, bir kuş yakalayarak, onu kafese koyar. Bir gün yabancı bir adamın bahçesinde avlanırken yakalanır ve hapse atılır. Orda, kafese koyduğu kuşu hatırlar. Bir gün hakan,

vergisini ödemediği için zengin çiftçiyi hapse atar. Hakan da bir savaşta esir düşerek, hapse atılır. Metinde avcı, çiftçi ve hakan yaptıklarının yanlış bir davranış olduğunu aynı duruma düştüklerinde anlamışlardır.(Taluy, Nr.208:9)

Doğan Kardeş'te yer alan masalların geneli iyiliğin önemi, cesaretin övgüsü, çalışmanın yüceliği gibi değerler içermektedir. Masallar aracılığıyla çocuklar çevrelerini daha iyi gözlemeye ve çeşitli doğa olaylarının nedenleri üzerinde düşünmeye yöneltmişlerdir.

I.1.4. Efsaneler

Doğan Kardeş'te yer alan efsanelerin büyük çoğunluğu dünya, güneş, ay ve yıldızların oluşumunu açıklar niteliktedir. Dokuz efsaneden beşi Nihal Yalaza Taluy'a aittir: "İnsan Sesli Çağlayan" (Nr.186), "Büyülü Sandık" (Nr.194), "Gül Ağacının Kurnazlığı" (Nr.214), "Güneş, Gündüz ve Gece" (Nr.216), "Işıldayan Su Zambağı" (Nr.218). Hikayeci Teyze imzalı efsaneler: "Yeşil Ejderha" (Nr.158), Güneş, Ay ve Yıldızlar" (Nr.177), "Hakan'ın Emri" (Nr.197). Bülent Tunakan "Yıldızlar ve Ateşböceği" (Nr.176) efsanesini yazmıştır.

Dergide yer alan efsanelerin büyük çoğunluğu farklı kültürlerle aittir. Çin, Japonya, Yunanistan, Mısır, Afrika gibi ülkelere ait masalarda Çin'de ipek üretiminin yoğun olduğu, lotus çiçeğinin Hintliler ve Japonlarda kutsal sayıldığı, Yunan mitolojisinde tanrıların görevleri gibi farklı ülkelerin kültürlerine dair bilgiler de yer almaktadır.

Yunan mitolojisinden seçilen iki metin de aslında hayvan masallarında olduğu gibi bazı olay ve kavramları İlkçağ'da insanın düş gücünün nasıl gerekçelendirdiğini örnekler niteliktedir.

"İnsan Sesli Çağlayan" adlı efsanede, Karpat dağlarında sesi tıpkı insan sesine benzeyen bir çağlayanın öyküsü anlatılmıştır. Efsaneye göre çok eskiden, ilahların yeryüzüne inerek insanların arasında yaşadığı zamanlarda, Dakyalılar arasında kaval çalmasıyla ünlü bir çoban vardır. Çoban o kadar güzel kaval çalar ki, güzel sanatlar ilahı Apollon onu kıskanır ve

yanına giderek yarışma teklif eder. Eğer yarışmayı çoban kazanırsa Apollon'dan her şeyi isteyebilecek, Apollon kazanırsa çobana istediğini yapabilecektir. Ancak Apollon hile yapar ve çalgısının sesine kendi sesini de katar. Çalmayı bitirdiğinde kuşlar, ağaçlar Appolo'nun kazandığını söyler. Çoban itiraz etse de Apollon dinlemez ve onu şırıltıları tıpkı insan sesine benzeyen bir çağlayana, yanındaki koyunları da çağlayanın kenarındaki beyaz taşlara dönüştürür. Yunan mitolojisine ait öğelere yer verilen metinde Dakyalıları koruyan ilah Zamolkses, insanlarla rekabete girmenin yanlış olduğunu vurgular: “Bir insana, ilahlarla boy ölçüşecek kadar yüksek bir istidat başgışlamakla hata etmişsin kardeşim. Onlar bizler gibi olursa, bizim değerimiz ne kalır?” (Taluy, Nr.186:5)

“Büyülü Sandık”ta, dünyaya kötülük ve iyiliklerin yayılmasının kaynağı anlatılmıştır. Dünyanın yeni kurulduğu zamanlarda Pandor’la Epimete adında iki öksüz kardeş vardır. Bir gün Pandor kulübeye girince, köşede ufak bir sandık görür. Ağabeyi Epimete’ye sandığı kimin getirdiğini sorar. Epimete sandığı birisinin emanet bıraktığını, kim olduğunu kendisinin de bilmediğini söyler. Günler geçtikçe altın sarısı bir sicimle bağlı olan sandık Pandor’un aklını karıştırmaya başlar. Bir gün sandıktan gizli bir sesin “açamazsın...” diye fısıldadığını duyar gibi olunca, sabredemeyerek, sicime dokunur ve düğüm kendiliğinden açılır. Pandor sandığın kapağını kaldırdığında içinden bir çok kanatlı böcek fırlayıp kızın etrafında dolaşmaya başlar. Büyülü sandıktan çıkan bu çirkin, kanatlı böcekler, ilahların insanların başına yolladıkları keder ve üzüntülerdir. Çocuklar bundan kurtulmak için pencereyi açtıklarında kötülük, üzüntü tüm dünyaya yayılır. Yaptığından pişman olan Pandor, bir gün yine sandıktan tuhaf, ilgi çekici sesler geldiğini işitir. İki çocuk sandığın kapağını zorlukla açtığında, içinden güler yüzlü bir peri çıkar. Çocuklar ona kim olduğunu sorduklarında “ümit” cevabını verir. İlahların kendisini, sandıktan çıkan çirkin yaratıkların meydana getirecekleri acı ve fenalığı hafifletmek için dünyaya gönderdiğini ve kendisine ihtiyacı olanların yanında olacağını söyleyerek pencereden dışarıya uçar. (Taluy, Nr.194:4)

“Işıldayan Su Zambağı”nda kanatlı böceklerin ışığa doğru uçmalarının nedeni açıklanmıştır. Japonya’da bir gölün üstündeki lotus çiçeğinde ışık yayan bir ateş böceği vardır. İnsanlar, hayvanlar, böcekler ona hayrandır. Böcekler onu hakan yapmak ister. Ateş böceği hayatından memnun olduğu için bu teklifi kabul etmez. Diğer böcekler Japonların her gün bu böceğin ışıltısını seyretmeye gelmelerini kıskanarak, ateş böceği olmaya karar verirler. Bu karardan sonra binlerce böcek ışık yanan evlere doğru uçar. Renkli Japon fenerlerinin etrafında dönerek ateşe yaklaştıkça yaklaşır ve sonunda da ateş böceği olamadan, kanatları yanarak can verirler. O gün bugündür kanatlı böcekler geceleri ışığa doğru uçmaktan kendilerini alamazlar. Efsanede, ayrıca, ateş böceğine özenerek, ışığa yaklaşan böceklerin yanarak ölmesi olayında, başkalarına özenmenin kötü sonuçlara yol açacağı mesajı, dolaylı olarak verilmiştir. Anlatıcı metnin başında, “lotus çiçeği Hintliler ve Japonlarda çok kutsaldır.” bilgisini aktarır. (Taluy, Nr.218: 8)

“Yeşil Ejderha”da, ipeğin ortaya çıkması ve dünyaya yayılması yoksul halktan ve saraydan seçilen kişilerin başlarından geçen bir olayla anlatılmıştır. Metnin başında anlatıcı, bir açıklama yapar: “İpekböceğinin, Çin’de ‘Yeşil Ejderha’ diye anılan bir çeşidi vardır ki, bundan elde edilen Şantung ipeği son derece ince ve o nispette sağlamdır. Aşağıda sizlere ‘Yeşil Ejderha’nın efsanesini anlatacağız.” (Hikayeci Teyze, Nr.158:9) Yüzyıllar önce Çin imparatorlarından birinin bir kızı dünyaya gelir. Küçük prensese dünyanın her yerinden hediyeler gönderilir. Hediye getirenler arasında imparatora elinde tuttuğu bir top beyaz bezi uzatarak, prensesin cebinliğini bu bezden yaptırmasını isteyen, fakir görünümlü bir genç de vardır. Fakir adam ve eşi yıllarca padişahın kendilerini bularak bu sağlam, harika kumaşın sırrını öğrenmek için kapılarını çalacağı ve zengin olacakları günü bekler. Umutlarını kestikleri anda, bekledikleri haber gelir ve ihtiyar karı koca zengin tahtırevan içinde saraya götürülür. Kısa zaman sonra bütün Çin halkı ipek böcekleri yetiştirir ve Şantung denilen ipek tüm dünyaya yayılır. Efsanenin isminin neden Yeşil Ejderha olduğunu ihtiyar adam açıklar:

“Yeşil ejderha yumuşak dut yapraklarıyla beslenen kardeşleri gibi değildir. O meşe yapraklarına saldırır; verdiği ipek de ince ve maden gibi dayanıklıdır.” (Hikayeci Teyze, Nr.158:9)

“Hakanın Emri” adlı efsanede de olayların geçtiği yer Japonya’dır. Kişilerini yoksul köylü bir çiftle, hakanın oluşturduğu bu metinde tecrübenin önemi vurgulanmıştır. Japonya’da ihtiyarlardan nefret eden bir hakanın, ülkedeki tüm ihtiyarların yakılması isteği üzerine; ihtiyar bir çift yıllarca gizlenerek yaşamlarını sürdürür. Bir gün hakan rüyasında kendisine külden yapılan bir ip hediye edildiğini ve bu ipin uğur getirdiğini görünce tebaasından böyle bir ip ister. Bu ipi, gizlenen ihtiyar çiftin yapması sonucu, yaptığı davranışın yanlışlığını kavrayan hakan “Akıl ve tecrübe, ak saçlara giydirilmiş taçtır.” atasözünü hatırlar. (Hikayeci Teyze, Nr.197:9)

Doğan Kardeş’in küçük okurları gece gündüz oluşumunun ilk insanın düşlerinde nasıl açıklandığını iki masalla öğrenir: Abidu Dede’nin anlattığı “Güneş, Ay ve Yıldızlar” efsanesine göre dünyanın kurulduğu ilk günlerde ortalık kapkaranlıktır. Bu karanlıktan sıkılan kurt bir gün, gökler hakanı Uwoluwu’nun yanına gider. Uwoluwu, gökten biraz aydınlık gelmesi için demircinin yanına gitmesini söyler. Demirci, güneş, ay ve yıldız yapacaktır. Demircinin yanına gidip olanları anlatır. Demirci örsünde güneş ışığı vererek güneşi, ardından ayı yapar. Bunları torbasına koyan kurt, yere dökülen kırpıntıları da lazım olur diye düşünerek torbasına atar. Sonra bunları göğe istediği gibi yerleştirir. Güneş, ay ve yıldızlar ışıldağa başlarken Abidu Dedenin efsanesi biter. Metinde efsaneyi anlatan Abidu Dede ve dinleyen çocuklar Afrikalıdır. Kurt kişileştirilmiştir. Güneş, Ay ve Yıldızların bir demirci tarafından yapıldığı bilgisi verilmiştir. (Hikayeci Teyze, Nr.177:8) “Güneş, Gündüz ve Gece” adını taşıyan bir başka efsane de aynı konu işlenmiştir. (Taluy, Nr.216:4)

Doğan Kardeş'te yer alan efsanelerin ortak paydasında, ilkel kùltürlerin, bazı hayvanların, doğa olaylarının ve kavramların varlık nedenlerine veya özelliklerine ilişkin kurgulamalar dikkati çeker.

I.2. Bilgilendirmeye Yönelik Yazılar

I.2.1. Biyografiler

Sanat, fen ve tıp alanından seçilmiş ünlü kişilerin biyografileri, dergide “Onlar da Çocuklular” üst başlığıyla yer almıştır. Bu başlık aynı zamanda, biyografilerde en çok vurgulanan niteliktir. Nezahat Nurettin Ege, bilim dünyasından Antonius Van Leeuwenhoeck (Nr.189), Robert Koch (Nr.162), Thomas Edison (Nr.172), Edward Jenner (Nr.158), Edward Trudeu (Nr.167), Florance Nightingale (Nr.161), George Stephenson (Nr.181), Graham Bell (Nr.171), James Watt (Nr.180), Jozeph Lister (Nr.161), Lois Pasteur (Nr.159), Luther Burbang (Nr.156), Guglielmo Markoni (Nr.174), Robert Fulton (Nr.184), Conrad Röntgen (Nr.166), Sır Isaac Newton (Nr.185), Walter Red (Nr.183), Ronald Ross (Nr.183), William Beaumont (Nr.177) ve Willam Harvey (Nr.175), William Cooke(Nr.173), Galileo(Nr.188), Malpighi (Nr.188) ve Robert Hooke’u (Nr.188); sanat dünyasından Frederich Chopin (Nr.164) ve George Bizet’ yi (Nr.169) tanıtmıştır. Nihal Yalaza Taluy Ciardano Bruno (Nr.190) , Jean Sebastian Bach (Nr.203), Alfons Daudet (Nr.223) ve Rembrant’ın (Nr.212) biyografilerini kaleme almıştır. Şakar Macellan hakkında yazmıştır. (Nr.187) Hikayeci Teyze aynı yazıda Leonarda Da Vinci, Madame Vigee Lebrun ve Van Dyck’i (Nr.191) tanıtmış; ayrıca “Büyük Müzisyenler” olarak nitelediği Camile Saint, Charles Gounod, M. Ravel’le ilgili anektodlar aktarmıştır. (Nr.216) Şükrü Enis Regü, Cemal Nadir Güler hakkında yazmıştır. (Nr.179)

Verilen yaşamöyküleriyle, insanlığa hizmet etmiş, unutulmaz sanat eserleri yaratmış, teknolojik buluşlara imza atmış ünlü kişiler, zor yaşam koşulları, araştırıcı kişilik özellikleri, kitap okumaya, sanata olan merakları ve çalışma tutkuları ile bir model oluşturur.

Böylece çocuğun bu insanları ulaşılmaz, olağanüstü yeteneklerle donatılmış, üstün zekalı kişiler olarak değil; kendisi gibi bir zamanlar çocuk olan, küçük yaşlardan itibaren zor koşullara rağmen araştırmaktan ve çalışmaktan vazgeçmeyerek başarıya ulaşan kişiler olarak görmesine ve kendisiyle özdeşleştirmesine olanak sağlanmıştır.

Yaşamöykülerine genelde çocukların günlük yaşamıyla ilişki kurularak ve onlarda merak uyandıracak sorular sorularak başlanmış olması, çocuğun ilgisini diri tutma açısından anlamlı görünmektedir. Çiçek aşısını bulan Edward Jenner'in biyografisinde bu hastalığın çok tehlikeli ve bulaşıcı olduğu belirtilmiş; korunmak için aşının gerekliliği sorularla vurgulanmıştır:

Çocuklar okula ilk defa yazılırken sizden çiçek aşısı kağıdı istediklerini hatırlıyor musunuz? Arada sırada gazetelerde (Çiçek hastalığı tehlikesi vardır!) diyen yazılara rastladınız mı? Acaba niçin aşılanıyoruz? Aşılanmasak ne olur? Çiçek aşısını acaba ilk defa kim bulmuştur? Bunları hiç düşündünüz mü? İsterseniz bu soruların cevaplarını beraberce arayalım. (Ege,Nr.158:4)

Buharla işleyen gemi yapmak için uğraşan Robert Fulton'un yaşam öyküsüne geçmezden önce, çocuklara daha önce deniz yolculuğu yapıp yapmadıkları sorulmuştur:

Siz hiç vapurla uzun bir deniz seyahatine çıktınız mı? Sevgili yurdumuzun üç tarafı denizlerle çevrili olduğu için vatandaşlarımızın çoğu deniz yolculuğunu kara yolculuğundan daha çok severler. Deniz yolculuğu aynı zamanda kara yolculuğundan daha ucuza mal olduğu için bir çok insanlar vapurla seyahati, tren yolculuğundan daha fazla severler. (Ege,Nr.184:8)

I.2.1.1. Bilme, Öğrenme, Araştırma Heyecanı

Biyografileri verilen kişilerin temel özellikleri, bilim veya sanat dünyasında tanındıkları alanlara, aslında çocukken ilgi duymuş olmalarıdır. Bilim adamlarının çocukken araştırmaya eğilimli oluşları verilen örneklerde özellikle öne çıkarılmaktadır. Çiçek aşısını bulan Edward Jenner doktor olmaya 13 yaşında karar vermiştir:

Küçük Edward, yabani kır çiçeklerine bayılıyordu. Bütün bu çiçeklerden koleksiyonlar yapan Edward, böylece tabiat bilgisini biraz daha ilerletmiş oluyordu. 13 yaşına girince doktor olmaya karar verdi. [...]Sevgili çocuklar bugün ufaklık bir aşı ile böyle korkunç bir hastalıktan bizleri koruyan büyük Doktor Edward Jenner de bir zamanlar sizler gibi küçük bir çocuktuk. İnsanlığa yaptığı bu büyük iyilikten dolayı Edward Jenner'i saygı ile anarken sizlerin de yarın

yapacağınız büyük işler olduğunu düşünmeniz, ona göre hazırlanmanız lazım değil mi? (Ege, Nr.158: 4)

Pasteur'ün araştırmaya yatkınlığı okul sıralarında farkedilmiştir:

Küçük Lois'in ilkokul sıralarında iken diğer çocuklardan daha zeki olduğu anlaşılmamıştı. Fakat ortaokulda iken müdürü bu çocukta derin bir görüş ve düşünüş kudreti olduğunu hissetmişti. Birkaç yıl sonra Pasteur kimyaya merak sardı. Sabahtan akşama kadar kimya laboratuvarında bitmez tükenmez deneyler yapar, o zamana kadar bir çok büyük alimlerin anlayamadıkları bazı şeylerin sebeplerini araştırırdı. (Ege,Nr.159:4)

Veremli hastaların tedavi edildiği sanatoryumları kuran Edward Trudeau, bu hastaneleri kurma fikrini, kendisi de kardeşi gibi verem hastalığına tutulduktan sonra, deneyim sonucu bulmuştur. Edward'ın da bir zamanlar çocuk olduğu ve doktorluk mesleğinin saygınlığı vurgulanmıştır:“Küçük Edward'ın babasıyla dedesi de birer meşhur doktordu. Onun için o, daha küçük yaştan itibaren, doktorluğun insanlığa yaptığı büyük hizmetlere karşı saygı duyarak yetişmişti.” (Ege,Nr.167: 9)

Verem mikrobunu bulan Robert Koch'un babası bir gümüş madeninde çalışmaktadır. Koch'un on iki kardeşi vardır, çocukluğu yokluk ve sıkıntılarla geçer. Koch'un daha çocukken “tabiat müzesi”ne dönen adası ve inceleme merakı çevresince bilinir:

Koch kardeşlerin en meraklısı küçük Robert'ti. Onu çok zaman şehir halkı bir elinde tabiat bilgisi kitabı, bir elinde de küçük bir şişe ispirto ve bir kutu toplu iğne bulunan bir paket ile kıra giderken görürlerdi. Bir gün Robert Koch, babasının cebinde küçük bir pertevsiz buldu. Bu mini mini aleti kendisine vermesi için babasına yalvardı. Koch baba, oğlunun bu tabiat merakını memnurlukla karşıladığı için küçük pertevsizi ona verdi. Az zaman sonra Robert'in odası küçük bir tabiat müzesi halini almıştı. Robert eline geçen bütün çiçekleri, böcekleri, yosunları bu pertevsiz ile muayene ediyor, her gün kendi kendine yeni yeni şeyler öğreniyordu. (Ege,Nr.162, 5)

Kanın insan vücudunda dolaştığını bulan William Harvey, koleji bitirdikten sonra tıp tahsili görmeye karar vermiştir. Onun biyografisinin aktarıldığı satırlarda, küçük yaşlarda hedef belirleyerek, o hedefe uygun adımlar atmanın önemi belirtilmiştir. (Ege, Nr.175: 8)

Kendi yaptığı mikroskopla kanın damarlar içinde nasıl dolaştığını gören bilim adamı Antonius Van Leeuwenhoeck'in çocukluğunda da kendini gösteren araştırmacı kişiliği ön plana çıkarılmıştır:

Küçük Antonius'un her şeye dikkat eden, her şeyin sebebini araştıran bir çocuk olduğunu göremek seviniyorlardı. Genç Antonius iki tarafı da kabarık bir adese yapmağa merak sardırılmıştı. Durmadan, dinlenmeden çalışması sayesinde yavaş yavaş her gün daha iyisini, biraz daha kuvvetlisini yapmağa muvaffak oluyordu. (Ege,Nr.189:9)

Buhar makinelerini icat eden James Watt, diğer insanlardan farklı olarak, çevresinde gördüğü olayların nedenlerini araştırarak ve herkesin dikkatini çeken çaydanlığın buharının nasıl ibriği kaldırdığını sorgulayarak, buhar gücünden yararlanmayı akıl etmiştir. Bu merak onun çocukluk döneminde de vardır: "James Watt son derece zeki ve çalışkan bir çocuktur. Henüz pek genç yaşında bir çok araştırmalar yaparak, etrafında gördüğü şeylerin sebeplerini anlamaya çalıştı. En nihayet bütün dünyaca tanınan buhar makinelerini yapmaya muvaffak oldu."(Ege,Nr.180:5)

Yerçekimi kanununu bulan Isaac Newton'un çocukken meraklı, çevresini gözlemleyen, araştırmacı kişiliği ön plana çıkarılmıştır: "Isaac Newton çok zeki, anlayışlı, hassas, etrafındaki her şeyi merak eden bir çocuktur. Her gördüğü şeyin sebebini anlayabilmek için uzun uzun düşünür, (neden, niçin?) diye kendi kendine sorular sorar ve cevaplarını vermeye çalışırdı." (Ege,Nr.185: 8)

Markoni de meraklı, araştırmacı, çalışkan bir çocuk olarak tanınmış, çalışmalarıyla saygınlık kazanmıştır:

Markoni'nin ta küçükten beri elektrik işlerine büyük bir merakı vardı. Bolagna Üniversitesinde elektrik üzerinde deneyler yaparken hiç tel kullanmadan telgraf göndermek kabil olduğunu anladı. Derhal bir arkadaşıyla birlikte köşlerini bahçesinde telsiz telgraf deneyleri yapmaya koyuldu. Bu deneyler için lazım gelen makineleri kendisi yaptı.../Genç fen adamı İngiltere'de büyük bir saygı gördü. İngiliz hükümeti Marconi'nin deneylerine devam edebilmesi için hiçbir yardımı esirgemedi. (Ege,Nr.174: 9)

İnsanların uzun yıllardan beri bir yerden bir yere işaret ile haber göndermenin yollarını aradığı; ateş, ayna vb. araçlarla haberleşmenin telgrafın ilk adımı olduğu belirtilen

bir yazıda, bilimin aşamalı ilerlediğinin altı çizilmiş, telgrafın bulunuşu için çalışan bilim adamlarının çalışmalarından söz edilmiştir. Elektrikle ilk defa haber göndermenin usulünü bulan Francis Ronald'ın telgrafı bulmak için çok zaman sarf ettiği; Charles Wheatstone'un fenin yanında şiiire de meraklı bir çocuk olduğu, harçlıklarını elektrik hakkında yazılmış kitapları alabilmek için biriktirdiği vurgulanmıştır. (Ege,Nr.173:8)

Bilim adamlarının diğer insanlardan farklı özellikleri, zekaları değil, çok çalışarak önemli işler başarmış olmalarıdır:“İşte insanlığa bu kadar korkunç zararlar veren bu sinekleri bulan ve bunlardan korunma çarelerini öğreten büyük bilginler de bir gün sizler gibi birer çocuktur.”(Ege,Nr. 183: 5)

Dünyayı dolaşan bilgin Macellan'ın başarısında çocukken aldığı kararların ve hedeflerini küçük yaşta belirlemiş olmasının önemi vurgulanmıştır:“Macellan, 1470 yılında Portekiz'in Porto şehrinde doğmuştur. Macellan çok zeki, çalışkan bir çocuktur. Denizciliğe çok merakı vardı. Dünyayı dolaşmak, görmediği, bilmediği yerlere gitmek için can atıyordu. Macellan okulunu bitirince hemen gemilerden birine tayfa olarak girdi.” (Şakar,Nr.187:4)

Sanata kendisini adanmış insanların eğilimleri de çocukluklarında ortaya çıkmıştır. Besteci Chopin'in küçük yaşlardan itibaren müziğe ve sanata olan ilgisi vurgulanmıştır: “Frederic Chopin, müziğe karşı küçüklüğünden beri aşırı sevgi duyuyordu. Ama Chopin mini mini parmaklarını piyanonun tuşlarına dokundurdukça, gözlerinin yaşardığını, bütün vücudunun titrediğini görenler,onun müzikten hoşlanmadığını sanıyorlardı.”(Ege,Nr.164: 4)

Ünlü müzisyen Bizet altı yaşında parmaklarının ucuna basarak, müzik ve şan öğretmeni olan babasının çalışma odasının kapısını dinleyerek, çalışmaları dinler, annesine sevdiği parçaları çalması için yalvarır, dokuz yaşına girdiğinde babası oğlunun kapıları dinleyerek öğrencilerine gösterdiği şeylerin hepsini bildiğini görünce şaşırır. Müzisyen bir ailenin çocuğudur, ailesi Bizet'nin müzik merakını destekleyerek, onu konservatuara gönderir. Metinde müzik aşkının Bizet'yi, ayıp bir şey olan kapıları dinlemeye kadar

götürdüğü, anne ve babasının müzisyen olmasının yanı sıra, kendi merakı ve çabasıyla bir çok başarıya imza attığı vurgulanmıştır.(Ege,Nr.169:4)

Müzisyen Bach'ın yaşam öyküsünde başarılı bir müzisyen olmasının altındaki nedenler olarak müzisyen bir aileden gelmesi, çok çalışması ve kişilik özellikleri gösterilmiştir: “Bach ailesinin tam yedi nesli musiki alemine pek çok sanatkar vermiştir. Hatta Bach'ın dedelerinden biri, bir değirmenci olduğu halde, işini bitirdikten sonra, gitara çalarak, bestelediği köy şarkılarını söylemekle vakit geçiriyordu.” (Taluy,Nr.203: 9)

Diğer yaşam öykülerinde olduğu gibi, bunda da Bach'ın küçük yaşlardan itibaren müzikle ilgilendiği, büyük başarılar imza atmasının altında çocukluktan itibaren sabır ve azimle çalışmasının olduğu vurgulanmıştır. Hatta müzik aşkının, kimi değerlerin önüne geçtiği vurgulanmıştır:

Kısa zaman sonra Jean, kilisede ilahiler söylemekten çok, musiki eserlerinin notalarını okumaktan zevk almağa başladı. Bunu o kadar seviyordu ki, çok tebiyeli bir çocuk olduğu halde ağabeyine karşı itaatsizlik gösterdi. Ağabeyinin izin vermemesine rağmen geceleri onun kütüphanesine gizlice girerek istediği bazı notaları alıyor, ay ışığında kopya ediyordu. (Taluy,Nr.203, 9)

Leonarda Da Vinci, Madame Vigee Lebrun ve Van Dyck'in biyografilerinin aktarıldığı “Onlar Çocukken” başlıklı yazıda, adı geçen ressamın çocukluklarında gösterdikleri küçük başarılar anlatılmış ve büyük yeteneklerin küçük yaşta ortaya çıktığı özellikle ifade edilmiştir.

Leonarda'nın babası bir noter memurudur. Bir çiftçinin sipariş ettiği kalkan üzerine çizilmesini istediği resmi Leonarda çizer. Baba oğlunun bu başarısını destekler, resmi iyi bir kârla başka birine satar: “O zamanlar ne noter ne de tüccar kalkanın üzerindeki resmi yapanın, zamanla, büyük Leonarda Da Vinci diye anılacağını bilmiyordu.” (Hikayeci Teyze,Nr.191:4)

Altı yaşında manastır okuluna giden Madame Vigee'nin de çok küçük yaşlarda, resim yapmaya olan merakından söz edilmiş; sık sık bu nedenle cezalandırılmasına rağmen resim yapmaktan asla vazgeçmediği vurgulanmıştır. (Hikayeci Teyze,Nr.191:4)

Van Dyck de okulda gösterdiği başarılar nedeniyle, resim öğretmeniyle birlikte çalışmaya başlamış, onun resimlerine yardım etmiştir. (Hikayeci Teyze,Nr.191:4)

Müzisyen Camile Saint'in çocukken en büyük zevkinin, bir tabureye çıkararak, piyanonun tuşlarına basmak ve onların çıkardığı sesleri dinlemek olduğu belirtilmiş, annesinin doğduğu günden itibaren çocuğunun müzisyen olmasını istediği vurgulanmıştır.(Hikayeci Teyze,Nr.216:5)

Müzisyen Charles Gounot da küçük yaşlarda müziğe merak salmış, annesinin karşı çıkmasına rağmen, üstün yeteneği sayesinde müdürün takdirini kazanmış ve müzik eğitimi almıştır. Her iki müzisyenin yaşamöyküsünde de çocukken müziğe karşı duydukları ilgi ve sanatsal yetenekleri ön plana çıkarılmıştır. Besteci Ravel'in ise dalgınlığına dair bir çok hikaye anlatıldığı belirtilmiş, bu hikayelerden örnekler verilmiştir.(Hikayeci Teyze,Nr.216:5)

Yazar Alfons Daudet oldukça fakir ve kısa boylu bir öğrenciyken, okuldaki arkadaşları onunla dalga geçmekte ve onu "küçük şey" diye çağırılmaktadır. Daudet daima sınıfını birincilikle geçmektedir. Tahsilini yarıda bırakıp, bir koleje on altı yaşındayken öğretmen yardımcısı olarak girer. Ancak orada da, yaşı ve boyunun kısalığı nedeniyle küçük çocuklar onu hiçe sayar. Daudet daha sonra genç yıllarının bütün bu acı hatıralarını "Le Potit Chose" (küçük şey) adlı romanında yazar. Metinde Alfons'un fiziki özelliklerinin alay konusu olmasına rağmen, onun durmadan çalışması vurgulanmış; başarıya ulaşmasında gençken yaşadığı sıkıntıların payı olduğu ve onları bir romana dönüştürebilmesinin önemi belirtilmiştir. (Taluy,Nr.223:9)

Robert Fulton'un çalışmalarından ötürü, onunla dalga geçmelerine rağmen, Fulton'un bütün bunlara aldırış etmeden çalışmalarını sürdürdüğü vurgulanmıştır:

New York'da buharla işleyen gemi yapmaya çalışırken, bazı kimseler bunun imkansız olduğunu söyleyerek, böyle manasız, saçma şeylerle uğraşan Robert Fulton'a acırlardı. Ona "akılsız Fulton" "budala Funton" diye ad takmışlardı. Robert Fulton bu sözleri işitiyor, fakat projesi üzerinde geceli gündüzlü çalışmaktan geri kalmıyordu. (Ege,Nr.184:8)

I.2.1.2. Zorluklar Karşısında Yılmama

Yukarıdaki örneklerde, maddi zorlukların öğrenmeye ve araştırmaya engel oluşturmadığı dikkati çekmektedir. Bunun özellikle vurgulandığı örnekler de vardır: Doktor Walter Red, karşılaştığı zorluklara rağmen okumaktan ve çalışmaktan vazgeçmeyerek küçük yaşta başarılı bir doktor olmuştur:

Walter, gayet zeki, çalışkan, son derece dürüst ve kibar bir çocuktur.../Walter Reed henüz 16 yaşında iken Virginia Üniversitesine müracaat etti. Yaşı çok küçük olduğu için ancak hususi bir izin ile üniversiteye kabul edildi.../Evinde bütün tıp kitaplarını toplayarak çalışmaya başladı.../ve üniversite talebeleri ile birlikte imtihana girerek sınıfının üçüncüsü olarak diplomasını aldı. (Ege, Nr. 183: 5)

Buharla işleyen lokomotif ve lokomotifle bağlı arabaları icad eden George Stephenson, fakir bir ailenin altıncı çocuğudur. Babasıyla birlikte bir maden ocağında çalışmak zorunda olduğundan okula gidemez ve okuma yazma öğrenemez. George'nin zor koşullarda bile araştırmaya olan tutkusu dikkat çekicidir:

Küçük George, çok meraklı ve araştırmacı bir çocuktur. Okuma yazma bilmemekle beraber bilmediği, anlamadığı şeylerin sebeplerini öğrenmeye çok hevesliydi.../ George babasını görmeye gittiği zamanlar, maden ocağındaki buhar makinesine büyük bir dikkatle bakar, sonra eve gelerek kilden bu makinenin küçük bir modelini yapardı. (Ege,Nr.181:5)

George Stephenson buhar makineleri hakkında bir çok şeyler öğrenmek istiyordu. Bütün bu öğrenmek istediği şeylerin kitaplarda yazılı olduğunu biliyordu. Fakat ne yazık ki zavallı George, okuma yazma bilmiyordu. Bu zeki ve dikkatli aynı zamanda gayretli İngiliz çocuğunun dünya yüzünde en çok öğrenmek istediği şey, okumak yazmaktı. (Ege,Nr.181:5)

Elektrik ampülü, gramofon ve sinema makinesini keşfeden Edison, yaşlılarından farklı olduğu ve sağlığı yerinde olmadığı için okula geç başlamıştır.Üstelik, okulda çok soru sorduğu için öğretmeni onu akılsız bir çocuk yerine koymuştur. Edison, annesinin sevgisi,

anlayışı ve okuduğu kitaplar sayesinde çok çabuk gelişmiştir:“Küçük Thomas annesinin sevgi ve anlayışı sayesinde pek çabuk gelişti. Henüz on yaşında iken bir çok meşhur eserleri okudu. Bu okuduğu kitaplar arasında büyük bir ansiklopedi de vardı. Thomas bu eseri okurken kimyaya merak sardı.” (Ege,Nr.172: 8)

Ailesinin geçimine katkı sağlamak için çalışmak zorunda kalan Edison’un hem çalışıp hem de çalıştığı trende deneyler yapması, aynı zamanda bir matbaa satın alarak dergi çıkarmaya başlaması ile zorluklarla mücadele ederek çalışmanın önemi dolaylı olarak vurgulanmıştır. Edison’un trenin altında kalmak üzere olan küçük bir çocuğu kurtarması onun yaşamını değiştirmiş, çocuğun babası o zamanlar işsiz olan Edison’a telgrafçılığı öğretmiştir. Bu olayla yapılan iyiliklerin hayatta bir karşılığının olacağı da okurlara sezdirilmiştir.

George Stephenson’un yaşamöyküsünde çocuklara, zor şartlar altında da olsa, çalışmanın büyük bir erdem olduğu verilmiş, fakirlik, okuma yazma bilmemek gibi olumsuz şartların istekle, azimle üstesinden gelineceği vurgulanmıştır: “İşte dünya yüzünde buhar ile işleyen lokomotifler bu çok fakir ve okuma yazma bilmeyen bir İngiliz çocuğunun devamlı çalışması sayesinde meydana gelmiştir.” (Ege,Nr.181:5)

Kainatın sonsuz, dünya ve güneşlerin hesapsız olduğunu bulan bilim adamı Cıordano Bruno’nun yaşadığı dönemin zor koşullarına ve tüm engellemelere rağmen bilimle uğraşmaktan asla vazgeçmediği ve gerçeklerden ayrılmadığı belirtilmiştir: Bruno’nun bilim sevgisinin küçük yaşlarda başladığı ve daha fazla kitaba ulaşabilmek için manastıra kapandığı bilgisi verilmiştir:“C. Bruno, ilim sevgisi yüzünden manastıra girmişti. Çünkü o zamanlar en zengin kitaplıklar manastırlarda bulunuyordu. Bruno bütün gençliğini yüksek manastır duvarları, kalın kitaplar ve eski el yazılarıyla yazılmış eserler arasında geçirdi.” (Taluy,Nr.190:5)

18. yüzyılda kurulan engizisyon mahkemelerinin baskısı yüzünden Bruno uzun yıllar engizisyondan kaçarak yabancı memleketlerde yaşamak zorunda kalmış, memleketine

döndüğünde yakalanarak, idama mahkum edilmiş, inandığı bilimi inkar etmesi sonunda yaşamının bağışlanacağını bildiği halde gerçeklerden ayrılmayarak, ölmeyi tercih etmiştir. Bruno'nun yaşamı ve davranışlarıyla bilimin kimi zaman toplumsal kuralların üstünde bir değer olduğu verilmiş, bilim uğruna Bruno'nun yaptığı fedakarlıkların altı çizilmiştir:“Ciordano Bruno, kurduğu ve inandığı ilmi inkar ederek hayatını kurtarabilirdi. Fakat bunu yapmadı. İlim ve hakikat uğrunda bile bile ölmeği tercih etti.” (Taluy,Nr.190:5)

Rembrant'ın sanatında dürüstlükten ayrılmaması, bunu maddi değerlerin önüne koyarak hayatının en kötü yıllarında bile yaratmaya devam etmesi övülmüştür:

Sanatta dürüstlükten ayrılmayan Rembrant, resimlerini beğenmeyerek değiştirmesini isteyen müşterilerini kırıyordu. Siparişler gitgide azaldı; Rembrant oturduğu büyük evden çıkmağa, eşyasını satmağa mecbur oldu...Yeniden eski, fakir haline düşmüştü. Hayatının en kötü yıllarında bile durup dinlenmeden çalışmağa devam etti. (Taluy,Nr.212:5)

Ünlü ressam Rembrant'ın mücadele ile geçen hayatında resimden asla vazgeçmemesi ön plana çıkarılmıştır. Rembrant'ın resme olan ilgisinin çocukluk döneminde başladığı belirtilmiş, başarılı olmasının ardında çok çalışmanın yattığı vurgulanmıştır:

Altı çocuklu fakir bir ailenin beşinci çocuğuydu. Ailesi, küçüklüğünden beri bu zeki çocuğu okutmak için hiçbir fedakarlıktan kaçınmadı. Fakat Rembrant kitaplarla pek ilgilenmemişti: bütün hevesi resme karşıydı.../Genç adam büyük bir azimle çalışarak kendi memleketinde de başarı gösterebildi.../ yıkmak bilmeyen devamlı bir çalışmadan sonra, Rembrant ismi taşra şehirlerinden Armsterdam'a kadar yayıldı. (Taluy,Nr.212: 5)

Macellan'ın dünyayı dolaşma isteğini gerçekleştirirken karşılaştığı zorluklar anlatılmış, Macellan'ın bu zorluklar karşısında yılmayıp, mücadeleye devam etmesi ile, başarıya ulaşmak, azimli olmak ve zorluklarla mücadele etmek gerektiği mesajı çocuğa iletilmiştir:

Macellan'ın çok uzun süren bu seyahati tayfaları usandırmıştı. Yolda birkaç defa isyan ettiler, hatta gemilerden biri kaçıp gitti. Tayfalar üstelik bir de yiyecek sıkıntısı içindeydiler. Fakat Macellan onlara 'yiyeceğimiz kalmazsa şu direklerin kenarındaki meşinleri yeriz.' Diye bağırdı.../ Gerçekten Macellan ve tayfaları gemilerdeki direklere sarılı meşinleri bile yediler. (Şakar,Nr.187:4)

Ancak, özellikle çok bilinen Edison örneğinde olduğu gibi öğretmenlerce yetersiz, başarısız bulunan çocukların temelinde eğitim ortamıyla uyuşmamak dışında bir sorunları olmadığı, uyumsuzluğun farklı oluşlarından kaynaklandığı da kayda değer bir ayrıntıdır.

Yaşamöyküsüne yer verilen tek Türk, derginin kadrosundan Cemal Nadir Güler'dir. Karikatürist Cemal Nadir'in resme meraklı bir çocuk olduğu, ailesinin maddi durumu bozulunca okulu bırakıp çalışmak zorunda kaldığı, Akşam gazetesinden teklif alıncaya kadar hayatının zorluklarla geçtiği, resim yaparak para kazanabilmek için çok çalıştığı anlatılmış; çok zor koşullarda, hatta hasta yatağında bile resim yapmaktan asla vazgeçmemesi ön plana çıkarılmıştır.

Cemallerin aile durumu birden bozuldu. Cemal ister istemez okulu bırakıp bir kasnakçının yanında çıraklık etmeğe başladı. Geceleri de yağ kandilinin ışığında karikatürler, resimler yapıyordu.../ Cemal Nadir Güler, çok çalışkan, işlek zekalı, ince bir sanatkardı. Sanatını her şeyin üstünde tutardı. Ölümünden birkaç gün önce bir arkadaşına "ah, terliklerimi bir giyip şu karşıdaki masada karikatürlerimi yapabilsem." demiştir. (Regü,Nr.179:4)

1.2.1.3. Farklı Alanlara İlgi Duyma

Tanıtilan kişilerin bazılarının çok yönlü ilgileri olduğu, sanatla uğraşmayanların bile sanata duyarlı olduğu da dikkat çekicidir.

Hemşire Florans'ın kişiliğinin oluşmasında okuduğu kitapların etkisi vardır:

"Nightingale ailesi, Florans ile ablasını çok iyi yetiştiriyorlardı. Kızlar her gün müzik, edebiyat, resim dersleri alıyorlardı. Okudukları eserler üzerinde gayet iyi düşünebilen Florance'ın görüşlerini ve düşüncelerini İngiliz bilginlerinin çoğu beğeniyordu." (Ege,Nr.161: 5)

Watt çok yönlü bir bilim adamıdır. Kimya, mimarlık, musiki ve müziğe ilgi duymuştur: Chopin ergenlik döneminde tiyatro ve karikatür gibi sanatın diğer alanlarına da merak salmıştır:"Chopin tam manasıyla sanatkar ruhlu bir çocuktur. Orta okul öğrencisi iken babasının yaş günü için sürpriz olarak yazdığı ve kız kardeşleriyle birlikte oynadığı küçük bir

komediyi her gören beğenmişti. Liseye girdiği sene Chopin, pek güzel yaptığı karikatürlerle herkesin dikkatini çekti.” (Ege,Nr.164:4)

Telefon makinesini bulan Graham Bell, kitap okuyan, müziğe ilgi duyan çok yönlü bir çocuktur:

Alexander Bell, 3 Mart 1847 yılında İskoçya'nın Edinburg şehrinde doğdu. On yaşına kadar evde okudu. Yalnız bir yıl okula gitti. On üç yaşında iken liseyi bitirdi. Graham Bell, işlek zekalı, temiz kalpli bir çocuktur. Onu bütün arkadaşları severdi. Oyundan pek hoşlanmaz evde boyuna kitap okurdu. Alexander Bell babasından ve dedesinden fen dersleri aldı ve güzel söz söylemek usullerini öğrendi. Değerli bir müzisyen ve kültürlü bir kadın olan annesi de oğluna müzik dersleri verdi. (Ege,Nr.171: 9)

Buharla işleyen gemiyi yapmakla uğraşan Robert Fulton da daha çocukken güzel sanatlara ilgi duymuştur:

Robert Fulton çocukken en çok resme meraklıydı. Annesinin, babasının, oyun arkadaşlarının resimlerini yapmayı çok severdi. Herkes Robert Fulton'un büyüdü zaman iyi bir ressam olacağını söylerdi. Annesi babası da oğullarının resim tahsili için İngiltere'ye gitmesini arzu ederlerdi. Çünkü o tarihlerde resim, müzik gibi güzel sanatlar Avrupa'da çok ileri idi. (Ege,Nr.184: 8)

I.2.1.4. Bilim ve Sanatta Başarıyı Yüceltme

Hemen her biyografinin sonunda, bütün bu bilim ve sanat dünyasında iz bırakmış isimleri çocuk olmalarının yanısıra, örnek almaya yönelik özendirici ve yönlendirici ifadelerle anılmıştır:

Robert Koch'un hayatı boyunca çok çalıştığı bu çalışmalarının mükafatını getirildiği görevler ve kazandığı saygıyla aldığı belirtilmiş, çalışmanın önemi vurgulanmıştır:

Sevgili çocuklar, bugün bir çok salgın hastalıklardan korkumuz kalmadan yaşayabiliyorsak, bunun ancak Pastör gibi, Robert Koch gibi büyük adamların bitmez tükenmez çalışmaları sayesinde olduğunun unutmayınız. Yarın sizin de böyle büyük işler yapabilmeniz ve insanlığa büyük zaferler kazandırabilmeniz için çok çalışmanız lazım geldiğini aklınıza koyunuz. Büyük bir Türk bilgini olarak bütün dünyada tanınmak ne büyük bir şeref! (Ege,Nr.162:5)

Harvey'in tecrübeleri sonucunda insan kalbinin nasıl çalıştığına dair bilgilerin bulunması bir çok hastalığın da önlenmesini sağlamıştır. Bugün fen kitaplarında yer alan bilgilerin, yüz yıllar önce bilinmediği, bilim adamlarının çalışmaları sayesinde insanlığın ve

tıbbın ilerlediği ifade edilmiştir: “Sevgili çocuklar unutmayınız ki, William Harvey de bir zamanlar sizin gibi bir çocuktur. O nasıl insanlığa büyük hizmetler yapmağa muvaffak olmuşsa, bütün kalbimizle dileyelim ki, sizler de bir gün büyük keşifler yaparak onun gibi değerli vatandaşlar olunuz.” (Ege, Nr.175: 8)

Antonius’un durmadan çalışması sonucu elde ettiği başarı ve saygınlığın, memleketi Hollanda’nın isminin anılmasına da neden olduğu vurgulanmış; bilim alanındaki kişisel başarıların ülkeye de mal edileceğinin altı çizilmiş, çocuklar bu yönde özendirilmiştir:

Antonius, on yedinci yüzyılda doğmuş ve yaşamış olduğu halde, bugün yirminci yüzyılın yarısında bizler hala onun ismini duyuyor, sevgi, saygı ve hayranlıkla anıyoruz. Sevgili çocuklar, eğer siz de Antonius büyük bir fen adamı, kıymetli bir sanatkar olursanız, kendi adınızla beraber, sevgili vatanımızın, büyük milletimizin ismini de bütün dünyada yaşatırsınız. Ne kadar çok ilim, fen, sanat adamı yetiştirebilirsek, sevgili milletimiz o kadar çok sevgi ve saygı kazanmış olur. (Taluy,Nr.189:9)

Mikroskobun bulunuşuyla ilgili metinde de çocuklar araştırmaya, çalışmaya özendirilmiştir:

Sevgili çocuklar, hiçbir zaman unutmayınız ki, Robert Hooke da, Malphigi de bir gün sizle gibi sizler bir çocuktur. Onlara hiç kimse bu aletleri yapmağı öğretmemiştir. Hatta böyle bir şeyin yapılabileceğini bile söylememişlerdi. Fakat bu zeki, çalışkan gençler, inanlığın tükenmesi için bitmez tükenmez bir gayretle çalıştılar. Böylelikle isimlerini ilim tarihine yazdırdılar. Yarının büyük adamları bugünün akıllı, gayetli, çalışkan çocuklarıdır. Bunu daima hatırlınızda tutunuz. (Ege,Nr.188, 9)

Bilim sayesinde insanların gün geçtikçe daha rahat bir yaşama kavuşacağı vurgulanmıştır:

Bu keşifler sayesinde , bugünkü insanlar, büyükbabalarının, büyükannelerinin zamanından daha rahat ve zengin bir hayata kavuşmuşlardır.[...] Sevgili çocuklar siz de büyüdüğünüz zaman bir Edison olmaya, insan kardeşlerinizin hayatına yeni bir ufuk açmaya gayret ediniz. (Ege,Nr.172:8)

Graham Bell’in onaltı yaşında iken öğretmenlik yapmaya başladığı, telgrafçılık mesleğine geçişle bilimsel çalışmalarının hızlandığı belirtilmiştir. Telefon makinesini bulması uzun çalışmalar sonucunda olmuştur. Bell’in kişisel başarısından çok, ülkesini onurlandırması ve insanlığa hizmet etmiş olması ön plana çıkarılmıştır: “Sevgili çocuklar,

telefonu kullanırken, bize bu kıymetli makineyi kazandıran büyük fen adamını daima sevgi ve saygı ile hatırlayınız. Onun gibi insanlığa faydalı şeyler icat etmeyi de bir ülkü biliniz.”

(Ege,Nr.171:9) Bu başarı çocuklara da önerilir:

Sevgili çocuklar, insanlığa bir çok hizmetler yapmış olan James Watt da bir gün sizler gibi bir çocuktur. Fakat gönlünde büyük ülküler besleyen bir çocuk!.. onun için bugün bütün dünya bilginleri, hatta sizin yaşınızdaki çocuklar bile onun adını sevgi ve saygı ile anmaktadır. Sizler de James Watt gibi yeni şeyler icad ederek insanlığa hizmet ediniz. (Ege,Nr.180:5)

Newton'un yerçekimi kanunu bulmasının yanı sıra, onun astronomi bilimine hizmetlerine de yer verilmiş, çok yönlü kişiliğinin altı çizilmiştir. Newton'un çalışmalarının bilim çevrelerinde büyük ilgi gördüğü ve ona büyük bir itibar kazandırdığı vurgulanmıştır:

Sir İsaac Newton'un astronomi ilmine yaptığı büyük hizmetler İngiliz bilginleri tarafından büyük bir ilgi ile karşılandı. Bu değerli bilgin İngiltere'nin en meşhur ilim akademisi olan (The Royal Society) ye üye olarak seçildi. Bulduğu kanunlar, yaptığı aletler her tarafta büyük bir dikkatle incelendi.[...] Sir Isaac Newton'un 223 yıl önce ölmesine rağmen, ismi bütün dünyada bugün yaşayan milyonlarca insan tarafından sevgi, saygı ve hayranlıkla anılmaktadır. Sevgili çocuklar unutmayınız ki, Isaac Newton da bir gün sizler gibi bir çocuktur. (Ege,Nr.185, 8)

Markoni'nin çok çalışarak başarıya ulaşmış olması çocuklara bir başarı örneği olarak sunulmuştur:

Unutmayınız ki sevgili çocuklar, Marconi de bir zamanlar sizin gibi bir çocuktur. Fakat büyük ülkelere gönül vermiş bir çocuktur. Muhakkak büyük işler yapabilmek, insanlığa faydalı şeyler kazandırabilmek durmadan dinlenmeden okuyan, araştıran, deneyler yapan, düşünen ve çalışan bir çocuktur. Böyle bir insan olduğu için fen tarihinde büyük bir yer almağa muvaffak olmuştur. Yarın sizleri de böyle başarılı insanların arasında görmek isteriz. (Ege,Nr.174: 9)

William Cook'un yaşamöyküsünde, yazar genel olarak,bilim adamlarının yaşamlarını örnek göstererek, çocukları büyük işler başarabilecekleri konusunda cesaretlendirmiştir:

Sevgili çocuklar, telgrafın büyük bir icat olduğunu kabul ediyorsak, her gün eline geçen parayı biriktirip fen kitapları satın alarak elektrik deneyleri yapan fen adamlarını daima sevgi ve saygı ile anmalıyız. Ben eminim ki sizler de böyle büyük iler başarabilirsiniz. Yeter ki ciddi eserler okumağa, kendi kendinize çalışmağa alışınız. Unutmayın ki, vaktile Charles Wheatstone ile William Cook da sizin gibi bir çocuktur. (Ege,Nr.173:8)

Pasteur'un de bir zamanlar çocuk olduğu ve insanlığa faydalı olmak için çalışmanın büyük erdem olduğu vurgulanmıştır:

Pasteur de vaktiyle sizler gibi bir çocuktur. Fakat vatanına ve bütün insanlığa faydalı olmayı büyük bir ülkü bilen bir çocuktur. Bu ülküsüne ulaşabilmek için çok çalışması lazım geldiğini biliyordu. Nihayet bütün dünyanın tanıdığı, adını sevgi ile her gün andığı meşhur bir alim oldu. (Ege,Nr.159:4)

Bilim adamlarının azim ve çalışkanlıklarının yanı sıra, insanlığa hangi alanlarda hizmet etmiş oldukları özellikle belirtilmiş ve bu yanlarıyla da yüceltilmişlerdir. Tavuk kolerası hastalığının aşısını, mikrobu ve kuduz aşısını bulan Pasteur'un en büyük hizmeti çocuklara yaptığı iyiliklerdir:

İşte böylece ilk defa olarak, kuduz bir köpeğin ısırıldığı bir çocuk, Pasteur'un aşuları ile korkunç bir ölümden kurtulmuş oldu. Bu haberi alan bütün dünya doktorları, alimleri, gazeteleri, kralları, Pasteur'e tebrik ve teşekkür mektupları, telgrafları gönderdiler. Fakat dünyada hiçbir şey Pasteur'ü hastalarının şifa bulması kadar sevindirmedir. (Ege,Nr.159:4)

Hastanede, hastaların ameliyat sonrasında kangren olarak ölmeleri üzerine, bunun nedenlerini araştıran, çevresindekileri gözlemleyerek ve çeşitli yöntemleri tecrübe ederek yaraların temiz tutulması halinde mikropların önüne geçilebileceğini bulan Jozeph Lister'in biyografisinde, buluşları sayesinde insanlığa büyük hizmetinin olduğu, bilim için çalışanların önemli, onurlu bir yere sahip olacakları ifade edilmiştir:

Jozeph Lister'in insanlığa yapmış olduğu bu hizmetten dolayı İngiltere hükümeti onu derhal Edinburg üniversitesine profesör yaptı. Orada on yıl profesörlük ettikten sonra Londra üniversitesi, kendisini en değerli bir profesör olarak davet etti. Orada da tam on dokuz yıl bir çok kıymetli genç doktor yetiştirdikten sonra 1896 yılında üniversitedeki vazifelerinden çekilerek bütün gayretiyle fennin ilerlemesi için çalıştı. (Ege,Nr.160:4)

Röntgen'i bulan fizik bilgini Röntgen üniversite öğrencisi iken çok meraklı olduğu gözlenir. Röntgeni de çalışmaları sırasında bir tesadüf eseri keşfetmiştir:

“Üniversitede öğrenci iken en çok fizik, kimya dersine merakı vardı. onun bu merakını az zamanda herkes öğrendi.../ Bir gün laboratuvarında tecrübe yapıyordu. Çeşit çeşit aletlerle uğraşırken bir aralık elindeki fotoğraf makinesinin bir kitabın arasında duran bir anahtarın resmini almış olduğunu gördü.”(Ege,Nr.166: 4)

Röntgen'le ilgili yaşamöyküsünde, röntgenin çocukların günlük hayatlarındaki yeri ve ne işe yaradığı üzerinde durulmuş, bu bilimsel buluşun önemine işaret edilmiştir:

Eğer bahçede oynarken düşüp kolunuzu kırmış olursanız, anneniz, babanız sizi hemen hastaneye götürürler. Doktorlar röntgen ile kolunuzun resmini alırlar, kemiğin nasıl ve nereden kırılmış olduğunu anlarlar. Eğer dişiniz ağrırsa anneniz, babanız sizi dişçiye götürür. Diş doktoru dişlerinizin röntgenle resmini alır. Eğer uzun süren bir hastalık geçirirseniz doktorlar ciğerlerinize bakmak için sizi röntgen makinesinin önüne götürürler. (Ege,Nr.166:4)

Birçok mide hastalıkları ve sindirim bozukluklarının nedenini bulan William Beaumont'un yaşamı verilirken, onun araştırmalarına midesi delik bir gencin yön verdiği belirtilmiş, çok çalışarak ve tecrübe ederek ulaştığı mideyle ilgili keşiflerinin tıp alanında yankılar uyandırdığı ve doktorlar arasında Beaumont'un saygınlığa kavuştuğu bilgisi verilmiştir. (Ege,Nr.177: 5)

Pertevsizin kullanılmaya başlanmasından, mikroskobun bulunuşuna kadar geçen süreçte bilim adamlarının çalışmalarının anlatıldığı bir başka yaşamöyküsünde, bilimsel buluşların önceki çalışmalara bağlı olarak geliştiği vurgulanmıştır:

Her halde çok eski zamanlarda yaşayan insanların (adese) ismi verilen iki tarafı hafifçe kabarık camları bildikleri muhakkaktır.../fakat fen bilgileri olmayan eski insanlar adeselerden faydalanmayı tabii düşünemezlerdi.../Aradan dört yüz yıl daha geçtikten sonra meşhur fen adamı Galileo bu adeseye bir nevi iç ayna ilave etmek suretiyle bununla ufak şeyleri büyülterek incelemek mümkün olduğunu isbat etmişti. Galileo'nun bu icadından aşağı yukarı elli yıl sonra Robert Hook adında akıllı bir İngiliz iki tarafı hafifçe kabarık olan bu cam vasıtasıyla gözle görülmeyecek kadar küçük şeylere bakarak bunları incelemek kabil olduğunu anlamıştı.../mikroskobun ortaya çıkmasına en çok hizmet edenlerden biri de Malphigidir. (Ege,Nr.188:9)

Bilimle uğraşanların toplumda her zaman saygıyla anılacağı belirtilmiştir:

“Bugün dünya yüzünde makine ile işleyen gemilerde seyahat eden insanlar, denizler aşırı memleketlerden ticaret eşyası getiren tüccarlar, bütün bu maddeleri kullanan insanlar, Robert Fulton'u sevgi ve saygı ile anmaktadırlar.” (Ege,Nr.184:8)

Telsiz telgrafı keşfeden bilim adamı Markoni'nin yaşamöyküsünde bilimin aşamalı ilerlediği, bilimsel bir buluşun yeni bilimsel gelişmelere olanak sağladığı verilen örneklerle açıklanmış, metnin tamamında da bu ilkenin altı çizilmiştir:

Fen adamları bir şey keşfederlerken eski buluşların çoğundan faydalanırlar. Elektrik, telgraf, telefon gibi çok faydalı icatlar, yeni yeni keşiflere yol açmıştır. Bu keşiflerden birisi de telgraftır. [...]Telsiz telgraf keşfedildikten sonra, bir çok fen adamları telsiz telefon üzerinde düşünmeye başladılar. Bütün bu araştırmalar nihayet radyonun keşfine kadar gitti. Bugün radyo herkesin seve seve kullandığı, bütün dünyanın birbiriyle haberleştiği bir alet olmuştur. Fakat bundan yirmibeş, otuz yıl önce sevgili vatanımızda bir radyo istasyonu bile yoktu. (Ege,Nr.174:9)

Florans hastabakıcı olmak istediğini söylediğinde ailesi buna karşı çıkar. Yalnız Nightingale ailesinin bir bir dostu olan doktor, hastabakıcılığının onurlu bir meslek olduğunu söyler ve Florans'ı destekler: “Dünyada büyük işler başarmak isteyen böyle bir insanın çalışmalarına muhtaç olan binlerce hasta var. Siz neden onu bundan alıkoymak istiyorsunuz. Bırakın Florans insanlığa yepyeni yollar açsın.” (Ege,Nr.161: 5)

Floranse'in kişiliğinde insanlığa yardım etmek, her şeyin üstünde bir değer olarak gösterilmiştir. 1854 yılında Türklerle Ruslar arasında çıkan bir savaşta İngilizler ve Fransızların Türklere destek göndermesi, Floranse'in da bu dönemde İstanbul'a gelerek, Selimiye hastanesi müdürlüğünü üstüne alması ve yaralı askerleri hiçbir karşılık beklemezsizin tedavi etmeye çalışması örnek davranış olarak gösterilmiş; alçakgönüllü olması öne çıkarılmıştır:“İngiliz hükümeti bu fedakar genç kızı vatanına getirmek için bir harp gemisi gönderdi. Londra'ya geldiği zaman büyük bir karşılama töreni yapacaklardı. Fakat Floranse Nightingale bütün bu törenlerin hiç birini istemedi. Bir gün sessiz sedasız, kimseye haber vermeden evine döndü.” (Ege,Nr.161: 5)

Sanatla uğraşan kişilerin saygı göreceği mesajı, Chopin'in başından geçen bir olayla verilmiş, böylece sanatın bir dalıyla uğraşmak özendirilmeye çalışılmıştır.Berlin'e giden Chopin arabasının atlarının değiştirmek için küçük bir kasabada mola verir. Çok sade görünümlü genç müzisyene pek önem vermeyen posta müdürü, önemli müşterilerle meşgul olmakta, önce onların işini görmeye çalışmaktadır. Bu sırada otelin lobisinde bir piyano gören

Chopin, başına geçerek çalmaya başlar. Herkes onun piyano çalışına hayran kalır. Atlarının hazır olduğunu düşünen Chopin, eserini tamamlamadan kalkmak üzereyken, posta müdürü onu durdurarak, kendisine en iyi atları tahsis edeceğini söyleyip, biraz daha çalması için rica eder. Chopin konserini tamamladığında, müdür itirazları kabul etmeden, Chopin'i kucaklayarak onun için özel olarak hazırlattığı yiyecek,_meyve, pasta dolu arabasına kendi götürür.(Ege,Nr.164:4)

I.2.1.5. Sağlığa Özen Gösterme

Çocuklar biyografilerin içeriğinde yer alan sağlıkla ilgili bazı konularda uyarılmışlardır. Çocukların okullarda yapılan aşılarından korkmamaları için 'çiçek' hastalığının korkunç ve bulaşıcı bir hastalık olduğu belirtilmiş, hatta abartılarak hükümetlerin de bu hastalıkla ilgili bir haber aldıklarında devreye girdiği söylenmiştir:

Hükümet, eğer yurdumuzun bir yerinde, yahut komşu memleketlerde bir çiçek hastalığı çıkarsa, hemen bütün memleket halkına haber verir. (Aşılınız... eskiden aşılınmış olsanız bile yeni bir aşı yaptırmak lazımdır. Belki eski aşınızın vakti geçmiştir. Çiçek mikroplarına karşı sizi koruyamaz. Vatandaş aşılınız!) diye hepimize hükümet haber verir. (Ege,Nr.158:4)

Ameliyat sonrası yaraların bakımı üzerine çalışan Jozeph Lister'le ilgili yazıda, çocuklara yaralandıkları zaman, yaraların mikrop kapmaması için almaları gereken önlemler hatırlatılmıştır:

Elinizi bir bıçakla kestiğiniz zaman yaranın mikrop almaması için çok dikkat edersiniz değil mi? hemen temiz bir pamukla üzerine tentürdiyot koyarsınız. Bahçede oynarken düşüp dizinizi yaraladığınız zaman, bu yarayı tertemiz bir küvetin içinde kaynamış su ile iyice yıkayıp temizlersiniz. Sonra, üzerine yine pamuk koyup temiz bir sargı ile sararsınız değil mi?acaba niçin yaraları böyle tertemiz, bembeyaz sargılarla sararsınız? Çünkü bu açık yaraların mikrop kapmalarından korkarsınız. (Ege,Nr.160:4)

Sadece hasta insanların değil, sağlıklı insanların da Beaumont'un buluşlarından yararlandığı söylenerek, doğru beslenme biçimleriyle ilgili bilgiler aktarılmıştır:

Bazı insanlar sadece sindirimi güç olan yemekleri severler. Ağır yağlı dolmalar, kızartmalar, çok baharlı, fazla ekşi yemeklerle midelerini yorarlar. Böyle sindirimi güç yemekleri adha çok

besleyici sanırlar. Halbuki ne kadar sindirimi kolay şeyler yersek o kadar midemizi yormamış oluruz. Böylece sağlığını uzun müddet koruyabiliriz. Midemizi yormamak için yemeklerimizi gayet iyi çiğnemeliyiz. Sofra başında daima neşeli olmağa, güzel şeylerden bahsetmeğe dikkat etmeliyiz.(Ege,Nr. 177:5)

Çocuklara, sofrada görgü kurallarına uymak, huzursuzluk çıkarmamak gibi davranışların kazandırılması hedeflenirken de bilimsel açıklamalardan yararlanılmıştır:

Doktor William Beaumont, genç hastasının midesini incelerken, neşeli ve kederli zamanlarda mide suyunun akışının nasıl değiştiğini gayet iyi görmüştü. Onun için pırıl pırıl sofraya takımları ile, gayet güzel hazırlanmış bir sofrada, nazik, kibar arkadaşlarla, yahut sizi seven anneniz, babanız ve sevimli kardeşlerinizle beraber yediğiniz bir yemek, gürültü, patırtı arasında, üzüntü ile yiyeceğiniz yemeklerden daha kolay sindirilir. Vücudumuza da daha çok faydası dokunur.(Ege,Nr.177:5)

Sivrisineklerin aşılacağı mikropları bulan Walter Red ve Ronald Ross'un yaşamöyküsünde, sivrisineklerin yaydığı hastalıklardan korunmanın yolları üzerinde durulmuştur:

Bizim sevgili yurdumuzun bazı bölgelerinde sıtma hastalığı birçok vatandaşımızı hasta etmektedir. Onun için hükümetimiz sivrisinekle durmadan savaşmaktadır. Siz sevgili çocuklar, bu sivrisinek savaşının ne demek olduğunu anlamak ve yurttaşlarımızın sağlığını korumak için sıtmayla savaşan memurların işini kolaylaştırmalısınız. Nasıl mı diyeceksiniz. Çok kolay! Nerede su birikintisi varsa, orasını kurutmakla, yahut sıtma savaşı yapan memurlarımıza bu su birikintilerini haber vermekle... (Ege,Nr.183,:5)

Biyografilerde dikkati çeken en önemli özellik, bilim ve sanat adamlarını başarıya götüren anahtar kavramların ısrarla vurgulanarak kullanılmasıdır. Onların da bir zamanlar çocuk olduğu, maddi, manevi zorluklar karşısında hiç ezilmedikleri, mücadeleci kimliklerinin baskın oluşu ve insanlığa katkıları hemen her yazıda defalarca yinelenmiştir.

I.2.2. Hatıralar

Atatürk'ün ölüm yıldönümlerine denk gelen 10 Kasım 1949 ve 9 Kasım 1950 tarihlerinde Bülent Kahyaoğlu, Vasfi Sertdemir, Melih Çağlayan, Fethi Köngül ve Muazzez Kargı'nın aktardığı Atatürk'le ilgili beş anı yer alır. Atatürk'ün kişilik özellikleri ve döneminin kimi toplumsal olayları "Atatürk'ten Hatıralar" başlığı altında verilmiştir. Anılarda

Atatürk'ün çocuk ve vatan sevgisi, zekası, çalışkanlığı, başından geçen olaylar ve bu olaylara verdiği tepkilerle vurgulanmıştır:

Kahyaoğlu'nun aktardığı anıda, Atatürk'ün ilke ve inkılaplarını yaşatmaya çalışmanın önemi vardır. Atatürk Cumhuriyet balosunda yaverlerinden birine “ben ölürsem ne yaparsın” sorusunu sorar. “Ben de ölürüm.” cevabından hoşlanmayan Atatürk şunları söyler:“Eğer beni gerçekten seviyorsan ölmemen lazım. Yaşamalısın ve benim telkin ettiğim ideallerin benden sonra da gerçekleşmesine, yaşamasına çalışmalısın. Hakiki sevgi budur.”(Kahyaoğlu, Nr.215:4)

Sertdemir'in anısı, Atatürk'ün vatan sevgisini ve zekasını örnekleyen anektodlardandır. İngiliz kralı İstanbul'a geldiği zaman topraklı elini Atatürk'e uzatmak istemez, elini mendiline silmek istediğinde, Atatürk gülererek:“-Majeste, der, o benim vatanımın toprağıdır, elimi kirletmez.

Sonra Kral Edward'ı elini silmesine vakit bırakmadan elinden tutup motordan rıhtıma çıkardı.” (Sertdemir, Nr.215:4)

Benzer bir örneği de Çağlayan'ın hatırasında görmek mümkündür. Atatürk, hastalandığında derin bir uykuya yatarak üç gün üç gece uyumuştur. Çevresindekiler, kendisine kızacağı endişesiyle ne zamandır uyduğunu sorduğunda, üç saat cevabını verme kararı alırlar. Atatürk uyandığı zaman sorduğu ilk soru, tahmin ettikleri gibi ne zamandır uykuda olduğudur. Ülkü, kendisine söylendiği gibi üç saat yanıtını verdiğinde, “her zamanki zeka kudretinden bir zerresini bile kaybetmemiş olduğunu gösteren Atatürk şu cevabı verir: İyi ama bu sakal üç saatlik değil.” (Çağlayan, Nr.215:4)

Atatürk'ün çocuk sevgisinin ön plana çıktığı Köngül'ün anısı, İzmir Hakimiyeti Milliye okulunun çocuk balosuna katılan Atatürk'ün çocuklarla yaşadığı bir olaya dayanır. Kendisine güzel sözler söyleyerek boynuna atılan yüzlerce çocuk karşısında Atatürk çok heyecanlanmış ve duygularını saklamamıştır:

Yaptığı harplerin heyecanı, kazandığı zaferlerin sevinci belki onu ağlatmamıştır. Fakat bu bir avuç Türk yavrusunun içten gelen coşkunluğu onu sarsmış, heyecanlandırmıştı. Gözlerine dolan yaşları zaptetmek için dudaklarını ısırды. Sonra heyecandan titreyen bir sesle yanındakilere döndü. Hiç unutamayacağım şu sözleri söyledi: İşte benim neslim bunlar! (Köngül, Nr.163:4)

Kargı'nın anısında, Atatürk'ü görmek için üç saat yürüyen bir ihtiyarın sevgi tezahürü vardır. Bu hatıradan anlatıldığı anıda Atatürk'ün halka yakınlığı vurgulanmıştır.(Kargı,163:4)

I.2.3. Doğa ve Fen Olaylarını Konu Alan Yazılar

Doğan Kardeş'in 151-225. sayılarında ağırlıklı olarak fen ve sağlık konuları işlenmiştir. Bu tür konulara ilgi duyan bir çocuk kendisine sunulan malzeme aracılığıyla içinde yaşadığı çevreyi daha iyi tanıyacak, bitkilerin yetişmesi, doğanın değişimi, dünyanın büyüklüğü, gece gündüz oluşumu gibi konularda bilgilenecek, sağlıklı beslenme ve yaşama bilinci kazanabilecektir.

İlgili konuları işleyen yazıların giriş paragraflarında, onlara yöneltilen sorular aracılığıyla, verilen bilgiler ile çocukların kendi yaşantıları arasında ilişki kurmaları sağlanmıştır. Çocukların doğa ve fen alanındaki türlü meraklarını gidermeyi amaçlayan bu yazılarda, bilimsel bilgiler, öyküler, somut örnekler, ilginç sorularla açıklanmış; yazarlar genelde, metinlerin sonunda, kazandırılması amaçlanan değerler doğrultusunda öğütler vermiştir.

Toplam yirmi yazının on dördü Nezahat Nurettin Ege'ye aittir: “Bitkiler Ne Kadar Yaşarlar?” (Nr.158), “Bitkiler Tohumlarını Nasıl Saçarlar?” (Nr.159), “Kalın Barsak Deyip Geçme” (Nr.163), “Selma Neden Çabuk Yoruluyor?” (Nr.164), “Orhan Ağabeyin Anlattıkları” (Nr. 165), “Dünyamız Ne Kadar Büyüktür?” (Nr.168), “Gündüz Gece Oyunu” (Nr.169), “Dünyamızın En Büyük Varlığı: Su” (Nr .170), “Bitkiler Susuz Yaşayamazlar” (Nr.171), “Vücudumuz Nasıl Ayakta Durur?”(Nr.176), “Niçin Havasız Yaşayamayız?” (Nr.179), “Güneş Işığının Tılsımı” (Nr.182), “Niçin Mevsimine Göre Giyiniriz?” (Nr.183),

“Vücudumuzu Nasıl Dinlendirebiliriz?” (Nr.186); Adem Şakar’ın iki yazısı mevcuttur: “Niçin Rüya Görürüz?” (Nr.216), “İnsanlar Takvimi Nasıl Buldular?”(Nr.223) “Hikayeci Teyze” imzasıyla bir yazı yayınlanmıştır: “Çiçeklerin Kraliçesi Gül”, Cevat Gobi “Hindistan Fili”ni yazmıştır. (Nr.224) iki yazı da imzasız yayınlanmıştır: Zürafa (Nr.197), Lale Bayramı (Nr.198)

1.2.3.1.Aktarılan Bilgilerin Çeşitliliği

Doğa ve fen olaylarını konu alan yazıların bir bölümü çocukların genel kültürlerine eklenecek ayrıntılar içerir. Bir yazıda dünyanın çeşitli bölgelerindeki iklim özelliklerinden söz edilmiştir:

Dünyanın bazı sıcak bölgelerinde çok, pek çok yağmur yağar. Oralarda ağaçlar gayet çabuk büyür. Acaba bu bölgeler neresidir biliyor musunuz? Amerika’nın Amazon nehri kıyıları. Afrika’nın Kongo nehri bölgeleri hep böyle sıcak ve çok yağmurlu memleketleridir.../Birleşik Amerika’nın Pasifik Okyanusu kıyılarındaki Kalifornia eyaletindeki portakal bahçeleri böyle yapılmıştır. (Ege,Nr.171: 5)

Metnin sonunda ülkemizin topraklarının ve ikliminin tarıma çok elverişli olduğu belirtilmiş, bunun için Allah’a şükretmek gerektiği söylenirken, gelişmiş tarım tekniklerini öğrenmek gerektiği vurgulanmıştır.

Allah’a şükredelim ki, sevgili vatanımız yağmurlu, sulak bölgeleri bol olan bir memlektir. Bizim yurdumuzun her köşesinde buğday, arpa, mısır, pirinç, fasulye, bakla ve her türlü yemiş ağacı yetiştirmeğe elverişli topraklar vardır. Bu mübarek topraklardan bol bol, çeşit çeşit yiyecek yiyecek yetiştirebilmek için tarım işlerinin en fenni, en yeni usullerini öğrenmek lazımdır. (Ege,Nr.171: 5)

Yazıların ikisi çiçek bayramıyla ilgilidir. 28 Mayıs- 12 Haziran tarihleri arasında Paris’te yapılan gül bayramına değinilmiş; ayrıca Orta Asya, Kafkasya, Lübnan, Kamçatka, Sicilya adaları, Yunanistan’da yetiştirilen güllerden söz açılmıştır. Gülün nasıl yaratıldığına dair iki de efsane’ye yer verilmiştir. (Hikayeci Teyze, Nr.205:8) Hollanda’da ise her yılın 1 Mayıs günü “lale bayramı” olarak kutlanmaktadır. İmzasız yayınlanmış bu yazıda,Hollanda kültüründe lalenin önemi üzerine açıklayıcı bilgiler verilmiş, Avrupa’ya lalenin Türkler sayesinde gittiği belirtilmiştir:“Binlerce cinsi olan ve maviden başka her renkte yetiştirilen

laleler, Avrupa'ya, Türkiye'den onaltıncı asrın sonuna doğru gelmiştir. O zamanki Türk padişahı hediye olarak Avusturya imparatoruna iki lale soğanı göndermiştir.”(Nr.198:8)

Savaş zamanının zor koşullarında laleden nasıl yararlanıldığı örneklenirken, Hollanda halkının nasıl çok tutumlu ve yaratıcı olduğu da vurgulanmıştır:

İkinci dünya savaşında Hollanda halkı laleden başka şekilde faydalandı; soğanlarından içenlerin söylediklerine göre çok lezzetli bir çeşit kahve yapmışlardı. 1944 yılındaki kıtlık sırasında lale soğanları Hollandalıların sofrasında patates ve ekmek yerini tutmuştu; bu soğanlar öğütülerek un haline getiriliyor ve ekmek ununa katılıyordu. (Nr.198: 8)

Güneşin konu edildiği bir başka yazıda,güneş ışığının canlılar üzerindeki etkisi hakkında bilgiler verilmiş; bu etki özellikle, hayvanat bahçesine kapatılan kaplan ve aslanların vücutlarında görülen değişiklikler etrafında anlatılmıştır:

Yıllar önce Avrupa'nın meşhur şehirlerindeki hayvanat bahçelerinde dünyaya gelen, yahut mini mini bir yavru iken memleketlerinden tutulup buralara getirilen arslanların, kaplanların bacaklarının kemikleri çok zayıf olmakta ve eğilmekte imiş. İlk zamanlar kimse bunun sebebini anlayamamış. .../tabiat bilginleri yeni baştan tecrübeler yaptılar. Nihayet bu zavallı hayvanların vücutlarının yeter derecede güneş görmediği için böyle olduğunu anladılar. Ancak güneş ışığı vücudun derisinin üzerine değdiği zaman vücut kalsiyumu kullanabilmekte, onu kemik ve diş haline koyabilmektedir. (Ege,Nr.182: 4)

Camdan gelen güneşle de yeteri derecede kalsiyum alamayan hayvanlara balık yağı içirilerek, kemiklerin kalsiyumu kullanabilmesi sağlanmıştır. Balık yağının neden kalsiyum deposu olduğu açıklamış, çocuklara yeterli kalsiyum alabilmeleri için güneşten yararlanmaları salık verilmiştir.

Çocuğun dikkatini kendi bedenine yönelteceği yazılardan ilki, mevsime uygun giyinme üzerinedir. Güney Kutbuna giden bir adamın hikayesinden hareketle hava durumuna uygun giyinmeye dikkat çekilmiştir:

Siz hiç Güney kutbuna gitmiş olan Amiral Byrd'in hikayesini işittiniz mi?Amiral Byrd yıllarca evvel, bir gün New York şehrinde arkadaşlarıyla birlikte bir gemiye binerek güneye doğru gitmeye başlamıştı. New York açıklarında hava serin olduğu için güney yolcularının üstlerinde kalın lacivert yünlü subay elbiseleri, ayaklarında da kalın iskarpinler vardı. fakat bu subayların bavullarında çok sıcak ve çok soğuk memleketlerde giyilebilecek başka elbiseler de bulunuyordu...(Ege,Nr.183:9)

Doğan Kardeş'te, vücudun işleyişi hakkında bilgi aktarılırken, insanların nasıl rüya gördüklerine dair de bilimsel açıklamalar yapılmıştır. Bazı insanların rüyalardan geleceğe dair fikirler çıkarmaya çalışmasının doğru bir yaklaşım olup olmadığı sorusunun cevabı, bilimsel yaklaşımla açıklanmıştır:

Bazı insanlar rüyalardan geleceğe dair fikirler çıkarmaya çalışırlar. Rüyalardan böyle bir şey anlaşılır mı? bugün bize atomu, güneşi ve bitkileri anlatan bilim acaba rüyalarımız için de bir şey söyleyebilir mi? bu soruya 'evet' diyebiliriz. Bilginler rüyalarımızın beynimizin çalışmasıyla sıkı sıkıya ilgili olduğunu söylüyorlar. Beynimizin üst kısmında milyonlarca hücre vardır.../Rüyalar gerçekten olacak bir işi önceden haber verirler mi? ilim bunu kabul etmiyor. Rüyalar yalnız insan vücudunda bir hastalığın başladığını söyleyebilirler. (Şakar,Nr.216: 8)

Doğan Kardeş'in incelenen sayılarında iki yazı hayvanlarla ilgilidir. Orta ve Güney Afrika çöllerinde yaşayan zürafaların özellikleri hakkında bilgilerin verildiği imzasız ilk yazı farklı kültürlerle ilgili ipuçları içermektedir: "Afrika köylerinden geçen bir yolcu çok kere bir köy ağlından bir zürafa boynunun veya başının uzandığını görür."(Nr.197:5)Olumlu kişilik özelliklerinin yakıştırıldığı zürafanın etinin de çok lezzetli olduğunun belirtilmesi okuyucuyu ilk başta yadırgatmaktadır: "Zürafa iyi kalpli, zarif bir hayvandır. Etrafındaki hayvanlarla güzel güzel yaşar. İnsanlar zürafaları çok lezzetli etleri ve derileri için vururlar. Zürafa avcılığı at üzerinde yapılır."(Nr.197:5)

Hindistan başbakanı Nehru'dan istenilen fil yavrusu üzerine Doğan Kardeş sayfalarında sıkça rastlanan "fil" konulu yazılardan biri olan "Hindistan Fili"nde, fillerin nerede yaşadığı, fizyolojik özellikleri, fil dişleri, fildişi avcılığıyla ilgili ansiklopedik bilgiler verilmiştir.Metnin sonunda çocuklar, Hindistan'dan gelen fili görmeye yönlendirilmiştir: "Hindistan Başbakanı Nehru amcanın Doğan Kardeş vasıtasıyla Türk çocuklarına hediye ettiği Mohini adlı fili muhakkak görsünler, incelesinler. Bakalım buradaki tariflerden başka neler görmüş olacaklar."(Gobi,Nr.224:9)

İnsanların tarihten bugüne kullandıkları takvimlerin bilgisi, bir öğrencinin sorduğu sorulara öğretmenin yaptığı açıklamalar çerçevesinde verilmiştir. (Şakar,Nr.223:9)

I.2.3.2.Bilgiyi Soruya Dönüştürerek İlgi Uyandırma

Nezahat Nurettin Ege, genelde bilgileri sohbet havasında aktarmış, çocukta merak uyandıracak sorular sormuş, çocukla iletişimi öncelikle bu yolla kurmuştur:“Bir mevsim yaşayan bitkilerin bazılarının isimlerini söyleyebilir misiniz? İsterseniz beraber araştıralım. Mesela süs bezelyesi, aslanağzı, gelincik...gibi bitkiler her yıl dikilen ve mevsim sonunda ölen bitkilerdir../ Sevgili çocuklar, tabiattaki her varlığın kendine göre bir yaşayışı var değil mi?” (Ege,Nr.158:5) veya “Bitkilerin tohumlarına hiç dikkat ettiniz mi? mesela yeşil salata tohumu hiç gördünüz mü? Yeşil salatanın tohumu elinizdeki kurşun kalemin ucu kadardır. Bu mini mini siyah tohumdan koskocaman bir baş yeşil salata çıkmaktadır.”(Ege,Nr.159:5) gibi..

Senelik ve uzun ömürlü bitkiler hakkında bilgiler de verilirken çocuklar çevrelerini ve doğayı daha dikkatli gözlemeye yönlendirilmiş; sorular aracılığıyla doğada görülen değişimlerin nedenlerini sorgulamaları amaçlanmıştır:

Sonbaharda okullar açıldıktan biraz sonra havalar serinlemeye başlar. Bu günlerde kırların, bağ ve bahçelerin manzarası yavaş yavaş değişir. Sanki bir peri elindeki sihirli değneği ile her ağaca bir defa dokunmuş gibi, hepsinde bir değişiklik görülür../küçük çocuklar sorarlar: ‘Bu çiçekler nereye gitti? Bu ağaçlar kurudu mu? Çayırlar çimenler niçin sarardı?’ Acaba siz bu sorulara cevap verebilir misiniz? (Ege,Nr.158:5)

Metinde çocuklar, yaşadıkları yerin dünya üzerinde kapladığı alan, dünyanın büyüklüğü, evrendeki diğer yıldızlar ve Dünya’nın evrenden görünümü üzerine düşünmeye yönlendirilmiştir. Soruyla dikkat çekme bu yazıda da vardır:“Siz hiç seyahat ettiniz mi? Mesela İzmir’den İstanbul’a yahut Mersin’den Konya’ya hiç gittiniz mi? Acaba bu seyahati yaparken dünyamızın üzerinde ne kadar bir yer gitmiş oldunuz? Bunu hiç düşündünüz mü?.../ Yıldızlı bir gecede gökyüzünü seyretmekten hoşlanırmısınız?” (Ege,Nr.168:9)

Üç yazı hava, su ve güneşin yeryüzü yaşamı için vazgeçilmezliğini gösterir niteliktedir. Suyun genel olarak canlılar için temel bir gereksinim olduğu, gündelik yaşamın içinde ona ayrılan payın sorgulanmasıyla vurgulanmıştır. Bu sorgulama da çocuğa yaptırılmıştır:

Acaba suyu niçin kullanıyoruz.../ bunu anlayabilmek için bir su araştırması yapmak ister misiniz? Bunun için sabahleyin yataktan kalktığımız dakikadan, ta gece yatıncaya kadar su ile neler yaptığınızı, yediğiniz, içtiğiniz, kullandığımız Şeylerin içinde suyun ne büyük rol oynadığını gösterecek bir liste yapınız.../göreceksiniz ki az bir zaman içinde koskocaman bir liste yapmış olacaksınız. O zaman insanların yeryüzünde susuz yaşayamayacaklarını anlamış olacaksınız. (Ege,Nr.170:8)

Havanın vazgeçilmezliği de yine doğrudan çocuğun kendinde fark edebileceği bir sorunun cevabıyla verilmek istenmiştir: “Hızlı koştuğumuz zamanlar niçin sık sık nefes alıyoruz, bunu hiç düşündünüz m? İsterseniz bunun sebebini beraberce araştıralım.” (Ege,Nr.179:4)

I.2.3.3.Bilgiyi Güncel Yaşamla İlişkilendirerek Verme

Gündelik yaşam içinde sıklıkla karşılaşılan nesne ve durumlarla ilişkilendirilmiş bilgileri kavrayabilmek her yaş için daha kolaydır. Niteliği ne olursa olsun bilgiyi ocuk için anlaşılır kılmanın en basit yolu onun tanıdığı, bildiği bilgilerden hareket etmektir.

Bitkilerin su olmadan yaşayamayacağı üzerinde durulan bir başka yazıda, susuz bölgelerde tarım yapmanın çarelerini arayan insanların buluşları hakkında bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler aktarılrken yine somut örneklerden yararlanılmıştır:

Evinizdeki, yahut sınıfınızdaki saksıyı sulamağı unuttuğunuz zaman ne oluyor, görüyorsunuz. Zavallı çiçeğin yaprakları soluyor, nihayet kuruyup gidiyor.

Yazın sıcak aylarında bahçedeki çiçekler, sebzeler sulanmazsa ne oluyor biliyorsunuz. Bazı yıllar gazetelerde, radyolarda Şöyle haberler görüyoruz, işitiyoruz: ‘ bu yıl Konya taraflarında çok büyük bir kuraklık sürmekte... Çiftçiler mahsullerinin yanmasından korkuyorlar... (Ege,Nr.171: 5)

Dünya'nın ne kadar büyük olduğunu, çocuklara kavratmak için harita leğinden yararlanılmıştır:

Siz hiç bulunduğunuz Őehrin, yahut kasabanın adını, dünya haritasında aradığınız mı? yahut memleketimizin yerini kre üzerinde buldunuz mu? Eğer sizin kasabanızın veya kynzn adı dünya haritasında yoksa, sizin kasabaya en yakın büyük Őehrin ismini arayınız. Sizin koskocaman bir Şehir olarak gördüğünüz yer, dünya haritası üzerinde sadece mini mini bir nokta olarak gösterilmiştir, değil mi? Çünkü dünyamız o kadar byktir ki, ancak bir mini minicik nokta bizim Şehrimizin yerini, böyle bir harita üzerinde göstermeğe kafi gelir. (Ege,Nr.168:9)

Vücudumuzun duruşu ile sağlığımız arasında sıkı bir ilişki olduğunun belirtildiği bir diğer yazıda, çocuklara doğru duruş becerisi kazandırılmaya çalışılmıştır. Yazar vücudu ayakta tutan mekanizmayı çocuğun anlayabileceği bir dille, somutlaştırma yaparak anlatmıştır. Doğru duruş alışkanlığı kazanmamış kişilerin vücutlarındaki değişiklikleri açıklarken de örneklemeden yararlanılmıştır:

Siz hiç yaz günleri hortum ile bahçeyi suladınız mı? Bazen hortum dolanır, dolanır, içinden su ince akmağa başlar. O zaman hemen hortumu açarsınız ve suyun büyük bir hızla aktığını görürsünüz. Tıpkı onun gibi eğer vücudunuzu top gibi yaparak yatarsanız, yahut biçimsiz bir vaziyette otursanız, damarlarınızdaki kan kolaylıkla her tarafa gidip gelemez. Siz de iyi beslenemezsiniz. (Ege,Nr.176: 8)

Japonların bacaklarının eğri olduğunu söylerler. Çünkü Japonların evlerinde, bizim evlerimizde olduğu gibi masalar, kanepeler, sandalyeler yoktur. Onlar yerdeki minderler üzerinde otururlar. Onun için Japonların bacakları bizden başka türlü bir alışkanlık peyda etmektedir. Daima at üstünde yaşayan bazı aşiretlerin ahalisinin de bacakları adeta () şeklindedir. Demek ki yaşayışımız kemiklerimize ve etlerimize türlü türlü şekiller verebilmektedir. (Ege,Nr.176:8)

Sağlıklı yaşamda vücudun dinlenmesinin de önemli olduğunun vurgulandığı bir diğer yazıda ise, bunu sağlamak için hafif yemeklerin, temiz havanın, rahat bir yatağın, yeterli uyku uyumanın gerekliliği belirtilmiş, eğer bunlar yerine getirilmezse, çocukların yeterli derecede büyüemeyecekleri söylenmiştir. Dinlenmenin bir ihtiyaç olduğu çocukların günlük yaşamlarında karşılaştıkları deneyimler hatırlatılarak verilmeye çalışılmıştır:

Koşmaca, saklambaç oynarken, ip atarken arada sırada durup dinlenmek istersiniz değil mi?Bütün gün çalıştıktan, koşup oynadıktan sonra da geceleyin uzun uzun, tatlı tatlı uyumak ihtiyacı duyarsınız değil mi? Gece uyurken iyice dinlenebilmeniz için vücudunuzu uykuya hazırlamanız lazımdır. Acaba kendinizi uykuya nasıl hazırlayabilirsiniz? (Ege,Nr.186: 4)

I.2.3.4. Bilgi Aktarımında Öykülemeyen Yararlanma

Doğa olaylarını öyküleştirecek anlatma, çocuğun bilgiyi hem belleğinde daha kolay tutmasına yardımcı olacak hem de bilginin bir ilişkiler ağı içinde daha görünür, anlaşılır kılınmasını sağlayacaktır. Az sayıda yazıda da olsa, arada anlatılan küçük bir hikaye ile konu da somutlaştırılmış ve ansiklopedik bilgi aktarımından uzaklaşmıştır:

Turgut'un köşklerinin bahçelerinde bir çınar ağacı vardır. Turgut'un babası bu ağacın hikayesini şöylece anlatıyordu: 'Büyükbabam on yaşında iken bu ağaç yine böyle kocaman imiş. Büyükbabam ağacın en üst dallarına kadar tırmanır, oradan mavi denizin üzerindeki yelkenli gemileri seyredermiş. Bu söylediğim şeylerden aşağı yukarı yüz yıldan fazla bir zaman geçmiş bulunuyor. Turgut babasına:

-Babacığım acaba ben sizin yaşınıza geldiğim zaman yine bu çınar ağacı böyle duracak mı? diye sorduğu zaman babası:

-Ümit ederim ki durur. Biz ağaçlarımıza çok iyi bakıyoruz, cevabını vermişti.
(Ege,Nr.158:5)

Öyküde ayrıca, babanın "biz ağaçlara iyi bakıyoruz oğlum." sözleriyle ağaçların, doğanın korunması konusunda duyarlılık özendirilmiştir.

Dünya üzerinde hiçbir canlının oksijensiz yaşayamayacağı söylenmiş, oksijenin öneminin daha iyi anlaşılması için, bir öykü anlatılmıştır. Öyküde, İstanbul'dan Edirne'ye giden bir otobüsün bozulması üzerine; geceyi bir köy evinin küçük odasında geçirmek zorunda kalan yolcuların başından geçen bir olay anlatılmıştır. Küçük oda havasız kalınca, yanmakta olan gaz lambaları da söner, bunu üzerine yolculardan biri bunun havasızlıktan kaynaklandığını söyler: "Odanın kapısını açınız. Lambalar havasızlıktan söndü. Bakınız odanın havası ne kadar bozuldu. Siz hissetmiyor musunuz? dışarıyı ne kadar soğuk olursa olsun hepimizin havaya ihtiyacı var. Lütfen kapıyı açınız!"(Ege,Nr.179:4)

Sağlıklı beslenmenin, güneş ışığından yararlanmanın, jimnastik yapmanın insan sağlığı üzerindeki etkilerinin anlatıldığı bir yazıda, kurgu iki kahramanın üzerinden verilmiştir. Selma bir gün Leyla'ya çok çabuk yorulduğunu söyler. Leyla eve gidince bunun nedenlerini düşünmeye başlar ve ailesinden yardım ister. Leyla'nın anne ve babası sağlıklı olmak için neler yapmak gerektiğini çocuklarına açıklar:

Selma tabii ki çabuk yorulur. Ancak bacaklarının etleri kuvvetli olan çocuklar hızlı koşabilirler. Vücudumuzun etleri de yediğimiz etlerden yapılıdır. Kuvvetli bir çocuk olabilmek için vücudun muhtaç olduğu yiyecekleri yemek lazım. Sonra da etlerin kuvvetlenmesi için jimnastik yapmalı. (baba) (Ege,Nr.164: 9)

.../tabii sade yemekle de insan kuvvetli olmaz. Açık havada, güneş altında bol bol hareket etmeli, jimnastik yapmalı. Halbuki Selma'nın annesi çocuğunun soğuk olmasından çok korkar, onu daima evin içinde saklar. (anne) (Ege,Nr.164: 9)

Gece gündüz oluşumuyla ilgili bir bilginin verilmesinde de dramtizasyondan yararlanılmıştır.Gece gündüz oluşumu çocuklara dramtizasyon yöntemiyle anlatılmış, somut örnekler verilmiştir:“İsterseniz size bir (Gündüz Ve Gece) oyunu öğreteyim de sınıfta arkadaşlarınızla birlikte oynayınız. Mesela sınıfta bir çocuk Dünya olsun. Bir tanesi de Güneş. Güneş ortada dursun. Dünya onun bir tarafında dursun. Sonra dünya yavaş yavaş kendi kendine olduğu yerde dönsün.” (Ege,Nr.169:8)

I..2.3.5.Sağlıkla İlgili Uyarılar

Doğan Kardeş'te bazı temel kavram ve değerlerin sıkça yinelendiği görülür. Çocuk sağlığına verilen önem, yazı türü ne olursa olsun sağlığı ilgilendiren her bilgede yapılan uyarılarda belirginleşir.

Ege, suyun insan sağlığındaki etkilerini açıklarken neden su içmek gerektiği üzerinde de durmuş ve çocukları su içmeye özendirmiştir:

Vücutumuzun sağlığını korumak için bol bol su içmeliyiz. Vücutumuzun içi de tıpkı dışı gibi temizlenmeye muhtaçtır. İçtiğimiz sular vücutumuzun içini gayet güzel temizler.../su vücutumuzdaki kanın en büyük yardımcısıdır. Kanımızın büyük bir kısmı sudur. Damarlarımızın içinde dolaşan bu sular, vücutumuzun her köşesine yiyecek taşır.” (Ege,Nr.170:8)

Kahve, çay gibi maddelerin çocuklar için zararlı olduğu belirtilmiş, bu içeceklerin insan vücudundaki etkilerinden söz edilmiştir:“Kahve ve çay sinirleri uyanık tutan, adeta kamçılaman şeylerdir. Kahve ve çay içen insanların sinirleri etlerine yanlış emirler verir; onların etleri lüzumsuz yere hareket etmek ister. Böyle kadınlara ve erkeklere biz (sinirli insan) deriz.” (Ege,Nr.170, 8)

Ege, bir başka yazısında sağlıklı olmak için iyi beslenmenin yanı sıra, yeterli uyku uyumanın, sigara ve alkolden uzak durmanın gerekli olduğunu da sağlıklı bir sporcu olan “Orhan Ağabey’in Anlattıkları” ile vurgulamıştır: “Biz bütün sporcular vücutumuzun en çok ihtiyacı olan yemekleri yeriz. Bol sebze, bol meyve, halis buğday, yulaf irmik gibi sıcak

şekerli lapaları sabah kahvaltısında yeriz. Bol bol uyku uyuruz. Sigara, bira, şarap, viski gibi içkileri ağızımıza almayız.” (Ege,Nr.165:9)

Metinde çocukların sigara ve alkol kullanmamaları gerektiğinin gerekçeleri açıklanmış, iyi bir Türk vatandaşı olmak için de sağlıklı olmanın gerektiği belirtilmiştir, Çocuklara sağlıklarından kendilerinin sorumlu olmaları gerektiği bilinci kazandırılmak istenmiştir:

Çocuklar Orhan Ağabey’in anlattıklarına hak vermişlerdi. Büyüdükleri zaman iyi bir meslek sahibi, iyi bir Türk vatandaşı olabilmek için sağlıklarını korumaları lazım geldiğine inanmışlardı. Onun için sigara ve alkollü içeceklerden korunacaklardı. Açık havada bol bol jimnastik yapacaklar, her gece açık pencereci bir odada uzun bir uyku uyuyacaklar ve geceleri yatağa erken gireceklerdi. Her gün de bol bol taze sebze meyve yemeğe, en aşağı beş bardak su içmeğe dikkat edeceklerdi. Böylelikle kendi sağlıklarını kendileri koruyacaklardı. Anneleri, babaları, öğretmenleri değil...(Ege,Nr.165:9)

Beslenmenin iç organlar üzerindeki etkisi ve kalın bağırsağın rolü de bir yazıyla ortaya konmuştur. Metinde kalın bağırsağın görevleri anlatılmış, onun çalışmasına yardım etmek için çocukların beslenme alışkanlıklarına dikkat etmeleri gerektiği belirtilmiş, sağlıklı olmak için nasıl beslenmeleri konusunda bilgiler sunulmuştur. Bu bilgileri yazar çocuğa doğrudan vermiştir.Ayrıca, çocuklara neden sağlıklı beslenmeleri gerektiği açıklanmıştır:

Sizin yaşınızdaki çocuklar, büyüme çağında oldukları için, yiyeceklerine çok dikkat etmelidirler. Çünkü vücudunuz, hem her gün sarf ettiğii kuvveti yerine getirmek zorundadır, hem de gelişmek için yeni yeni besi maddeleri toplamak ihtiyacındadır. Onun için sıhhatli, kuvvetli bir çocuk olmak isteyenler yemeklerine çok dikkat etmelidirler. Tıpkı iyi bir öğrenci olmak isteyen çocuğun derslerine dikkat etmesi gibi. (Ege,Nr.163:9)

Gündüz ve gece yaşamının anlatıldığı bir yazıda, çiçekler, hayvanlar ve insanlardaki gündüz ve geceye bağlı değişikliklere yer verilmiştir. Bu arada gece uykusunun çocuklar için çok önemli olduğunun vurgulanması da unutulmamıştır:

Dünyada hiçbir şey gece uykusu kadar insanın sağlığına yardım edemez. Sizin yaşınızdaki yavrular gecenin bu sessizliğii içinde rahat ve sakin bir uyku uyuyarak gürbüz, akılı, neşeli bir çocuk olabilirler. Tabiatın istirahat için ayırdığı gece saatlerini eğlence, sinema gibi şeylerle israf ederek yeter derecede uyku uyuyamıyan çocuklar bilmeyerek kendilerine büyük fenalık ederler.../ Allah’a şükredelim ki dünyamız böyle kendi etrafında dönerek bize uzun, rahat bir uyku uyuyabilecek kadar sessiz, sakin bir gece veriyor. (Ege,Nr.169:8)

Güneşin yayarlarından söz edilirken, sağlıklı olmak için güneş banyosu yapmak gerektiği belirtilmiş ancak her şeyde olduğu gibi bunda da dengeli davranmak gerektiği vurgulanmıştır:

Yazın güneş banyosu yapan insanlar ne kadar sıhhatli, ne kadar kuvvetli görünürler değil mi? güneş banyosu yapmak iyidir ama, derimizi güneşte çok fazla karartmak bazen güneş yanıkları yapar. Bu yanıklar çok fena acır ve insanı hasta edebilir. Güneş banyosu yaparken de, her şeyde olduğu gibi ne çok fazla ne çok az, ikisi olmasına dikkat etmelidir. (Ege,Nr.182:4)

Oksijenin önemi belirtilirken, çocukların sağlıkları için temiz havaya ihtiyaç duydukları ifade edilmiştir: “Sizin yaşınızdaki çocuklar, evde ve okulda odaların sık sık havalandırılmasına ve kapalı yerlerde sıcaklık derecesinin (18-20) derece arasında olmasına dikkat etmelidirler.../eğer vücudumuzu sıcak tutar, odalarımızı havalandırırken cereyanda kalmaktan sakınırsak, bu kış mevsimini de hasta olmadan güzel güzel geçirebiliriz.”(Ege,Nr.179:4)

Çocuklara mevsimlere göre giyinme alışkanlığı kazandırılmaya, sağlıklarını koruma bilinci geliştirilmeye çalışılmıştır:

Bizim sevgili vatanımızda bazı mevsimler çok soğuk bazı mevsimler çok sıcak, bazen de ikisi ortasıdır. Sizin yaşınızdaki çocuklar hangi mevsimlerde hangi elbisenin giyileceğini bilirler.annenizin babanızın size hatırlatmalarına lüzum kalmadan soğuk havalarda kalın paltonuzu, ılık havalarda pardösünüzü giymeği siz kendiniz düşünmelisiniz.bunlardan başka yağmurlu havalarda ayağınıza lastiklerinizi, arkanıza yağmurluğunuzu giymeği unutmamalısınız. Vücudunuzu soğuktan, ıslaktan korumakla sağlığınıza koruyabileceğinizi bilirsiniz. İnsanlar kendi sağlıklarını kendileri korumağı öğrenmezlerse hastalıktan kurtulamazlar. (Ege,Nr.183:9)

Doğa ve fen olayları hakkında bilgiler verilirken, bir çocuğa yakışacağı düşünülen bazı davranış kalıpları konusunda uyarı ve öneriler de unutulmamıştır: Çocuklara giyinmek, çamaşırları ütölemek, ayakkabıları boyamak gibi konularda sorumluluk almanın; anne babalarına yardım etmenin önemi yazar tarafından doğrudan anlatılmıştır:

Sizin yaşınızdaki çocuklar elbise ve çamaşırlarını, ayakkabılarını, çoraplarını dikkatle kullanmasını bilirler. Kız ve erkek çocuklar, kendi elbise ve çamaşırlarını ütüyerek, yerlerine koyabilirler. Böylelikle sevgili anneciklerine yardım etmiş olurlar.../ sizin yaşınızdaki kız ve

erkek çocuklar, annelerinin, babalarının en sadık dostu, en büyük yardımcıları olmalıdırlar.
(Ege,Nr.183:9)

Bir başka yazıda,iyi bir Türk vatandaşının yalnız kendini düşünmeyeceği, çevresindeki insanları bilinçlendireceği Leyla'nın babasının dilinden verilmiştir: “İyi bir Türk vatandaşı sadece kendini düşünmekle kalmaz. Bütün dostlarının, bütün Türk milletinin hatta bütün insanların iyiliğini düşünür. Herkese doğru yolu göstermeği kendisine en büyük vazife bilir.” (Ege,Nr.164: 9)

Her türlü alışkanlığın küçük yaşlarda kazanılacağı belirtilmiş, vücudun duruşuyla ilgili sorun yaşayan çocuklara öneriler sunulmuştur:

Çocukluk çağı her çeşit iyi alışkanlıklar kazanabilmek için elverişli bir devredir. Onun için yürürken, ders çalışmak için masanızın önünde otururken, eğer vücudunuz istenilen vaziyeti almıyorsa, doktorun verdiği jimnastikleri yaparak bu bozuklukları düzeltiniz.../ velhasıl sağlığımızı koruyabilmek için muhakkak vücudumuzun duruşuna çok dikkat etmeliyiz.
(Ege,Nr.176:8)

I.2.4 Ansiklopedik Bilgiler

Doğan Kardeş'te yer alan sütunlardan biri “Ansiklopedi” üst başlığını taşır. Her sayıda yer almayan bu sütunda imzasız olarak hayvanlar, bitkiler ve çocukların ilgisini çekebilecek konularla ilgili açıklayıcı, kısa ilginç bilgiler verilmiştir. Çocukların içinde yaşadıkları dünyayı tanımalarına, hayvanlar ve bitkilerle ilgili ayrıntıları görmelerine olanak sağlayan bu bilgiler; dolaylı olarak doğayı sevmelerine ve koruma bilinci geliştirmelerine yardım eder. Bilgilerin aktarımında doğrudan mesaj verme kaygısı güdülmemiş, benzetmelerden yararlanılmıştır. “İdman Yapan Bitkiler”, “Kaplumbağaların Kurnazlığı”, “Filler Kongresi” başlıklarında olduğu gibi anlatımda bilimsel bir dil kullanmak yerine, çocukların ilgilerini canlı tutacak somutlaştırmalar yapılmıştır.

Çocuk, hayvanların dünyasına, “Avcı Kuş, İnsan Kuş” (Nr.159: 6), “Hayvanlar Ne Kadar Yaşar-Acayip Hayvanlar” (Nr.163:6-7), “Bukalemunun Dili”(Nr.164:6-7), “Kedi Köpek Görünce Sırtını Niçin Kabartır”(Nr.165:3), “Dünyanın En Büyük Hayvanat

Bahçesi”(Nr.167:6-7), “Filler Okulu, Cüce Balık, Yağından İlaç Yapılan Kuş” (Nr.169: 6-7), “Horoz Döğüşleri” (Nr.170: 6-7), “Dört Ayaklı Yüzücüler, Hayvanat Bahçesindeki Bir Filin Yemeği” (Nr.171:6-7), “Kaplumbağanın Kurnazlığı” (Nr.172:6-7), “Filler Kongresi”(Nr.179:6-7), “Baykuş-Anasız Çıkan Yavrular”(Nr.182: 6-7), “Sesli Balık, Maymunların Hastalığı”(Nr.185:6-7), “Hayvanat Bahçesindekilerin Yedikleri ve Karıncalar” (Nr.203:9) başlıklı yazılarla sokulmuştur.

Bitkilerle ilgili yazılar:“Şerbet Veren Ağaç”(Nr.159: 6), “Dünyanın En Sert Ağacı”(Nr.164:6-7), “Kinin Ağacı İstirahat Ederken Ve Çalışırken”(Nr.168:6-7), “Krizantem, Kameliya, Daliya Ve Yıldız Çiçeği”(Nr.171:6-7), “Bitkilerin İdmanı”(Nr.172:6-7), Dünyanın En Yaşlı Ağaçları”(Nr.185:6-7), Tabiatın Barometresi (Nr.190: 6-7)

Ayrıca, sabundan dominoya, konserveden naylona,futboldan şemsiyeye açılan geniş bir yelpazede çocuklara ilginç gelebilecek ayrıntılarda bilgiler de aktarılmıştır. “Süs İçin- El Tanıma Oyunu, Hak Haktır”(Nr.163:6-7), “Bir Milyon, Sabunu Kim İcad Etti”(Nr.164:6-7), “Yağ Niçin Suyu Karışmaz-Domino Bilmecesi- İlk Konserve”(Nr.165: 3), “Yeni Bir Orkestra”(Nr.168: 6-7), “Naylon Nedir”(Nr.169: 6-7), “Kaybolan Şehir, Şemsiye”(Nr.170: 6-7), “Yemediğimiz Birkaç Yemek- Dünyanın En Eski Kitaplığı- El Arabasını Kim Bulmuştur”(Nr.172: 6-7), “Okula Gitmeyen Çocuklar- Futbolun Tarihi- Mısır’ın Başkenti Nasıl Kuruldu”(Nr.179: 6-7), “Sahibinin Sesi- Çin’de Tuhaf Aletler”(Nr.182:6-7), Dünyanın En Garip Oteli(Nr.190: 6-7), “Yurdumuzda İlk Kitap Gazete Ne Zaman Basıldı”(Nr.203:9).

Aşağıda verdiğimiz metinler, “ansiklopedi” sütununda bilgi aktarımının ne tür olduğunu gösterir tipik örneklerdir:

HAYVANAT BAHÇESİNDEKİLERİN YEDİKLERİ

Hayvanlar arasında midesi en nazik olan hayvan zürafadır. Bol bol süt içer, ot ve saman yer. Yediği şeyler taze olmazsa, zürafanın hemen midesi bozulur. Deve kuşu ne bulsa yiyen-hatta bazen çivi veya düğme bile yutan- pisboğaz bir hayvandır. Ama bahçe memurları sırası gelince

hayatlarıyla ödedikleri bu oburluktan deve kuşlarını korurlar. Onlara lahana, arpa, mısır çerez olarak dövülmüş midye kabukları verilir. Ayıların yemeği, vahşi hayvanlara verilen çiğ et arıklarına çeşitli sebze ve kepek katılarak pişirilmek suretiyle hazırlanır. (Nr.190: 6-7)

BİTKİLERİN İDMANI

Geçenlerde İllinois üniversitesinde pek meraklı bir deneme yapıldı. İnce bir mimoza dalına hafif bir ağırlık bağlandı. İlk önce yere kadar eğilen dal bir müddet sonra düzle düzle eski halini aldı. Ağırlığın her gün arttırılması suretiyle birkaç gün tekrarlanan bu denemeden sonra, dalın diğer dallara göre daha kalın, daha iri bir hal aldığı görüldü. Şimdi aynı deneme mimozadan başka bitkilerle de yapılmaktadır. (Nr.172:6-7)

DÜNYANIN EN GARİP OTELİ

İngiliz Kenyasındaki bir ormanın tam ortasında bulunan bir çayırda, asırlık, muazzam bir yabani incir ağacının tepesinde ufak bir otel vardır. Otelin günlük fiyatı 100 lira olduğu halde, boş bir yatak bulabilmek için yıllarca önce sıra almak lazımdır. Buraya en çok Amerikalılar, İngilizler ve Hintliler gelir. Ziyaretçiler otelde kaldıkları müddetçe, balta girmemiş ormanın bütün vahşi hayvanlarını yakından görebilirler. (Nr.190: 6-7)

Doğan Kardeş'te düzensiz aralıklarla yayımlanan "Ansiklopedi" bölümünde ele alınan konularda çocukların ilgi ve merakları göz önünde bulundurulmuş, bu yazılar onların doğa ve hayvanlar hakkında bilgilenmelerine olanak sağlamıştır.

I.2.5. Fıkralar

Dergide, Cumhuriyet ve Akşam gazetelerinden alınmış iki fıkraya yer verilmiştir. Doğan Kardeş sayfalarında hayvanlara duyarlı, içinde yaşadığı dünyayı başka canlılarla paylaştığının bilincinde olan ve onları tanıyan, koruyan çocuk modeli sıklıkla işlenmiştir. Haluk Durukal'ın Cumhuriyet gazetesinde yayınlanmış yazısında, Pimsch adında bir köpeğin II. Dünya Savaşı sırasında yaptığı kahramanlıklar anlatılmış, hayvanların insanlara faydasının bilinenden çok daha fazla olduğu belirtilmiştir:

Köpeğin hayatımızda, zaman zaman oynadığı rolün kıymetini hepimiz biliriz. Ama nihayet bir köpeğin faydası, beraberinde yaşadığı ailenin hudutlarını aşmaz. Halbuki şimdi İstanbul'da bir köpek var ki, hemcinslerine hiç benzemiyor! Bu hayvan son cihan Harbi sırasında beklide yüzlerce insanın hayatını kurtarmıştır. (Durukal,Nr.168:4)

Pimsch'in sahibi Bayan Hirs hayvan sevgisinin önemini vurgulamıştır: “İnanınız bana, eğer bütün insanlarda az da olsa hayvan sevgisi bulunsa idi, bir harbi kolayca göze alamazlardı.” (Durukal,Nr.168:4)

Doğan Kardeş hayvan sevgisini, dergide yer alan öykü, şiir, fıkra, ansiklopedi, gibi türlerde sıkça işlediği gibi, Hindistan Başbakanından Fil İsteme kampanyası gibi, dergi dışındaki etkinliklerle de gündemde tutmuş, yaptığı etkinliklerle basında kendisinden söz edilmesini sağlamıştır. Hindistan Başbakanı Pandit Nehru'dan istenen fil için “Akşam” gazetesinde Saadettin Gökçepınar'ın yazdığı yazı da bunlardan biridir. Gökçepınar, yazısında filin özelliklerinden söz etmiş, Doğan Kardeş'in düzenlediği kampanya vesilesiyle bir ilkokulun, hayatlarında hiç gerçek fil görmemiş birinci sınıf öğrencilerinden fili tanımlamalarını istemiş ve yazısında bu tanımlara yer vermiştir:

Cüssesi büyük, kuvvetli, fakat son derece munis ve sevimli olan fil çocuklar için hakikaten merak verici bir hayvandır. Bu sebeple şehrimizin küçük okuyucuları Hindistan Başbakanı Pandit Nehru'ya mektup yazarak bir fil yavrusunun da İstanbul'a gönderilmesini rica ettiler. Mektup Doğan Kardeş mecmuasında yayımlandı. Hindistan Başbakanı, çocuklarımızın ricasını kabul edip fil yavrusunu gönderirse Doğan Kardeş, yavruyu besleyecek ve bütün küçük öğrencilere gösterecektir. (Gökçepınar,Nr.179: 9)

Birinci fıkrada çocuklara bir mesaj verme kaygısı güdülürken, ikincisinde çocukların fülle ilgili görüşlerinden yola çıkarak, Doğan Kardeş'in düzenlediği kampanyayla ilgili bilgi verilmiştir.

I.3. Çocuklarla İletişim Kurulması ve Çocuk Okurların Dergide Yer Alması

I.3.1. Duyurular

Doğan Kardeş dergilerinin üçüncü sayfaları okurla etkin iletişimin kurulmasına olanak sağlayan duyurulara ayrılmıştır. Bu duyurular aracılığıyla, Doğan Kardeş okurları güncel olaylardan haberdar olmakta, derginin etkinliklerini izleme imkanı bulmakta ve diğer dergi okurlarıyla ilgili bilgilere ulaşabilmektedir. Öncelik tanınan konular ortaya çıkarılmak

istenen çocuk modeli konusunda ip uçları verici niteliktedir. Duyurular içerikleri bakımından beş alt başlıkta toplanabilir:

1. Belirli gün ve haftalar ile millî bayramlara ilişkin duyurular:

23 Nisan, 19 Mayıs, 30 Ağustos gibi özel günler dergi kapaklarında ve üçüncü sayfalarda kutlanmıştır. Bu türden yazılarda, Atatürk ideallerinin öncüsü, ilerici, yaratıcı çocuk kimliği ön plana çıkar: “Biz Türk çocukları, Atatürk’ün istediği gibi kuvvetli, çalışkan, bilgili, cesur, yaratıcı vatandaşlar yetişerek 30 Ağustos zaferine layık insanlar olmağa çalışacağız.” (Nr.205:3) veya “Biz Atatürk çocukları, Türk milletinin daima güçlü, kuvvetli, daima başarılı ve yaratıcı kalması için O’nun açtığı şerefli yol üstünde imanla, şevkle akın akın ilerlemekteyiz.

Yaşasın Atatürk Türkiye!

Yaşasın Atatürk gençliği!” (Nr.191:3) gibi..

2. Sanatla ilgilenen yetenekli çocuklarla ilgili haberler:

Doğan Kardeş’te sanatla ilgilenen, yetenekli çocukların çalışmaları desteklenerek, okurların İdil Biret, Suna Kan ve Ayşegül Sarıca gibi “sanatçı kardeş”lerin etkinliklerinden haberdar olması sağlanmıştır: “Sanatçı kardeşimiz Ayşegül Sarıca başarıdan başarıya koşuyor. Geçen ay Doğan Kardeş müsamesesinde, İstanbul ve Ankara radyosunda, şimdi de İstanbul şehir tiyatrosunda konserler verdi. Hepsi yüksek kabiliyetinin parlak birer ispatı oldu.”(Nr.194:3)

Doğan Kardeş’in desteklediği, sayfalarında sıkça isimlerini gördüğümüz küçük sanatçıların genelde kız çocukları olduğu dikkati çeker. Dergide bir okurun dilinden yazılmış satırlarda da buna işaret edilir ve bir erkek sanatkar kardeş tanıtılır:

Öteden beri neden İdil Biret gibi, Suna kan gibi hep kızlardan sanatkar yetişiyor da, oğlanlardan hiç sanatkar yetişmiyor diye üzülüp dururdum. İşte şimdi oğlanların arasından da bir sanatkar çıktı: Hasan Kaptan. Bu kardeş musiki ile değil, babası gibi resimle uğraşiyor. Hasan Kaptan öyle güzel resimler yapıyor ki, onları tanınmış ressamlarımız bile beğeniyorlar. Hasan Kardeş geçenlerde Ankara’da bir resim sergisi açtı. (Nr.182:3)

3. Ünlü kişilerden haberler:

Doğan Kardeş yazar ve çizerlerini okurlarına aileden biri gibi tanıtır. Onlar çocuklar için birer amca ve abladır. Derginin ilk otuz sekiz sayısının resimlemesini yapan Cemal Nadir, ölümünün yıl dönümünde “Cemal Nadir Amcamızı üç yıl önce kaybettik” başlığı altında anılmıştır:

Bizim bir Cemal Nadir amcamız vardı. Doğan Kardeş'in ilk sayısından başlayarak 38. sayısına kadar hiç ara vermeden bütün sayılarını resimleriyle süsledi. O kadar çok işi olduğu halde, Doğan Kardeşi hiç ihmal etmezdi. Hatta son resimlerini ateşler içinde yanarken yapmıştı. Çocukları o kadar severdi. Vazifesine o kadar düşküdü. (Nr. 178, 3)

4. Dergiyle ilgili duyurular:

Doğan Kardeş çocukların okulda gördüğü bilgileri pekiştirmesine, doğa olaylarını daha iyi tanımalarına olanak sağlayan kitaplar yayımlar. Doğan Kardeş yayınlarından çıkan “Güzel Kitaplar” ile “Nedir, Niçin, Nasıl?” serileri kitapları çocuklara tanıtılmış, bu yayınlara gelen tepkilere yer verilmiş, yarışmalarda bu kitaplar hediye edilmiş ve böylece çocuklar kitap okumaya özendirilmek istenmiştir.

Doğan Kardeş dergisi çocukların yaratıcılıklarını geliştirmesine olanak tanıyan kitap ve resim sergileri, karikatür yarışmaları gibi etkinlikler de düzenlemiştir. Düzenlenen etkinliklerle de, okurlarıyla iletişimi güçlendirmiş, çocukların sanatsal çalışmalarını sergileyeceği zeminler oluşturarak, bu çalışmalarını desteklemiştir. Bununla ilgili haberler de yine okurlara derginin üçüncü sayfasından verilir:

Belki hatırlarsınız, 1946 yılının Şubat ayında Beyoğlu'nda şimdiki 'Türk Motor Şirketi'nin bulunduğu mağazada bir 'Çocuk Resim Sergisi' açmıştık. Bu sergideki resimlerden 100'er resimlik 2 koleksiyonu Amerika'ya da göndermiştik. Bu renkli resimler orada o kadar çok beğenildi ki, şimdi Amerika şehirlerini bir bir dolaşılıyor. Aşağıya bu resimler hakkında bir Amerikan gazetesinde çıkan bir yazıyı alıyoruz: “8-17 yaş arasındaki Türk çocukları tarafından yapılmış ve Doğan Kardeş tarafından gönderilmiş olan 100 renkli resim koleksiyonu bir çok Amerikan müzelerinde ve okul sergilerinde halka gösterilmiştir. Bu resimler milli eğitimle ilgisi olan herkesin takdirini kazanmıştır. Maryland, İllinois, Colorado ve Virginia eyaletlerinin

şehirlerinde bu resimler, o kadar dikkati çekmiştir ki, bir çok okul müdürleri ders saatlerini, öğretmenlerin ve öğrencilerin bunları görmelerine ayırmışlardır.

Virginia devleti Sanat Eğitimi Müdürü Sara Joyner, bu resimler için, Bunlar şimdiye kadar görmüş olduğumuz en güzel okul sanatı parçalarıdır, demiş ve Virginia'daki sanat öğretmenlerinin faydalanmaları için onların renkli fotoğraflarını çekmiştir. "(Nr.175: 3)

Derginin düzenlediği yarışmalar, yayımlanan romanlar ve ödüllü bulmacalarla ilgili bilgiler Doğan Kardeş okurlarına bu duyurularla iletilmiştir: Bir örnek:

Bu sayımızda 'Altın Arayıcısının Kızı' adlı yeni bir romana başlıyoruz. Çok heyecanlı ve meraklı olan bu romanı çok beğeneceksiniz. Gelecek sayımızda da 'Büçür'le Bodur' adlı pek gülünç ve eğlenceli ikinci resimli romanımızı okuyacaksınız. Birkaç sayı sonra da Hikmet Duruer amcamızın hazırladığı çok güzel bir resimli romanı yayımlayacağız. Adı: Küçük Çiftlik. (Nr.218:3)

Türkiye'de ilk çocuk sinemasının kurulması Yapı Kredi Bankası'nın ve Doğan Kardeş dergisinin çalışmalarıyla gerçekleşmiştir. Çocuğun izlemesi istenen etkinlikler arasında sinema da vardır: "Tatil boyunca her hafta Cumartesi günleri saat 11'de Atlas Sinemasında oynayan Doğan Kardeş sineması çok beğeniliyor. Sen de gel! Her yer 30 kuruş."(Nr.201:3)

Doğan Kardeş dergisinin yıl dönümlerinde ve özel günlerde düzenlenen müsamereler büyük ilgi görmüş, derginin okurlarıyla buluşmasını sağlamış, yetenekli çocukların çalışmalarını sergilemelerine olanak tanımıştır:

Doğan Kardeş'in beş yaşını doldurması şerefine Yapı Kredi Bankasının abonelerimize ve okuyucularımıza hediye ettiği müsamere pek parlak oldu. Bütün kardeşler sevindiler ve memnun oldular. Yine bu yıl dönümü münasebetiyle Atlas Sinemasının yanındaki mağazada açılan kitap sergisi de hala devam ediyor ve çok rağbet görüyor. Müsameremize ve sergimize ait resimleri gelecek sayılarımızda bulacaksınız. (Nr.187:3)

Doğan Kardeş'in düzenlediği etkinliklerden en ilgi çekici olanı şüphesiz, Hindistan'dan istenen fil yavrusudur. Derginin düzenlediği bu kampanya da okurlara, bir çocuğun dilinden yazılmış "Hindistan Başbakanından Türk Çocukları da Bir Fil Yavrusu İstiyorlar" başlıklı bir mektupla duyurulur. Böylece bu etkinliğin çocuklar tarafından

sahiplenmesi sağlanır ve yüzden fazla çocuğun imzasıyla mektup Hindistan Başbakanı'na gönderilir:

“Sevgili Pandit Nehru amca,

Dünya çocuklarına gönderdiğin mektubu Doğan Kardeş'te okuduk. Verdiğin güzel öğütleri kulağımıza küpe yaptık. Bir çok işlerin arasında bizleri düşünmeye vakit ayırmandan anlıyoruz ki, sen çocukları çok seviyorsun. O kadar ki, Japon ve Amerikan çocuklarına birer fil yavrusu hediye etmişsin. Biz, Türk çocukları ömrümüzde daha canlı bir fil görmedik. Onun için biz de senden bir fil yavrusu istesek, acaba büyük bir ayıp işlemiş olur muyuz? Eğer ayıpsa, Doğan Kardeş mektubumuzun bu parçasını basmasın.

Türk çocukları büyük dostlarının elini saygıyla öperler.”

Yüzden fazla imza ile aldığımız bu mektubu aynen bastık. Pandit Nehru amcamız, Japon ve Amerikan çocuklarına karşı gösterdiği cemileden Türk çocuklarını herhalde mahrum bırakmak istemeyecektir. Doğan Kardeş dergisi, sayın Pandit Nehru tarafından gönderilecek fil yavrusu ile meşgul olmayı memnuniyetle kabul ettiğini bildirmekten zevk duyar. (Nr,176:3)

Doğan Kardeş'in bu kampanyası okurların oldukça ilgisini çeker ve konuyla ilgili dergiye mektuplar gelmeye başlar. Mektuplardan birinde, karikatür yarışı başlatma fikri yer alır. Bu fikir değerlendirilerek, dergi “fil gelsin- gelmesin” karikatür yarışmasını açmaya karar verir:

Biliyorsunuz ki, sevgili kardeşlerim, Hindistan Başbakanı Pandit Nehru amcadan Türk çocukları bir fil yavrusu istediler. Daha şimdiden bu filin hikayesi ağızlarda dolaşiyor. Büyük küçük herkes gelecek filden bahsediyorlar. Hatta bir kardeşimiz yazdığı mektupta:

“Gelecek fil İstanbul sokaklarında bando mızıkası ile dolaştırılmalı. Göğsüne de, Ben Hindistan Başbakanı Pandit Nehru Amcanın Türk çocuklarına hediyesiyim, diye bir levha asmalı.” diyor. Bir başka kardeş de şu teklifte bulunuyor:

“Gelecek filin Türk çocukları tarafından nasıl karşılanacağını anlatan bir karikatür yarışı açsana Doğan Kardeş!”

Ben bu teklifi çok beğendim. Fil gelsin gelmesin biz böyle bir karikatür yarışı açabiliriz. Haydi bakalım, karikatürcü kardeşler kendilerini gösterebilirler. Gönderecekleri resimleri beyaz kağıt üzerine siyah çini mürekkebiyle yapsınlar. Gelecek karikatürlerin en güzellerini basacağız ve onları yapanlara birer kitap hediye edeceğiz. (Nr.201:3)

5. Politik gelişmeler:

1950'li yıllarda Türkiye'nin gündeminde yer alan önemli politik olaylar çocuğun anlayabileceği bir dille derginin üçüncü sayfalarından aktarılır. Celal Bayar'ın

cumhurbaşkanlığına seçildiği haberi “Yeni Cumhurbaşkanımız: Celal Bayar” başlığıyla verilir:

14 Mayıs'ta yapılan milletvekili seçimlerinde çoğunluğu kazanan Demokrat Partinin Başkanı sayın Celal Bayar'ın Cumhurbaşkanlığına seçildiğini biliyorsunuz. Atatürk'ün kurduğu Türkiye Cumhuriyeti'nin üçüncü başkanı Celal Bayar'ı bütün Türk çocukları adına saygı ile selamlar ve kendisine candan başarılar dileriz. (Nr.193: 3)

1950 yılında Kore Savaşı dolayısıyla, Kore'ye gönderilen Türk askeri de “Korede Şanlı Kahramanlarımız” başlığıyla Doğan Kardeş sayfalarında yerini almıştır: “Kore’de milletlerin hürriyeti uğruna kızıl düşmanlarla boğuşan Birleşik Milletler orduları içinde görülmemiş bir kahramanlıkla döğüşen Türk tugayını bütün Türk çocukları heyecanla, hayranlıkla selamlıyorlar!.. ve şehit düşen ağabeylerini de saygı ve rahmetle anıyorlar.”(Nr.220:3)

225. sayının kapak resminin başlığı “Kore’deki Kahraman Babaya Mektup”tur. Haritada yerini bile bilmedikleri bir yabancı ülkeye savaşmaya giden kardeşlerin yakınları Doğan Kardeş gündemine de yerleşmiştir: “Bugün bazı kardeşlerimizin babaları, veya amcaları, dayıları ağabeyleri kızıl düşmana karşı kahramanca döğüşüyorlar. Ve bütün dünyanın kahramanlığını kazanıyorlar.

Bizden de kahramanlarımıza selamlar!...” (Nr.225:3)

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa kendi yaralarını sarmakla uğraşırken, dünya gözlerini yeni zenginlikler ve düşler ülkesi olarak beliren Amerika’ya çevirir. Doğan Kardeş de bu rüzgardan etkilenir ve İstanbul’da açılan Çocuk Resim Sergisi’nden seçilen resimler çeşitli şehirlerde sergilenmek üzere Amerika’ya gönderilir. Bununla ilgili haberler, üçüncü sayfadan “Doğan Kardeş Amerika’da” başlığıyla çocuklara duyurulur:

1946 yılının Şubat ayında Beyoğlu’nda şimdi Türk Motor şirketinin bulunduğu mağazada bir “Çocuk Resim Sergisi” açtığımızı birçok kardeşler hatırlarlar. O zaman bu sergiyi ziyaret eden Amerikan Haberler Bürosu Şefi Bay Damon’a “madem ki bu resimleri bu kadar beğendiniz, isterseniz onlardan bir koleksiyon Amerika’ya da gönderelim.” demiştik. O da bu teklifimizi kabul

etmiş ve 100-er resimlik 2 koleksiyon Amerikaya göndermiştik. Şimdi aşağıda okuyacağımız haber işte bu resimlere aittir.

Vaşington 3 (A.A.) – Türk çocukları tarafından yapılan yüze yakın boyalı ve karakalem resmi, Doğan Kardeş dergisi Amerika'nın muhtelif şehirlerinde teşhir edilmek üzere Birleşik Amerikaya yollanmıştır. Bu eserler Virjinya devleti eğitim cemiyetinin bugünkü senelik sergisinde çok beğenilmiştir. Muhtelif şehirlerdeki sergilerde teşhir edilen resimler Ticaret Bakanlığında, Türk Haberler Bürosunun idaresi altında açılacak olan Türk Sanat ve Kültür sergisinde de teşhir edilecektir. Virjinya Devleti Eğitim müşaviri, bunların kopyelerini çekmek için müsaade istemiş ve almıştır.../ Bu haberi okuyan her Türkün çocuğu iftiharla kabarır. Doğan Kardeş'in duyduğu sevincin ne kadar büyük olduğunu da siz tahmin edebilirsiniz. Türk çocuklarının yüksek kabiliyetlerini Amerikada tanıtmaya vesile olduğumuz için bahtiyarız. (Nr.165: 3)

Özetle, derginin yayımlandığı dönemdeki güncel olaylar, duyurular bölümünde çocuklara iletilmiş, çocukların dünyasını ilgilendiren haber, olay ve etkinlikler de bu bölümde yansıtılmıştır.

I.3.2. Okur Şiirleri

Doğan Kardeş dergisinde Orhan Veli'nin La Fontaine'den çevirdiği “Düşmeseymiş” (Nr.171:3), “Karanlıkta” (Nr.171:3) ve “Kedi Nerede” (Nr.167:3) fabllerinin dışında, yayımlanan şiirlerin tamamı çocukların kendi ürünleridir. Düzenlenen şiir yarışmalarına gönderilen çocuk şiirlerinin yayınlanması, çocukların yalnızca okur kategorisine girmekle kalmayıp, birebir üretime katılmalarını ve dergiyi sahiplenmelerini sağlamıştır. Derginin üçüncü sayfasında sık sık düzenlenen şiir yarışmasının konuları hatırlatılır: “Biliyorsunuz ki geçen tatilde bir ‘Tatil Şiir Yarışı’ açmıştık. Bu şiirlerin konuları şunlardır:

1-İçinde yaşadığımız şehir, 2-Yaz, 3-Yüzmek, 4- Leylekler, 5- Bulutlar, 6-İdil Kardeş.”(Nr.167, 3) veya “Geçen sayımızda açtığımız İkramiyeli şiir yarışımıza hazırlanıyor musunuz? Bu yarışın konuları şunlardır:

1-Kış;

2-En çok sevdiğiniz insan;

3-En çok sevdiğiniz hayvan;

4-Oturduğunuz şehir, kasaba,veya köy için şiir.”(Nr.174: 3)gibi..

Tatilde düzenlenen şiir yarışının konuları, çocukların gündelik yaşamından seçilmiştir. Çocuklar en çok sevdikleri insan, hayvan ve içinde yaşadıkları şehirle ilgili yazdıkları şiirlerle aynı zamanda kendilerini ve içinde yaşadıkları çevreyi düşünme, sorgulama fırsatı bulacaklardır. Şiir konuları arasında, İdil Biret'in başlık olarak yer alması kayda değerdir. Ancak bu şaşırtıcı değildir, çünkü Doğan Kardeş İdil Biret'in yurt dışında eğitimini yapabilmesi için özel olarak bir yasanın çıkarılmasına ön ayak olmuş ve onun çalışmalarına sıklıkla dergide yer vermiştir. İdil Biret, tüm Doğan Kardeş okurlarının yakından tanıdığı, çalışmalarını takip ettiği küçük sanatçılardan biridir. Dergi, 175. sayısında Paris'ten gelen İdil Biret'in teşekkür mektubunu da yayımlar:

Paris'teki İdil Biret kardeşten son gelen mektuptaki şu satırları hep beraber okuyalım:

“Doğan Kardeş'in açtığı şiir yarışında benim için şiir yazan kardeşlere çok çok teşekkür ederim.”

İdil Biret'in başarısı için bütün Türk çocukları dua ediyorlar. Son zamanlarda: 'İdil'den ne haber? İdil ne yapıyor? İdil nasıl çalışıyor?' gibi bir çok soru ile dolu mektup aldık. Bunların hepsine cevap vermiş olmak için, İdil'in babasından gelen son mektuptan şu parçaları kardeşlerimizin merakını gidermek için veriyoruz:

“İdil her gün piyano, haftada iki saat solfej, haftada bir saat teori dersi alıyor. Ayrıca haftada iki saat de Fransızca gramer, okuma, dikte, coğrafya, hesap ve genel bilgilere çalışıyor. Buraya gelirken hiç Fransızca bilmediği halde bugün sınıfının ikincisi oldu. Haftada bir saat de 60 kişilik koroda yetişmiş kocaman insanlar arasında yer alıyor. İdil'in sesi de pek güzel!”

Görüyorsunuz ki, kardeşlerim İdil çok sıkı, çok yorucu bir çalışma hayatına girmiştir. Bu dünyada, her şey yalnız çalışmakla elde edilir. Allah vergisi istidatlar da çalışmakla işlenir ve gelişir. İdil seve seve çalıştığı için muvaffak da olacaktır. Allah onun sağlığını korusun.”
(Nr.175:3)

Dergi, şiir yazma becerisine sahip, yetenekli çocukların ürünlerine sayfalarında yer verirken, bu ürünleri ciddiye alan bir söylem de kullanır. Yetenekli çocuklar artık, “bir şair kardeş”tir:

Size bir şair kardeşimizi tanıtıyoruz: Okşan Sav. Resmini gördüğünüz bu kardeş çok güzel şiirler yazıyor. Onun aşağıdaki iki şiirini siz de benim kadar seveceksiniz:

MANOLYA

Bahçemde manolyalar

Dalları donatırlar
Birazcık elini sür
Hemencecik kararır
Yaprağı sararır
Yeşil yaprakların altında
Bir beyaz elbiseli
Delini hatırlatır
Bahçemdeki manolyalar.(Nr.156:3)

Doğan Kardeş 180. sayısında başkalarının yazdığı şiirleri kendi imzasıyla gönderen çocukların isimlerini dergide büyük harflerle yazarak açıklayacakları konusunda onları uyarır. Ancak derginin bu uyarıyı izleyen sayılarında, söylendiği gibi her hangi bir okuyucunun isminin bu nedenle açıklandığına rastlanmaz:

Şiir yarışımıza giren kardeşlerimizin bazıları, kendilerinin olmayan şiirlerin altına imzalarını koyup, kendileri yazmış gibi bize yolluyorlar.

Hatta biz bunlardan birini, bilmeyerek basmışız bile. Şimdi haber aldık ki: (180)inci sayıdaki Savaş Arna kardeşin imzası ile çıkan (Kış) adlı şiir, şair Mehmet Necati Ongay amca tarafından yazılmış ve çok önce muhtelif dergi ve gazetelerde yayınlanmıştır.

Bunu haber alınca, çok üzüldük. Utancımızdan kıpkırmızı olduk. O şiiri bize kendininmiş gibi gönderen kardeş de her halde şimdi çok pişman olmuştur. Nasılsa işlediği bir kabahat yüzünden bu kardeşi bu defalık hoş görüyoruz. Ama bundan sonra hangi kardeşimiz kendinin olmayan bir şiirin, bir hikayenin, bir karikatürün altına imzasını atıp Doğan Kardeş'i ve onun okuyucularını aldatmağa kalkarsa, onun ismini iri harflerle dergide ilan edeceğiz. (Nr.180:3)

Şiir, çocukların gelişiminin her döneminde ilgi duydukları bir tür olmuştur. Doğan Kardeş, çocukların kendi şiirlerini yayımlayarak, onların bu konudaki yeteneklerini geliştirmelerine olanak tanımış, ancak onları usta kalemlerin çocuklar için yazdığı şiirlerle karşılaştırmada yetersiz kalmıştır. Şiir konularının çocukların dünyasından seçilmesi, onların kendilerini daha iyi tanımalarına ve duygularını bu yolla ifade etmelerine yardımcı olmuştur.

I.3.3. Bulmacalar

Doğan Kardeş dergilerinin 11. sayfaları, ödüllü bulmacalara ayrılmıştır. Bulmacayı doğru çözen çocukların isimleri dergide yayımlanır. Bulmacalarda yalnızca

çocukların eğlenerek vakit geçirmesi amaçlanmamış, genel kültür kazanmalarına, kitap okumalarına olanak sağlayan bulmacalara da yer verilmiştir. Ayrıca bulmacaların altına “Bulmacayı çözdükten sonra sakın dergiyi kesmeyiniz. Dergiyi kesen kardeşleri kuraya sokmuyoruz” uyarısı yazılarak okuduğu kitabı temiz tutan, tüketip bir kenara atmayan bir çocuk davranışı önerilmiştir.

Doğan Kardeş’te yer alan bulmacalar üç grupta toplanabilir:

1.Doğan Kardeş yayınlarından çıkan La Fontaine Masallarından seçilerek oluşturulan, reklam amaçlı bulmacalar. Aşağıda bir örnek verilmiştir:

Size Doğan Kardeş yayınları arasında iki cild halinde çıkan La Fontaine’in Masallarından bazı masalların isimlerini ve bunlara ait birkaç yazıyı karışık olarak veriyoruz. Hangi yazının hangi masala ait olduğunu bulabilecek misiniz?

İSİMLER: Karga ile Tilki; Cırcır böceği ile Karınca; Kurtla Kuzu; Arslanla Fare; Kocamış Arslan; İki Katır; Altın Yumurtlayan Tavuk; Çiftçi ile Çocukları; Araba İlr Sinek; Eşekle Küçük Köpek.

YAZILAR:

“Herkes saygı göstermeli elden geldikçe,
Umulmadık kimselerden fayda görür insan”

“Yazı sazla geçirdiniz,
Şimdi de oynayın biraz.”

“Yoo! Bu kadar fazla! Doğrusu artık yeter.
Ben ölüme razıydım, bu ölümden de beter.”

“İşte selamete çıktık, pek yorulduk ama
eh, beygir beyler, şu bizim hesabi da görsek.”.../ (Nr.165:10)

2. Aşağıdaki örnekte olduğu gibi, sayıların arasını sıra ile çizerek sorulan resmi bulma, labirent vb. eğlendirici bulmacalar:

3. Fotoğrafları verilen sanatçı ve bilim adamlarının kim olduklarının sorulduğu genel kültür bulmacaları. Aşağıda birer sanatçı ve bilim adamı örneği sunulmuştur:

Bu sayımızda “Bu meşhurları tanıyor musunuz?” adlı zengin hediyeli sürekli bir bilmeceye başlıyoruz. Bu sayımızda başlayıp 21 Aralıkta çıkacak 221-inci sayıda bitecek olan sürekli bilmeceimiz şöyle olacaktır: 221-inci sayıya kadar her sayıda sinema, müzik, edebiyat, fen ve askerlik alanında dünyaca tanınmış adamlardan iki tanesinin resmini basacağız. Fakat resimlerin altlarına isim yazmayacağız. Siz bunların kimler olduğunu bulacaksınız. 221-inci sayıda bütün resimlerin basılması bitince, o güne kadar çıkmış olan 12 resmin kimlere ait olduğunu sayı sırası ile bir kağıda yazıp kuponlarla birlikte bize göndereceksiniz.(Nr.216:8)

I.3.4. Mektuplar

Doğan Kardeş'in 151-156. sayılarında "Tatil Postası" adı altında okurların yazdıkları mektuplar yayınlanmıştır. Bu mektuplarda tatilde satranç oynamak, ipek böceği yetiştirmek, bir işte çalışmak gibi farklı uğraşlar edinen çocuklar ön plana çıkarılmış, mektuplar dergi tarafından yazılan kısa bir paragrafla yanıtlanmıştır:

Şişli'den Erdoğan Arsan kardeş yazıyor:

"Doğan Kardeş, ben bu tatilde ne öğrendim biliyor musun? Satranç oynamayı. Benim dayım çok iyi satranç bilir. Okullar tatil olunca 'Dayıcığım ne olur bu oyunun bana öğret.' dedim. Dayım 'peki öğretirim ama, bu öyle senin bildiğin oyunlara pek benzemez. Oldukça zordur. Çok dikkatli olmalısın.' dedi. Dayımla derslere başladık. Satranç, cidden dayımın dediği gibi zor bir oyunmuş. Ama ben yılmadım, dikkat ederek oyunu kısa zamanda öğrendim. Şimdi çok güzel satranç oynuyorum. Eğer Doğan Kardeş sen de satranç biliyorsan, bir gün bize gel de beraber oynayalım".

Erdoğan Kardeş tatil aylarını güzel bir şekilde geçirmek için iyi bir eğlence bulmuş. Satranç insanın zekasını işleyen çok meraklı ve zevkli bir oyundur. Ah bu kardeş gibi herkes bu oyunu öğrense. (Nr.151:7)

Doğan Kardeş'in yayımladığı kitapları öven okur mektuplarına da dergi sayfalarında yer verilmiş, yayımlanan kitapların bu yolla reklamı yapılmıştır:

Fatihden Metin Eroğul kardeşten aşağıdaki mektubu aldık:

"Sevgili Doğan Kardeş,

Yayınladığın 'Nedir? Niçin? Nasıl?' serisi kitapları benim hayatımı kurtardı. Nasıl mı? Bak anlatayım da dinle: ben Tabiat Bilgisinden bütünlemeye kalmıştım. Bundan on gün önce bütünleme imtihanına girdim. İçerde yerçekimi ile hava basıncını sormasınlar mı? Ne kadar sevindiğimi bilemezsiniz. Çünkü ben bunları senin 'Yerçekimi nedir?' 'Hava nedir?' adlı kitaplarında okumuştum. Başladım anlatmağa. Öğretmen 'Aferin Metin, ne güzel, ne açık anlatıyorsun. Sen bunları nerden öğrendin?' diye sordu. Ben de sizin kitaplardan öğrendiğimi söyledim. Öğretmen; 'Evet, o kitaplar insana sıkmadan, eğlendirerek bilgi veriyor. Onları ben de pek beğeniyorum.' dedi. İşte Doğan Kardeş böylece, senin sayende pek iyi olarak sınıfımı geçtim. Böyle güzel, faydalı, insana sıkmadan bilgi veren kitaplar çıkarttığın için sana nasıl teşekkür edeceğimi bilmiyorum." (Nr.160:3)

Sanata yatkın, yetenekli çocukları keşfedip onları destekleyen Doğan Kardeş, sayfalarında yayımladığı mektuplarla, Doğan Kardeş okurlarının bu yetenekli çocukların çalışmalarını izlemesini ve küçük yeteneklerden haberdar olmasını sağlamıştır. Aşağıda İdil Biret ve Suna Kan'ın çocuk duyarlılığıyla yazdıkları iki mektubun metni yer almaktadır:

İdil Biret kardeşin mektubu:

“Sevgili Doğan Kardeş,

sana epeydir mektup yazamadım. Kusurumu affet! Ben çok iyiyim. Evimiz şu meşhur Eyfel kulesine çok yakın. Sana onun önünde çektiğim bir resimle, Paris’in büyük opera binasının fotoğrafını yolluyorum. Eyfel’e çıktım ama, öyle çok korkmadım. Marsilya’daki Notr dame la Garde’den daha çok korkmuştum. Ben buradaki metro istasyonlarına Türkçe adlar koydum, onları yazıyorum:

Sen Augusten – Çık kümeden

Miromensil – Kirli mendil

SenFlip du rul – Yermisin marul

Passy – Kazandı bahsi

Plase Balar – Davul çalar

Tuileri – Çakın çivileri

Ben derslerime çok çalışıyorum. Hocam Nadia Boulanger, güler yüzlü bir insan.

Beni çok seviyor.

Haydi hoşça kal. Bütün Doğan Kardeş okuyucularına selamlar.” (Nr.154:3)

Suna Kan Kardeşin Mektubu:

“Sevgili Doğan Kardeş,

Sana epeydir mektup yazamadım. Kusurumu affet. Ben şimdi Paris’teyim. Tahsilime burada devam edeceğim.

../Roma çok büyük ve güzel bir şehir. Hemen konservatuarların imtihanlarını vererek derslere başladım. Böylece aradan altı ay geçti. Bir gün Ankara’dan Fransa’ya gitmemiz için haber geldi. O sırada imtihanlarımız vardı. imtihanda başarı göstermiş olacağım ki, beni herkes alkışladı. Öğretmenlerimden başka kimse benim Türk olduğumu bilmiyordu. Konserden sonra annemi babamı tebrik ederken öğrendiler. Konservatuardan ayrılırken müdür: ‘Senin gibi bir öğrencimin Roma konservatuarını bitirmesini ne kadar isterdim...’ dedi.

Bütün dostlarımıza veda ederek ertesi gün Paris’e hareket ettik. Şimdi buradayım. Sıhhatim iyi. Hocam Gabriel Bouillon. Günde dört saat keman, iki saat de Fransızca çalışıyorum.”(Nr.153:3)

Doğan Kardeş’te yayımlanan üç mektup, Hindistan Başbakanı Nehru’nun Türk çocuklarına bir fil hediye etmesi için başlatılan kampanyayla ilgilidir. Bu mektuplardan ikisi kurgudur ve Hindistan’ın Japonya’ya gönderdiği fil İndira’nın ağzından yazılmıştır:“Geçen yıl Nehru amcanın Japon çocuklarına hediye ettiği ‘İndira’ adlı fil, Tokyo’dan arkadaşı ‘Mohini’ye Doğan Kardeş vasıtasıyla iki mektup yolladı. Bu mektuplardan birincisini aşağıda okuyacaksınız.” ibaresiyle yayımlanan mektupta, İndira Türklerle ilgili izlenimlerini aktarır; Mohini’ye Türklerin çok iyi insanlar olduğunu söyleyerek onu gideceği yerle ilgili bilgilendirir ve rahatlatır: “Türkiye ve Türklerle hiç tanışıklığın olmamasına rağmen

Japonya’da bile onların hakkında gayet iyi sözler duyuyorum. Türkler gayet iyi insanlarmış, bilhassa Türk çocukları cin gibi akıllı imişler, hayvanlara hiç eziyet etmezlermiş.”(Nr.222:5)

Mektup bir filin gözünden yazıldığı için, fillerin ilgisini çeken yönler üzerinde durulmuş, çocukların da çok sevdiği şekerlerin Türkiye’de bolca bulunduğu belirtilmiş, Japonya’nın ekonomik durumu hakkında da satır arasında bilgiler verilmiştir: “Seyahatin ne kadar zor geçerse geçsin üzülme. Eninde sonunda (lokumlar diyarı) Türkiye’ye varacaksın. Japonya’da şeker az, vesikaya bağlamışlar. Türkiye’nin lokumları hatırıma geldikçe ne yalan söyleyeyim ağzım sulanıyor. İştitiğime göre Türkiye’de yalnız çocuklar değil, büyükle de tatlıyı çok severmiş.”(Nr.222: 5)

İndira ayrıca, Japonya’ya da Doğan Kardeş’in geldiğini ve kendisinin bu dergiyi zevkle okuduğunu söylemektedir:

İstanbul’da çıkan çocuk dergisi ‘Doğan Kardeş’ buraya da geliyor. Abone olduğum için ‘Doğan Kardeş’te çıkan yazı ve resimleri yakından takip ediyorum. Bu dergide gördüm. Türk çocukları senin için planlar kuruyorlarmış. Seni Florya plajına götürmek isteyenler var. Fazla derine girmemek şartile sahilde serinlemek fena değil. Yalnız unutma, denizin suyu tuzludur. Hemen hortumunu daldırmaya kalkma.(Nr.222:5)

İndira, farklı memleketlere gönderilmekle çok önemli bir görev üstlendiklerini belirtir, çocukların nezdindeki elçilerin büyüklerin yanında çok daha önemli olduğunu vurgular:

Annenden ayrılmak sana çok zor gelecek biliyorum. Ancak Nehru Amcanın elçisi olmak şerefi de az buz şey değil. Hem biz insan elçilerinden daha mühim mevki işgal ediyoruz. Evvela çocuklar nezdindeki elçiler muhakkak büyükler yanındakilerden daha önemlidir. Sonra insan elçiler gittikleri memleket halkı ile temas edinceye kadar aylar geçer; biz ise gittiğimiz gün herkesin kalbini fethederiz.(Nr.222:5)

İndira, ikinci mektubunda Japonya’yla ilgili izlenimlerini aktarır. Japon çocuklarının farklı fiziksel özellikleriyle birlikte, kültüre ve sanata verdikleri önemi vurgular:

Bizlere benzememekle beraber hepsi de şirin şeyler. Diğer insanlara nisbetle boyları kısa. Burunları küçücük. Gözleri badem gibi çekik çekik. Daima gülüyorlar. Ben de onlara uydum. Tokyo’ya ayak bastığım günden beri daima gülüyorum. Ne mükemmel bir şey değil mi? [...] Japon gençlerini en çok kültüre ve sanata önem verdikleri için seviyorum gençlerin yazdıkları şiirleri okuyorum, hepsi fevkalade. Yağlı boya tabloları şaheser.(Nr.223:4)

İndira, öyle insan dostudur ki, kendisinden fildişi isteyenleri bile kırmak istemez. Fillerin özellikleri, fil dişinin değerli olduğu çocuklara tanıtılmak istenmiş olabilir ama ilginç olan bir filin bunu yadırgamamasıdır: “Geçen gün beni görmeye gelenler fil dişine düşkünlüklerinden bahsettiler. Ben de kendilerine bir miktar fil dişi bulmayı vaat ettim. Ne yapıp yapmalı bir yerden tedarik etmeliyim.” (Nr.223:4)

Kampanyayla ilgili üçüncü mektup, Hindistan Başbakanı Pandit Nehru'nun “Dünya Çocuklarına Mektubu”dur. Doğan Kardeş okurları için Hindistan Başbakanı “Pandit Nehru Amca”dır. Bu ifade, çocukların Hindistan Başbakanını aileden biri olarak görmelerini sağlar. Başbakan Nehru dünya çocuklarına mektubunda, onlarla bir arkadaş gibi konuşmayı seçtiğini söyler ve mektup sohbet havasında devam eder:“Yaşlı insanlar çocukluk gençlere nasihatlerde bulunur, onlara ders vermeğe çalışırlar. Ben de gençken bu gibi şeylerden hiç hoşlanmazdım. Öyle sanıyorum ki, siz de büyüklerin verdikleri nasihatlerden hoşlanmazsınız. Büyükler pek az akıllı bile olsalar, küçükler karşısında zeki ve akıllı geçinmeye çalışırlar.” (Nehru,Nr.175:4)

Çocuklara durmadan çalışmalarını öğütleyen, kendi milletini diğer milletlerden üstün olduğunu aşıl原因 büyüklerin karşısında Nehru'nun söyledikleri biraz farklıdır. Nehru çocuklara doğadaki güzellikleri fark etmenin öneminden söz açmıştır:

Eğer beraber olsaydık sizlere bu güzel dünya hakkında, çiçekler, ağaçlar, kuşlar, hayvanlar,yıldızlar, dağlar, glasiyelerden bahsederdim. Bütün bu güzellikler etrafımızda olduğu halde, biz yetişmiş kimseler, bunları unuttur, başka şeylerle meşgul oluruz. Dairelerimizde oturur ve çok büyük işler yaptığımızı sanırız. Ümit ederim ki sizler, etrafınızdaki bu güzelliklerle daha çok alakadar olacak, gözlerinizi ve kulaklarınızı daima açık bulunduracaksınız.../asıl masal ve hikayenin kendisi, bu üstünde yaşadığımız dünyanın kendisidir. Lazım olan şey, onları görebilecek ,göze, işitebilecek kulağa ve anlayabilecek kafaya sahip olmaktır. (Nr.175:4)

Nehru, büyüklerin dünya üstünde hudutlar çizmesinin tuhaf olduğunu, dünyanın her yerindeki çocukların birbirlerine benzediğini belirtmiş, dünyayı bir çocuğu gözünden değerlendirmiştir: “Büyüklerin kendi kendilerine dünya üstünde daireler, hudutlar çizmeleri ne gariptir. Büyükler onun dışında yaşayanları kendilerine yabancı sayarlar. Onları

sevmemeleri lazım gerektiğini sanırlar. Allaha şükür ki çocuklar bu engelleri bilmezler. Beraberce oynar ve eğlenirler.” (Nr.175:4)

Yine Nehru, çocuklara, farklı memleketler görerek, kültürlerini artırmaları konusunda öğütler vermiştir: “.../bu memleketler hakkında bilgi edinmek için bol bol kitap okuyun. Büyüdüğünüz zaman içinizden bir çoğu muhakkak ki o memleketlere gidecektir. Dikkat edin, gittiğiniz yere bir dost yere gidiyorum diye gidin göreceksiniz ki gayet iyi karşılanacak, dostlar bulacaksınız.” (Nr.175: 4)

Nehru, mektubunun sonunda, Mahatma Gandhi’den de söz eder:

Aramızda yaşamış büyük bir adam bulunduğunu hatırlarsınız değil mi?o Mahatma Gandhi idi. Fakat ona karşı beslediğimiz sevgiden dolayı ona Bapuji derdik. Çok zeki bir adamdı. Fakat dirayetini hiçbir zaman açığa vurmamıştı. Çok sade olduktan başka, bir çok hallerde bir çocuk kadar temizdi. Çocukları çok severdi. O herkesin dostu idi. Onu sevmeyen yoktu. İster işçi olsun, ister bilgin olsun, ister Hintli olsun, ister başka memleketlerde yaşayan kimseler olsun, zengin, fakir ona kim gelirse gelsin, o onları gayet iyi karşılardı. (Nr.175, 4)

Nezahat Nurettin Ege’nin yazdığı “Eskimolar Memleketinden Gelen Mektup” ile Hikayeci Teyze imzalı “Bir Afrikalı Avcıdan Gelen Mektup”ta, farklı kültürlerle ilgili bilgiler aktarılmıştır. Amerika’nın kuzeyindeki Labrador yarım adasında yaşayan Kalamako adındaki bir Eskimo çocuğunun gönderdiği belirtilen mektupta, Eskimoluların yaşam biçimlerinden ve yeme, giyinme, eğlence kültürlerinden söz edilmiştir:

Biz yaz aylarında sadece balık, ekmek, çay ve yabani böğürtlenlerle besleniriz desem çok yerinde bir söz söylemiş olurum. Babalarımız, ağabeylerimiz çeşit çeşit balıklar avlar.../ Biz yaz mevsiminde kalın, pamuklu, yahut yünlü kumaşlardan yapılmış elbiseler giyeriz.../ Memleketimizde pamuk yetişmez ki, kendi pamuklarımızdan bez dokuyalım. Burada koyun da besleyemeyiz ki, yünü kesip kumaş yapalım. Bizim memleketimizde bol bol kürk vardır.../Labradordaki Eskimolular çoraplarını, eldivenlerini kendileri örürler.../Burada yaşamak için çok çalışmak lazımdır.Onun için eğlenceye pek az vaktimiz kalmaktadır.

(Ege,Nr.178:5)

Habeşistan’da bir göl kıyısından yazılan ve “Bir Afrikalı avcı”dan gelen mektupta, mektubu yazan kişinin adı başlık dışında belirtilmemiştir. Mektupta, Afrika kültürünü tanıttak olaylar anlatılmıştır. Bu olayların çoğu, vahşi doğadaki hayvanlarla ilgilidir. Avcı da mektubunu çadırdan yazdığını belirtir. Kuşlar, ceylanlar, karacalar,

maymunlar, timsah, su yılanı, turna metinde geçen hayvanların bir kısmıdır. Avcı kendi av macerasıyla birlikte çevresinde gözlemlediği hayvanların avlanma denemelerini de yazmış, böylece okur adını bile duymadığı hayvanlarla ve farklı bir kültürle tanıştırılmıştır. (Hikayeci Teyze, Nr.188:5)

Özetle, Doğan Kardeş'te yayımlanan okur mektuplarıyla çocuklar sanata, kitap okumaya, farklı uğraşlar edinmeye yönlendirilmiştir. Kurgulanmış mektuplardan ikisinde farklı kültürleri tanıtmak amaçlanmış, bir filin ağzından yazılan iki mektupla, derginin düzenlediği kampanya daha ilgi çekici kılınmıştır. Hindistan Başbakanının yazdığı mektup, ocukların Hint kültürünü tanımalarına ve Hindistan başbakanının görüşlerini öğrenmelerine olanak tanımıştır.

SONUÇ

Çocukluk, toplumsal değişim ve gelişimlere bağlı olarak değişen bir kavramdır. Çocuk edebiyatı alanında yapılan çalışmalarda, çocuğa bakış açısı önemli bir belirleyici olmaktadır. Cumhuriyet döneminde en uzun süreli çıkan çocuk dergisi olma özelliğini taşıyan Doğan Kardeş'te yaratılmak istenen çocuk modeli, o dönemin çocukluk anlayışı hakkında da önemli ipuçları içermektedir.

1945 yılında yayın hayatına geçen dergi; yayımladığı yazılar, düzenlediği etkinlikler ve dergide çocuklara seslenirken kullandığı söylemle çevreci, yaratıcı, sağlıklı, yenilikçi bir çocuk profili çizmiştir. Dergide yayımlanan hikaye ve romanlarda en çok vurgulanan değer hayvan sevgisidir. Kahramanlarının çoğunun hayvanlar ve çocuklar arasından seçildiği hikaye ve romanlarda hayvanların efendilerine bağlılığı ve dostluk kavramı işlenmiştir. Hayvanların yaşam biçimleri ve beslenmeleri gibi konuların anlatıldığı hikayelerde ise çocuklara yaşadıkları dünyayı başka canlılarla paylaştıkları duygusu sezdirilerek, çevre bilinci geliştirilmeye çalışılmıştır. İyilik, çalışkanlık, kendini tanımak gibi kişilik özellikleri de kahramanları hayvanlar arasından seçilen hikayeler aracılığıyla verilmiştir.

Sanat, tıp ve fen alanından önemli kişilerin biyografilerinde, bu insanların da bir zamanlar çocuk olduğu vurgulanmış, böylece çocukların kendilerini bu insanlarla özdeşleştirebilmesine olanak sağlanmıştır. Bu tür eserlerde öne çıkarılan bir başka değer de, bu insanların vardıkları noktaya çok çalışarak ulaştıklarıdır. İnsanlığa faydalı eserler bırakan kişilerin saygınlığa kavuştuğu ve bu yolla ülkelerinin de dünyada tanındığı vurgulanarak, çocuklar motive edilmiştir.

Doğa ve fen olaylarını anlatan eserlerde ağırlıklı olarak sağlık, bitkiler, doğa olaylarının oluşumu gibi konular işlenmiştir. Bu yazıları ilgi çekici kılmak amacıyla sık sık

çocukların günlük yaşamıyla ilişki kurulmuş, onları çevrelerinde olup bitenleri daha iyi gözlemlemeye yönlendirecek sorular sorulmuştur.

Doğan Kardeş'in geniş bir okur kitlesine ulaşmasına olanak sağlayan ve onu kült bir dergi yapan özelliklerin başında, derginin okurlarıyla kurduğu iletişim gelir. Doğan Kardeş çocuklara yalnız okur gözüyle bakmamış, onları üretimin içine sokmanın yollarını aramıştır. Dergide yayımlanan okur mektupları ve incelenen sayılarda yayımlanan şiirlerin tamamının okurların yazdığı şiirlerden oluşması, düzenlenen karikatür vb. yarışmalarda sergilenen eserlerin çocukların kendi ürünleri olması, okurların dergiyi sahiplenmelerine olanak sağlamıştır.

Doğan Kardeş'i bir çocuk dergisinin ötesine taşıyıp, bir çocuk kulübüne dönüştüren anlayışın önemli bir parçasını derginin düzenlediği etkinlikler oluşturur. Bu etkinlikler dergide çocuklara verilmek istenen değerlerin de tamamlayıcısı niteliğindedir. Yayımladığı yazılarla sanatı ön plana çıkaran dergi, düzenlediği etkinliklerle de bunu pekiştirmiş, sanata yatkın, yetenekli çocukların yetişmesine ön ayak olmuştur. Bugün isimlerini dünyada duyuran İdil Biret, Suna Kan, Ayşegül Sarıca gibi isimler ilk konserlerini Doğan Kardeş'in müsamerelerinde vermişlerdir. Doğan Kardeş, duyurular bölümünde yayımlanan mektup, haber vb. yazılarla da, okurların bu isimlerin çalışmalarını adım adım takip etmesine olanak tanımıştır. Dergiye gönderilen resimler Türkiye'nin dışına çıkarak, farklı ülkelerde de sergilenmiş, yaptığı çalışmanın ciddiye alındığını gören çocukların kendilerini bu yönde geliştirmeleri sağlanmıştır.

Doğan Kardeş'in "birkaç nesil onunla yetişmiştir." ibaresiyle anılmasını sağlayan niteliklerden biri de, çocuklara seslenirken kullandığı söylemdir. Dergi çıktığı ilk günden itibaren çocukları ciddiye alan, onları geleceğin sanatçıları, bilim adamları olarak gören bir söylem kullanmıştır. Dergiyle ilgili gelişmeleri, ülkenin gündemindeki önemli olayları çocuklara bildirmiş; ilgilerini canlı tutmak amacıyla da, onların dilini kullanmıştır: Hindistan

Başbakanı, Orhan Veli (dergide adı geçen yazar, başbakan gibi büyükler) çocuklar için bir “amca”dır. Derginin yayınlarını “devlet baba” da beğenmiştir. Dergi okurları birer “kardeş”tir.

1950’li yıllarda yeni yeni sanayileşmeye, dünyaya açılmaya başlayan, geçim kaynaklarının çoğunu tarımdan kazanan, Cumhuriyetle birlikte sanatı ve bilimi ön plana alan, yüzünü batıya dönmüş Türkiye’yle, Doğan Kardeş’te yaratılmak istenen çocuk modeli örtüşmektedir. Çocuklar bir yandan bilime ve sanata yönlendirilirken, bahçe bakımı gibi toprağa dayalı yaşam konusunda da bilgilendirilmiştir. Kore Savaşı, Cumhurbaşkanlığı seçimi, Amerika ve Hindistan’la ilişkiler gibi dergide yer alan politik olaylar, ülkenin bu olaylara bakış açısıyla yansıtılmıştır.

Çocuk gelişiminin önemli bir bölümünü oluşturan ahlakî gelişimin bilişsel, davranışsal ve duygusal olmak üzere üç temel yönü vardır. İnsanların bir durum karşısında yapılması ya da yapılmaması doğru olan şeyler hakkında düşünmesi ahlakî gelişimin bilişsel yönünü, insanların kendi akıl yürütmeleri sonucu davranış biçimleri davranışsal yönünü, neyin doğru olup olmadığına ilişkin duyguları, uygulamaya geçirilsin, geçirilmesin duygusal yönünü oluşturur. Jean Piaget’nin öncülüğünü yaptığı bilişsel gelişim psikologları ahlakî akıl yürütme ve karar verme üzerinde yoğunlaşmışlardır. Toplumsal öğrenme psikologları ise çocukların ahlakî davranışlarını belirleyen etkenler üzerinde durmuşlar, model, ana-baba, ceza, kurallar vb.nin davranış üzerindeki etkilerini incelemişlerdir. (Gardner, 2004:283) Bu bölümde, Doğan Kardeş dergisinde yer alan metinler aracılığıyla çocuğa kazandırılması hedeflenen değerler ile farklı ahlak kuramlarının örtüştüğü noktaları belirlemek amaçlanmıştır.

Bireyin çevresiyle etkin bir uyum sağlayabilmesi, toplumsal kuralları içselleştirmesinin yanı sıra, geçerliliğini yitirmiş bazı kuralları atması ve gerekli olanları yeniden geliştirebilmesine bağlıdır. Ahlak gelişimi, toplumun tüm kurallarına kayıtsız şartsız

bağlılığı değil, topluma etkin bir uyumu sağlamak için değerler sistemi oluşturmayı gerektirir. (www.elbim.com.tr) Toplumsal bakış açısıyla yürütülmüş araştırmalar, çocukların davranışlarını etkilemede uygulanan amaçlı girişimlerde, bilişsel yapılandırmanın etkili olduğunu ortaya çıkarmıştır. Çocuklara niçin yasak davranışa girmemeleri gerektiğinin anlatılması, çocuğun bilişsel (içsel) gelişimine yardımcı olmaktadır. Bilişsel yapılandırma (yasak için neden gösterme), çocukları davranışları hakkında düşünmeye ve yaptıklarını yargılayarak, neyin doğru neyin yanlış olduğuna kendilerinin karar vermelerine olanak sağlamaktadır. Dışarıdan uygulanan cezadan farklı olarak, böyle bir durumda çocuk kararı kendisi verdiği için de bu davranışı içselleştirmektedir. (Gardner, 2004:364) Doğan Kardeş'te yer alan sağlık, fen ve doğa olaylarını konu alan eserlerde dikkati çeken özelliklerden biri, çocuklara kazandırılması amaçlanan davranışların, neden gösterilerek açıklanmasıdır. Günlük hayatta anne-babaların sık sık dile getirdiği “terli terli su içme”, “uyuman gerek”, “yemeğine dikkat et!” gibi sağlıkla ilgili uyarılar, Doğan Kardeş metinlerinde gerekçelendirilerek ve çocuğun anlamasına olanak sağlayan somutlaştırmalar, öyküleştirme yoluyla aktarılmıştır. Bu da çocuğun, kazanması istenen davranışı içselleştirmesine olanak tanımaktadır.

Metinlerde dikkati çeken en önemli unsurlardan biri, özellikle hikayelerin bir ders verme amacı taşımasıdır. Ancak verilen mesajların çoğu metinlerde olaya yayılarak, karakterlerin geçirdiği değişimle verilmiştir. Bu değişime neden olan, karakterlerin başlarından geçen olaylar sonucunda kendilerinin verdikleri kararlardır. Böylece metinlerde verilmek istenen mesajları, çocuğun kendisinin fark etmesi sağlanmıştır. Hikayelerin çoğunda yer alan hayvan karakterler ya da çocuklar, çocukların genel özelliklerini taşımaktadırlar. Hikayenin kahramanıyla kendini özdeşleştiren çocuk, onun yaşadığı deneyimler sayesinde akıl yürüterek neyin doğru veya haklı olduğunu kendisi fark edecektir.

Piaget'in ahlak kuramını yeniden ele alarak, adlandıran Kohlberg ise, çocuk ve yetişkinlerin belirli durumlarda verdikleri tepkileri incelemiş, aldığı yanıtları sınıflamış ve

insanların altı yargı aşaması geçirdiklerini belirtmiştir. (Gardner, 2004:285) Bu altı aşama gelenek öncesi, geleneksel ve gelenek sonrası düzey olmak üzere üç düzey içinde yer almaktadır. Gelenek öncesi düzey, Piaget'nin "dışsal kurallara bağılılık" döneminin özelliklerini kapsar. Bu düzeyde çocuk toplumda kabul edilen doğru ve yanlış ölçütlerine göre davranır. Bu düzeyin birinci aşamasında çocuklar otoriteye göre davranır ve cezalandırılmaktan kaçır. Olayların gerisindeki neden önemli değildir. İkinci aşamada çocuk kendisi dışındaki insanların da ilgi ve isteklerinin farkına varır. Ancak ahlakî yargıda bulunacağı zaman, hala birinci planda kendisi vardır. Geleneksel düzey, ahlak gelişiminde üçüncü ve dördüncü aşamaları kapsar. Üçüncü düzeyde akran gruplarla işbirliği gözetilir. Yaptıkları davranışlarda yalnızca ceza almamak değil, başkalarına yardımcı olmak, onları mutlu etmek ön plana çıkar. Geleneksel düzeyin dördüncü aşamasında birey için önemli olan toplum düzeninin korunmasıdır. Kanunlar sorgulanmadan izlenir. Gelenek sonrası düzeyde ise birey otoritelerden bağımsız olarak, evrensel ilkeleri gözetir. Kanunların görelî ve toplumlara özgü olduğu kabul edilir. Kohlberg'e göre bu ahlak gelişimi düzeyine, yetişkinlerin ancak % 25'den azı gelebilmektedir. Altıncı aşama olan evrensel ahlak gelişiminde kişi ahlak ilkelerini kendisi seçip oluşturur. Bu ilkeler eşitlik, adalet, insan hakları gibi soyut kavramlara dayalıdır. (Gardner, 2004:285-288)

Doğan Kardeş'te yer alan biyografilerde vurgulanan değerler gelenek sonrası düzeyle örtüşmektedir. Tanıtılan sanatçı ve bilim adamlarının çoğunun insanlığa hizmet etmenin erdemine inanmış, bunun için yaşamlarında çeşitli zorluklarla mücadele etmiş kişiler olduğu ön plana çıkarılmıştır. Rembrant sanatından ve inandığı değerlerden ödün vermemek uğruna sıkıntılar yaşamayı göze almış, George Stephenson maddî zorluklarla karşılaştığı ve okuma yazma bilmediği halde bilimle uğraşmaktan vazgeçmemiştir.

Özellikle "Bruno" ve "Edison" örneğinde öne çıkarılan değer, bilimin genel toplum yasalarının önüne geçmesidir. İnanıldığı bilim uğruna yaşamından vazgeçen Bruno ile,

toplumsal kurumların başında gelen okul yaşamında, kişiliğinden ödün vermeyen ve kendi seçtiği ahlak ilkelerini izleyen Edison'un davranışları Kohlberg'in "evrensel ahlak ilkeleri" diye adlandırdığı altıncı ahlak evresiyle örtüşmektedir. Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür.

Ahlak gelişimiyle ilgili bir diğer alan da çocuğun toplumsal gelişimidir. Toplumsallaşma toplumun genel geçer değerlerinin kişiler tarafından kazanılması sürecidir. (Sever, 2003:54) Doğan Kardeş dergisinde çocuğa kazandırılması hedeflenen değerler, aynı zamanda toplumun çocuğa bakışını yansıttığı için önemlidir. Hikaye ve romanlardaki çocukların ortak özelliği düşünce ve duygularını rahatlıkla söyleyebilmeleridir. Bu çocukların "bağımsız", en uç örnek olan "Kumlar Çiçeği"nde olduğu gibi bir adada kendi başına yaşamını sürdürebilecek kadar "kendine güvenli", bir sorun karşısında çözüm üretebilen kişilikler olması dikkat çekicidir.

Özetle Doğan Kardeş'te yer alan metinler aracılığıyla çocuğa kazandırılması hedeflenen değerler, çocuğun ahlak, kişilik ve toplumsal gelişimine katkı sağlamıştır. Çocuğa ahlakî davranışların kazandırılmasında, ana-babanın, öğretmenlerin ya da edebiyat ürünlerinin üslubu önemlidir. Doğan Kardeş'te değerlerin öyküleme, somutlama gibi yöntemlerle verilmiş olması, biyografilerde tanıtılan kişilerin çocuklar için model oluşturması çocukların metinler üzerinde akıl yürüterek bir sonuca varmalarına, kendi kararlarını vermelerine olanak tanımış ve çocuğun kazanması istenen değerleri içselleştirmesini sağlamıştır.

Bu araştırma iki yılı kapsayan kısa bir süreyi içermektedir. Elde edilen veriler, bir iki kuşakta derin izler bırakmış olan Doğan Kardeş dergisinin ve o dönemin "çocukluk" anlayışını belirlememize olanak sağlamıştır. 1950'li yılların başında Doğan Kardeş dergisi üretimi yücelten, ülkenin sanat ve bilim yoluyla kalkınmasının altını çizen, çocukları geleceğin nesilleri olarak gören bir anlayışı benimsemiş; gerek dergide yayımlanan yazılar, gerekse düzenlenen etkinliklerde araştırmacı, çevreci, yaratıcı, yaşadığı dünyayı tanıyan ve sorgulayan çocukları ön plana çıkarmıştır. Bu araştırmayla, çocuk edebiyatı ve dergiciliğinde

önemli bir yere sahip olan Doğan Kardeş'in 1950'li yıllarda nasıl bir çocukluk anlayışı önerdiği ve bu anlayışın dergide nasıl işlendiği açıklığa kavuşmuştur. Dünden bugüne nasıl bir çocukluk anlayışı ortaya koyduğumuzu belirlemek, geleceğe daha iyi bakabilmemizi sağlayacaktır. Ancak ülkemizde çocukluğun bilimsel bir kavram olarak ele alınması ve çocuk edebiyatı üzerinde tartışılmasının çok uzun bir geçmişi olmamakla beraber, bu konuda yapılan çalışmalar yetersiz kalmaktadır. Bu araştırma, çocuk edebiyatı ve onun bir kolu olan çocuk dergiciliği ile zaman içerisinde değişen çocukluk kavramı konusunda yapılan çalışmalarda bir kaynak olacak, bu tür çalışmalar çoğaldıkça dünden bugüne nasıl bir çocukluk anlayışı ürettiğimiz açığa çıkacaktır.

KAYNAKLAR

- Alpay, Meral (1980) “Türk Çocuk Edebiyatı” *Güney Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi* 8-9, 165-191.
- Bayrak, M.Orhan (1994). *Türkiye’de Gazeteler ve Dergiler Sözlüğü*. İstanbul:Küll Yayınları.
- Can, Özber (2000) “Türk Çocuk ve Gençlik Edebiyatı İle Alman Çocuk ve Gençlik Edebiyatının Dünyü ve Bugünü” *Dil Dergisi*, 95, 31-48.
- Engünün, İnci (1987) “Çocuk Edebiyatına Toplu Bir Bakış” *Çocuk Edebiyatı Yıllığı*, İstanbul: Gökyüzü Yayınları, 37-47
- Gander, Mary&Gardiner, W. Harry (2004) *Çocuk ve Ergen Gelişimi* (hazırlayan: Bekir Onur). Ankara:İmge Yayınları
- Güngör, Erol (1987) “Elli Yılın Çocukları” *Çocuk Edebiyatı Yıllığı*, İstanbul:Gökyüzü Yayınları, 288-294
- Helvacıoğlu, Firdevs (1996). *Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Onur, Bekir (1994) “Sunuş” *Toplumsal Tarihte Çocuk* (hazırlayan:Bekir Onur) İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1-7.
- Postman, Neil (1995). *Çocukluğun Yokoluşu*. Ankara: İmge Kitapevi Yayınları.
- Sever, Sedat (2003) *Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Kök Yayınları
- Söğüt, Mine (2003). *Sevgili Doğan Kardeş*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Şirin, Mustafa Ruhi (1988) “1988’de Çocuk Edebiyatı” *Çocuk Edebiyatı Yıllığı*, İstanbul:Gökyüzü Yayınları, 19-49.
- Şirin, Mustafa Ruhi (1994). *99 Soruda Çocuk Edebiyatı*. İstanbul:Çocuk Vakfı Yayını.
- Tan, Mine (1994) “Çocukluk: Dün ve Bugün” *Toplumsal Tarihte Çocuk* (hazırlayan:Bekir Onur), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 11-30.
- Tohumcu, Aslı (2005) “Söyleşi” *Kitaplık Dergisi*, 79, 76-85.

Uğurlu, Selim (1988) “Çocuk Dergiciliğine Genel Bir Bakış” *Çocuk Edebiyatı Yıllığı*,

İstanbul:Gökyüzü Yayınları, 229-234

Yalçın, Alemdar&Gıyasettin Aytaç (2003). *Çocuk Edebiyatı*. Ankara:Akçağ Yayınları.

Zengin, Ahmet Yaşar (2000). *Çocuk Edebiyatı*. İstanbul:Baser Ofset.

www.ykb.com.html. (25.12.2004)

www.elbim.com.tr. (09.07.2005)